

KRAS

 ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

ZIVLIENJE NISO LE BESEDE

WWW.MOBITEL.SI

Aerodrom Ljubljana

K R A S

DESTINATION MANAGEMENT
POSTOJNA

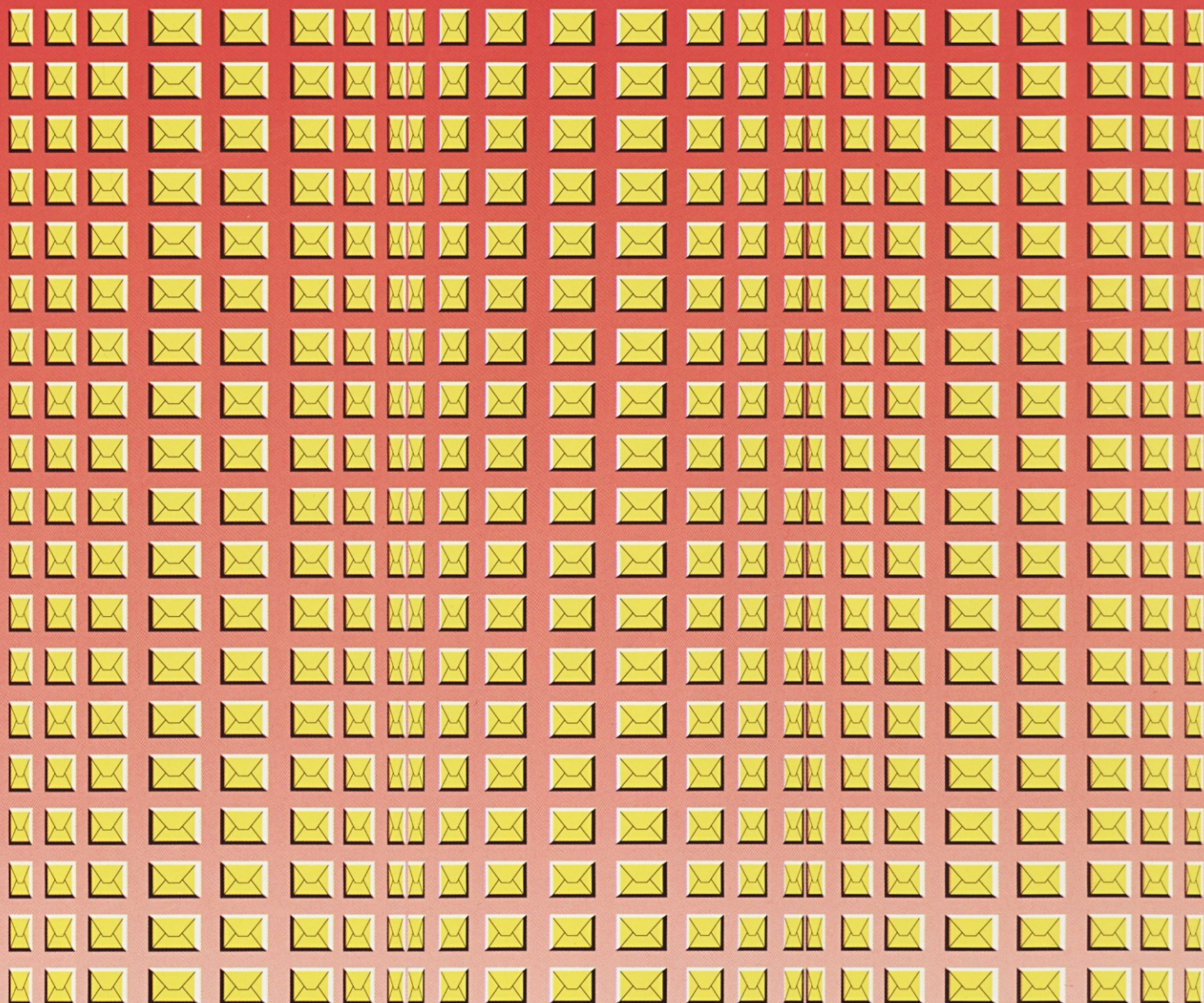
 ISTRABENZ

 Telekom
Slovenije

PODPIRAJO REVISO KRAS V NJENIH PRIZADEVANJIH
ZA OHRANJANJE NASE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠCINE

Poštšina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Mobilna e-pošta ni le iluzija.

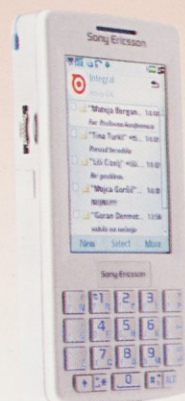
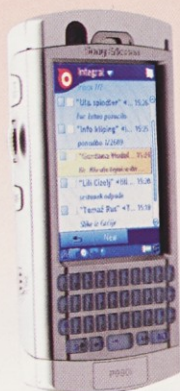
Mobitelova storitev Integral vam preko mobilnega telefona kjerkoli in kadarkoli omogoča enostavno upravljanje z elektronsko pošto in priponkami, ter avtomatično sinhronizacijo koledarja in stikov.

Mobitel UMTS

Nova generacija mobilnih telekomunikacij

www.mobitel.si/integral

TRENUTKI, KI SO JIH SVETOVNI POPOTNIKI IN FOTOGRAFI UJELI V OBJEKTIV, BURIJO NAŠO DOMISLJIJO, NAS BOGATIJO IN NAM **ODKRIVAJO NOVA OBZORJA.**

Fotografije z razstave, katere generalni pokrovitelj je Telekom Slovenije, lahko od 1.6. naprej kupite na licitaciji.

S pomočjo kataloga fotografij, ki je tudi na spletnem mestu www.telekom.si/ng/, si lahko osvežite spomin in se odločite za sodelovanje na licitaciji. Ponudbe oddajte na spletnem mestu ali pokličite brezplačno telefonsko številko MODRA ŠTEVILKA **080 23 15**.

Če vas katera fotografija posebej nagovarja, lahko sodelujete na dobrodelni licitaciji in z nakupom razstavljenih fotografij prispevate k ureditvi in ohranjanju parka Škocjanske jame, vpisanega v Unescov seznam svetovne naravne dediščine.

NATIONAL GEOGRAPHIC
SLOVENIJA

100
izbranih
fotografij

Telekom
Slovenije

Moč sodelovanja.

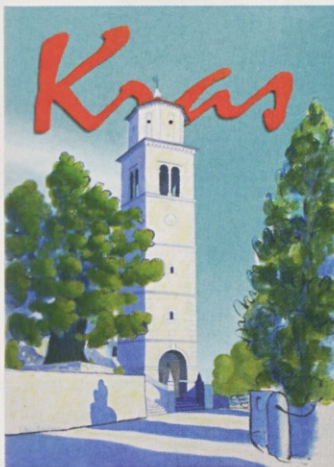
ISTRABENZ, d.d., Cesta Z. P. - Godina 2, KOPER

KREATIVA

Naš svet je svet v gibanju.
Naša moč izvira iz navdiha posameznika in usklajenosti skupine.
Odličnost dosežamo z odločnostjo, predanostjo in ustvarjalnostjo.
Poganjamo svet z ustvarjalno energijo.

Slika na naslovnici:

Cerkev sv. Tilna v Svetem pri Komnu iz cikla »Podobe Krasa«;
olje na platnu 80x100 cm
akademske slikarke mag. grafike Alenke Pičman Kham,
univ.dipl.inž. arhitekture,
Sveto 13 pri Komnu, tel.: 051/413-080.

Odprtje (prve) razstave iz tega cikla
bo v sredo, 29. novembra 2006 ob 18. uri v
razstavišču kranjske Območne enote
Zavoda RS za varstvo kulturne dediščine
v Kranju, Tomšičeva ulica 7.
Razstava bo odprta vsak dan
od ponedeljka do petka med 9. in 14. uro do januarja 2007.

D
73779/2006
KRAS

100605673, 77

COBISS

SIK KOPER - BIB CAPODISTRIA

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:

01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:

01/421 46 95, 05/766 02 91

E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revija o Krasu in krasu
o ljudeh in njihovem ustvarjanju,
izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o.,
Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95,
(+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras:
p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90
fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV
950 SIT, 3,75 €
Naročnina za šest zaporednih števil
z 8,5-odstotnim DDV in s pošto dostavo
na naročnikov naslov v Sloveniji 7.500 SIT,
na naročnikov naslov v tujini
10.800 SIT, 45 €
Transakcijski račun pri NLB,
podružnica Ljubljana-Center, Trg republike 2:
02010-0089675302
Devizni račun pri NLB:
010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Fotografije: Agencija Mediacarso
Nenaročenih rokopisov in fotografij
uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije
Kras je dovoljeno uredniškovim soglasjem
in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov
Izdajanje revije Kras podpira Agencija 41
Izdajo te številke revije Kras je sofinanciralo
Ministrstvo za kulturo

Vsebinska

NOVEMBER 2006, št. 77

Matjaž Pust v pogovoru z uredništvom	
PRIDITE V LIPICO. PREPRIČAJTE SE, KAJ JE RES!	4
Sergij Stancich v pogovoru z uredništvom	
POVEM VAM, DA SEM NA NAŠE OSEBJE PONOSEN	12
Gordana Tekavčič	
BO NAFTA RES KMALU PO STO DOLARJEV ZA SODČEK?	16
Dušan Rebolj - Andrejka Cerkvenik	
V SPOMIN RAJKU VOJTKOVSKEMU	18
Akad.prof.dr. Biba Teržan - doc.dr. Peter Turk	
KRAŠKI OPAZOVALNI IN OBRAMBNI STOLPI IZ ŽELEZNE DOBE	20
Prof.dr. Borut Juvanec	
KDO BO VRGEL PRVI KAMEN?	24
Mateja Simšič	
V PIVKI NASTAJA PARK VOJAŠKE ZGODOVINE	30
Dr. Mira Cencič	
TUDI KRAŠEVCI SO SE UPIRALI IZBRUHU BRATOMORNE VOJNE	34
Dr. Mira Cencič	
NJEGOVE PESMI NAJ BODO POBUĐA ... ZA SREČO ČLOVEKA	40
TER NAŠ NARODNI IN KULTURNI OBSTOJ	
Nada Trebec	
»ZEMLJE JE BLA SVIETA« - ZEMLJA JE BILA SVETA	44
Dr. Marjan Dolgan	
DOLJNA KOŠANA IN OKOLICA	48
Uredništvo	
ZGONIK - NARAVA IN LJUDJE	50
Tine Kristan	
KRAŠKA KRALJICA TERANOVKA	54
Vanja Debevec Gerjavič	
MREŽA KRAŠKIH MOKRIŠČ	56
Iztok Ilich	
GRAZIANO PODRECCA	58
Uredništvo	
FRANCE SLANA V ŠTANJELU	60

**Matjaž Pust, novi direktor
JZ Kobilarna Lipica,
pripoveduje in odgovarja
na vprašanja**

PRIDITE V LIPICO. PREPRIČAJTE SE, KAJ JE RES!

Ni časnika in revije, ni radijskega in televizijskega kanala, v katerih ne bi zadnje mesece brali, poslušali in gledali informacije o Kobilarni Lipici - enem izmed naših nacionalnih biserov in turističnih točk, ki privablja domače in tuje turiste. Pa ne toliko o lepota, privlačnostih in izjemnih belih konjih lipicancih, kakor o nepravilnostih, ki da se dogajajo na tem koščku Krasa...

Tokrat smo namenili začetni del revije Kras pripovedi novega direktorja Javnega zavoda Kobilarne Lipica Matjaža Pusta, ki ga je imenovala vlada R Slovenije pred nekaj tedni.

Uredništvo

Kako se je zgodilo, da ste se odločili priti v Javni zavod Kobilarna Lipica in pomagati njenim konjem, ljudem v kobilarni in samemu zavodu iz težav, v katerih so že kar precej časa? In povejte, s kakšnimi strokovnimi izkušnjami in s kakšnim vedenjem o vodenju konjerejsko-turistične dejavnosti ste se odločili za vodenje Kobilarne Lipica?

Nazadnje sem bil direktor tovarne pletenin Rašica, ki je v letih med 2000 in 2006 doživela veliko preobrazbo, saj smo zaradi nekonkurenčnosti morali zaustaviti proizvodnjo in firmo reorganizirati, če smo hoteli, da spet posluje v skladu s svojo poslovno znamko in da ohrani ter zagotovi kakšnih šestdeset delovnih mest. Projekt se je iztekel in sam v tekstilu nisem videl luči iz tunela zaradi prevelikega pritiska tujega trga na našo tekstilno industrijo.

Med tem časom so mi prijatelji, ki zahajajo v Lipico, predlagali, da sprejem izziv urejanja razmer v zavodu, ki je bil v krizi. Predlagali so mi, naj pridem sem, si ogledam njeno poslovanje in se pogovorim s predsednikom sveta zavoda dr. Mihom Brejcem, kakšen je program lastnikov za reševanje nastalih razmer. Ker sva se v pogledih na razmere tukaj in na potrebne rešitve za izhod iz krize ujela, program varstva in razvoja pa je vlada R Slovenije sprejela, kar pomeni garancijo za nadaljnji razvoj Lipice, sem izziv sprejel. In po prvih šestih mesecih dela me je vlada tudi imenovala za direktorja JK Kobilarna Lipica za štiriletni mandat.

Rojen sem na vasi. Moja stara mama je imela gostilno s skoraj stoletno tradicijo, vse naokrog pa so bili kmetje, ki jim je bilo treba pomagati pri delu. Že kot dijak sem preživel počitnice na delu v Franciji, kjer sem pomagal pri oskrbi konj

in tudi jahal - seveda povsem amatersko. Med študentskimi leti sem delal praktično vse počitnice kot turistični vodič na Kompasovih turah po Jugoslaviji in vzhodnih deželah. Poslovna kariera pa me je z Rudisom ponesla v Alžir, kjer sem delal na organizaciji in vodenju investicijskih projektov, nato sem za Petrol delal na tradingu plina. V Alžiru sem ostal deset let. Nato me je poslovna pot ponesla v Švico in Avstrijo, tako da sem bil v letih od 1981 do 2000 malo v Sloveniji. Vseskozi sem delal kot manager, kar pomeni predvsem delo z ljudmi. V Rašici pa je bilo moje delo čisti krizni management, ko je bilo podjetje treba ozdraviti in njegovo poslovanje pripeljati do modrih števil.

Glede mojega dela v Lipici pa naslednje: Na konje, njihovo vzrejo in selekcijo se morajo spoznati moji sodelavci, zato smo tudi postavili strokovnega vodjo dr. Marka Marca. Tudi njegovi sodelavci se zelo razumejo na ta posel, saj se kobilarna s tem ukvarja že čez 400 let. Jaz jim pomagam organizacijsko... Tudi v turizmu imamo ljudi, ki se na gostinstvo spoznajo, vendar pa je tukaj žal slaba tradicija preteklih petnajstih letin nizek nivo storitev, ker se ljudje enostavno nič niso učili in je vse šele treba izboljšati. Moja vloga je pripeljati najboljše učitelje in zagotoviti formiranje lastnih kadrov, ki bodo nivo gostinstva in turizma dvignili.

Ko ste spoznali naravo in značilnosti JZ Kobilarna Lipica, najbolj izstopajoče njene probleme in začeli spoznavati tudi vzroke za razmere, v katerih ste kobilarno začeli voditi kot vršilec dolžnosti direktorja zavoda, kakšno podobo o njem ste si ustvarili in katere naloge pa tudi ukrepi so se Vam izoblikovali za najpomembnejše?

Vtis po prvem ogledu je bil zares katastrofalen. Seveda sem bolj gledal tukajšnji gostinsko-turistični del. Ko pa sem prišel v Kobilarno Lipica v službo, sem po enem mesecu dela tukaj najprej postavil vprašanje na Ministrstvu za kulturo, zakaj gojimo konje, kakšen je cilj njihovega šolanja - treninga. Človek namreč vse dela z nekim namenom.

Habsburžani so konje najprej gojili zaradi potreb svoje vojske, pozneje zaradi protokola in zaradi svoje dvorne španske šole, saj so se lipicanci pokazali za zelo učeče se delovne konje, ki so sposobni figur, kakršne drugi konji le stežka pokažejo.. In kaj so Habsburžani s to svojo poznano jahalno šolo delali? Promovirali so sebe, dvorno šolo jahanja in Dunaj, prestolno mesto svoje monarhije... To Avstrija dela še danes.

Tudi mi ne gojimo lipicanca zaradi konja, lipicanca samega, ampak ga gojimo zaradi nadaljevanja več kot štiri-stoletne tradicije in zaradi naše promocije, saj je lipicanec naš nacionalni simbol Slovenije, s katerim se mora - poleg drugih svojih simbolov - promovirati še naprej. V Lipici namreč konj ne gojimo kot v drugih kobilarnah, ampak jih šolamo za nastope v španski jahalni šoli - to je cilj vzgoje konj in prikaz njihovih sposobnosti. Vendar pa nam ta »beli balet« v ničemer ne koristi, če ga ne kažemo tukaj in na nastopih drugje. To je promocija lipicanca kot rase, Lipice kot kobilarne in Slovenije kot države, kjer so ti konji nastali. Zato je turizem v Lipici tako organsko povezan s kobilarno, zato so turizem v preteklosti tudi razvili.

Pred nedavnim sem dobil vprašanje :«Ali se lipicanec imenuje po Lipici, ali se Lipica imenuje po lipicanu?». Pri nas smo "uspeli" narediti zmedo, saj ljudje ne vedo, da lipicanec izvira, prihaja iz Lipice. Za našo državo in njeno promocijo s pomočjo našega avtohtonega konja je izjemno pomembno, da se mora razvoj Lipice, ki se je pred časom ustavil, nemudoma, čim prej nadaljevati v tisto destinacijo, izložbeno okno Slovenije, po katerem bodo vsi vedeli, da ta naš lipicanec ne prihaja od nikoder drugod kot od tukaj.

V kobilarni Alter Real na Portugalskem z dvestopet-desetletno tradicijo gojenja lusitanec, ki so bratrance naših konj, smo bili na permanentni konferenci tradicionalnih kobilarn v državni lasti. Na njej smo prvič sodelovali kot JZ Kobilarna Lipica. Predstavniki vseh sodelujočih kobilarn so predstavili svoje probleme preživetja, saj so vse v državni lasti. Vse, brez izjeme, razvijajo dodatno turistično ponudbo. Sodelovali so predstavniki državnih kobilarn iz Avstrije in Bolgarije, s Češke, iz Francije, s Slovaške, z Madžarske, iz Nemčije in Romunije. Vsi govorniki so izpostavljali probleme s financiranjem teh državnih kobilarn in vsesplošno je v govorih in razpravah prevladovalo stališče, da morajo kobilarne za svoje preživetje tudi generirati svoje prihodke. Poudarjalo se je, da morajo kobilarne uporabljati pota in načine, da iz strukturnih skladov EU dobivajo denar in z njim razvijajo turistične programe, ki dopolnjujejo kobilarniško osnovno dejavnost in ki ustvarjajo dodatna finančna sredstva za vzrejo konj.

Poudarjam, da prav v vseh teh državnih kobilarnah sedaj pospešeno razvijajo dopolnilne turistične in gostinsko-turistične storitve in si prizadevajo urediti, zgraditi hotele s celovito in kakovostno ponudbo, igrišča za golf in še marsikaj drugega, kar je Lipica razvila že do devetdesetih let prejšnjega stoletja. Vsi se sedaj trudijo imeti, kar mi že v veliki meri imamo, da bi z dopolnilno dejavnostjo pokrivali del stroškov osnovne kobilarniške dejavnosti - vzreje konj. Le tako se namreč lahko zagotovi dolgoročno enakomerno financiranje dejavnosti in s tem njena največja možna zaščita, saj je odvisnost od državnih jaslí vezana vedno na probleme letnega proračuna in politične volje.

Še posebej poudarjam, da je bil že letos v aprilu v okviru Evropske unije narejen poskus, da se sprejme uredba, ki prepoveduje državam subvencionirati njihove kobilarne, vendar so to Francozi in Nemci složno preprečili. Kobilarne namreč poudarjajo, da morajo imeti ustrezen čas, da se na to pripravijo. A jasno je, da bo Evropska unija takšno odločbo slej kot prej sprejela.

Lipicanca, belega konja in simbola Lipice ni videti na reklamnih tablah nikjer ob naših avtocestah, niti ne ob avtocesti Ljubljana-Trst in odcepu od Čebulovice proti Kopru!

Ker vprašujete po nujnih ukrepih, ki jih bo treba v Kobilarni Lipica izpeljati za njeno sanacijo in spodbuditev njenega nadaljnjega razvoja, naj povem, da smo v minulih šestih mesecih, odkar sem prevzel vodenje kobilarne, že marsikaj storili. Najprej smo v organizacijskem smislu postavili vodje osnovnih dejavnosti v kobilarni, ki jih prej sploh ni bilo. Če pa so bili, so zvečine imeli omejene pristojnosti. To se je kazalo, na primer, v odsotnosti delegiranja pooblastil do absurdnosti, saj je prišel k meni kovač in me vprašal, kdaj gre lahko na dopust. Če med kovačem in direktorjem ni bilo pri dvesto zaposlenih nobenega vmesnega instančnega nivoja, po katerem bi se prenašale naloge in preverjala odgovornost, potem je jasno, kakšna je bila v Kobilarni Lipica organizacija vodenje in porazdelitve pooblastil in odgovornosti. Zato sem moral med prvimi reorganizacijskimi koraki začeti graditi nivojsko strukturo vodenja, da se bo končno točno vedelo, za kaj je kdo odgovoren in komu je odgovoren.

Razmere so bile že bolj neurejene in kaotične na področju gostinstva in turizma, ker vodij sploh ni bilo. Po novem zakonu o Javnem zavodu Kobilarna Lipica ustanovljamo v njenih okvirih podjetje, ki bo v stoddostni zavodovi lasti, opravljalo pa bo vso gostinsko-turistično dejavnost, v skladu s tržnimi zakoni, in ki bo poslovala na trgu in v tržnih razmerah. Da pa bo to podjetje zaživel, bo morala ustanoviteljica - država - podjetju nameniti tudi potrebni kapital.

In ker moramo živeti, ustvarjati dohodek, ne pa čakati na vse potrebne preobrazbene postopke, smo začeli v gostin-

Lipica se ponaša s številnimi arhitekturnimi in krajinskimi privlačnostmi.

ski dejavnosti Kobilarne Lipica z dodatnim izobraževanjem in usposabljanjem zaposlenih, česar prej sploh ni bilo. Pridobili smo tudi francoskega kuharja, da dvignemo kakovost in spremenimo organizacijo tukajšnje kuhinje. Tudi v strežbi smo začeli s poučevanjem ljudi. Pomaga nam strokovnjak z več desetletji izkušenj iz hotelirstva v Švici. Po kobilarni smo pospravili in naredili malo reda, polepšujemo vnanjost, da se vidi našo željo in odločnost po povrnitvi nekdanjega slovesa Lipice kot urejene kulturne krajine in privlačnega kraja za ljudi, ki to cenijo.

Subvencije države so vsako leto manjše in jih bo treba čim prej nadomestiti z lastnimi povečanimi prihodki, ki pa jih generirajo predvsem turizem in turistične infrastrukture, ki so na žalost danes povsem neustrezne za nadaljnji uspešni razvoj. Za osnovno kobilarniško dejavnost lahko rečemo, da je glede na zakonske omejitve prodaje konj in glede na visoke stroške treninga in šolanja konj ta dejavnost ekonomsko nerentabilna, zato bo država morala tudi v bodoče prispevati sredstva. Vendar gre tudi tukaj za turistično promotivni produkt, ki je za kobilarniški del stroškovno najbolj obremenjujoč, zato pa je pomembna turistična razsežnost poslovanja Lipice, s katero se mora večji del tega stroška tudi pokriti. Seveda pa je naša naloga, da program predstav konj in jahačev za naslednjo sezono dvignemo na višji nivo in ga tudi drugače ponudimo občinstvu.

To so prve stvari, ki jih moramo sedaj urediti. In nekaj smo tudi že naredili. Seveda pa vse ne gre gladko in ne brez problemov, ki so v največji meri z ljudmi. Zaposleni v Lipici kot javnem zavodu v državni lasti so kot funkcionarji državni uradniki. Imeli so vedno zagotovljeno plačo - in jo še sedaj imajo, samo da prihajo v službo, in ne glede na to, ali delajo ali ne, in ne glede na to, koliko naredijo... Veste, preskok iz položaja, ko si imel zagotovljeno plačo in vse pravice iz dela, v položaj, ko pa imaš ob plači za opravljeno delo tudi odgovornost in ko nekomu tudi odgovarjaš, ki te lahko zaradi slabega dela tudi prestavi na slabše plačano delovno mesto ali celo predlaga prekinitve pogodbe o delu, pa je oziroma bo za nekatere v kobilarni kar težak.

Ustanovili smo ekipo s strokovnim vodjem dr. Marcem na čelu, kar pomeni, da je sedaj kakovostno vzrejno delo v kobilarni zagotovljeno. Oprli smo se na povezovanje in sodelovanje z drugimi kobilarnami, ki vzrejajo lipicanca. Zamenjali smo prve kobile s kobilarno Piber. Dogovarjamo se tudi, kako v Pibrom medsebojno usklajevati vzrejne programe, da bomo zagotavljali enako raven vzreje. Poslej bomo hodili k njim tudi na vzrejne preglede; enako tudi oni k nam. Obe kobilarni sta namreč referenčni. Mi v avstrijskem Pibru ne vidimo nikakršne konkurence; enako tudi oni ne v naši Lipici! Oni in mi nadaljujemo tradicijo vzreje in vzgoje ter promocije lipicanca. In v njej je po njihovem in našem mnenju ogromno sinergije. Avtrijci niso nikdar oporekali, da je lipicanec iz Lipice. Tega pač ne more nihče zanikati. Slovenija in z njo tudi Kobilarna Lipica je v Evropski uniji, kar pomeni, da so Kobilarna Lipica in lipicanci ne samo naša dediščina ampak tudi evropska dediščina, ki jo morama skupaj s Pibrom prikazovati, zastopati in varovati. Zato delamo sedaj s Pibrom z roko v roki.

Hotel Club večji del leta sameva, a bo z novimi turističnimi programi bolje izrabljen

Kar zadeva gostinsko turistični razvoj Lipice, sem v svojem programu postavil tri razvojne stebre. Lipico vidimo kot turistično destinacijo in izložbo za promocijo Slovenije. Kobilarna Lipica ne potrebuje subvencij, če začnejo sem prihajati na obiske evropski ministri in ljudje podobnega ranga in jim sprejememo ter vse, kar sodi zraven, ponudimo in uredimo mi. Tako, kakor smo pred nedavnim naredili za NATO-vih tristo ljudi, ki smo jim pripravili v Lipici sprejem, pa posebej ogled Lipice za ameriškega obrambnega ministra Donalda Rumsfelda. Mi nočemo denarja na suho, kot se reče, kar tako, ampak smo pripravljeni denar zaslužiti z vrhunsko ponudbo Lipice. Država nam lahko veliko pomaga že s tem, da nam pripelje take ljudi v Lipico, ki je in ki lahko postane zares vrhunska promocijska deistinacija tudi za državni protokol. Zato se sedaj tudi trudimo, da nas država tako obravnava. In če so lipicanci in vsa Lipica naš nacionalni simbol, ga je treba tako tudi obravnavati in mu tudi v protokolarnem smislu to izkazovati. Lipico je treba samo še urediti, polikati v tem smislu, da nobenega ministra oziroma državnika ne bo sram imeti sprejem tukaj. To je potrdil naš obrambni minister Karel Erjavec, ki se nam je po sprejemu za NATO-ve ljudi v Lipici zahvalil, češ da je bil na visoki ravni. Enako se nam je zahvalilo tudi vodstvo državnega protokola.

Kar zadeva turistično-rekreacijske dejavnosti, pa moram reči, da bi marsikaj radi imeli, a nimamo ničesar zaokroženega do konca. Imamo, na primer, bazen, ki pa je brez sodobnih naprav, kot je wellness, kot so savne in podobno. Je pač tak, kakršnega so naredili pred dvajsetimi oziroma tridesetimi leti. In ljudem, ki pridejo v hotel, ponudba zastarelega bazena ne ustreza več... Podobno je z golfom, ki je napol zgrajen, na katerega ljudje sicer pridejo, odigrajo tistih devet polj, potem pa odidejo še v Padriče, kjer imajo golf z osemnajstimi polji, ali pa odidejo v Ligniano, da se naigrava in naučijo igranja, narave in ustreznih spremljajočih servisov... Pri nas imamo pri golfu le majhen kafič, ne kavarnico, ki ponudbe sodobnega golf kluba ne more zagotoviti. K nam prihaja že tudi vse več takih gostov, ki bi si želeli jahati, igrati tenis, igrati

golf, oditi v wellness, plavati, se voziti s kočijo itn. in ki ne vprašajo, koliko to stane. Toda raven našega servisa je dokaj nizka že samo zaradi starosti naših zgradb ter njihove opremljenosti. Zato sem vesel, da smo pred nekaj dnevi prejeli soglasje Republiškega zavoda za varstvo kulturne dediščine o širitvi golf igrišča z vsemi omejitvami (glede uporabe pesticidov, herbicidov, ohranjanja drevesnih struktur, naravnega fonda itn.), česa ne smemo. Tega se bomo držali, kajti to je za nas zakon, ki ga bomo spoštovali. Ne razumem pa ljudi, ki nasprotujejo igrišču za golf v Lipici in njegovi širitvi na prostor, ki ga lipicanci niso nikdar uporabljali za pašo. Golf je vendarle tu, v Lipici, že dvajset let. In takrat, ko so ga naredili, se obenj niso spotikali. Sedaj, ko objekt funkcionira, pa naj se ga kar odpravi ali opusti, da se zaraste. Naložba vanj je vendarle visoka, z njegovim povečanjem za manjkajoče število lukenj na gmajno in z drevjem zaraščenem terenu jugozahodno od sedanjega igrišča pa naj bi pridobil svojo manjkajočo razsežnost in kvaliteto, ki jo mora danes imeti vsako sodobno in trgu namenjeno igrišče.

Ker se toliko piše v časopisih in revijah ter po elektronskih medijih govori in kaže, da golf v Lipici prinaša samo izgubo, moram povedati še tole: Golf v Lipici je vedno s prelivanjem sredstev prispeval k pokrivanju direktorjeve plače in še kaj drugega. Se pravi, da golf ni bil negativen. Bil je pozitiven. Lansko leto je tako prispeval 7 milijonov SIT, da imajo lahko plače, na primer, v računovodstvu ali kje drugje. Če pa bi imeli velik, normalni golf, bi bili po primerjalnih statističnih podatkih prihodki golfa trikrat večji. Za normalni golf ne potrebujemo več zaposlenih ljudi; večji bodo stroški le za vodo in drugo potrebno vzdrževanje povečanih površin.

Sedaj pripravljamo, glede na nove pogoje, nov načrt za razširitev golfa, ki bo financiran s sponzorskim denarjem, kajti dosti je podjetij, ki hočejo imeti na igrišču "svoje" polje.

Tudi igralnica Casino v Lipici je, podobno kot golf, dejstvo. Igralnica je podjetje, ki je vložilo v Lipici denar za ureditev igralniških prostorov, v katerih se ustvarja profit, pomagalo je pri obnovi hotela Maestoso in še česa. Kdor bi

rad igralnico izgnal iz Lipice, bo moral Casinoju povrniti vložen denar; kajti podjetje ima za svoje poslovanje v Lipici pogodbo, ki se izteče čez 20 let. Nas igralnica v Lipici prav nič ne moti, želimo pa biti udeleženi v njenem profitu, ki si ga sedaj jemljejo občine. Z njenim vodstvom sodelujemo zelo dobro. Dogovorili smo se, da je Casino naročil izdelavo projekta za postavitev nove čistilne naprave v Lipici, tako da bomo v kratkem imeli zanjo že gradbeno dovoljenje. Nova čistilna naprava bo tam, kjer je stara čistilna naprava - ena izmed sramot Lipice - razpadla in nedelujoča.

Z imenovanjem vlade RS za direktorja imate sedaj vsa potrebna pooblastila in nujne vzvode, da svoje zamisli o vodenju JZ Kobilarna Lipica uresničite... Katere korake ste do sedaj že naredili in na kakšen način ter s kakšnimi učinki? Kaj Vam je bilo pri tam v oporo in pomoč, kaj pa Vam je povzročalo težave, Vam grenilo vsakdanje delo in preprečevalo, da bi se Vaše zamisli uresničevale lažje in hitreje?

Lipica je tudi vseslovenski politični projekt in vsakdo, ki ima pet minut časa, se lahko vtika vanj, o njem piše, govori in sodi. Ko pa take kritike vprašaš, kdaj so bili nazadnje v Lipici, ugotoviš, da pred petnajstimi, desetimi leti. Vsi pa namenljajo Lipico lipicancem, namesto ljudem. Lipica je ven-

Bife ob igrišču za golf ne more nuditi storitev kavarne, ki pritiče sodobnemu igrišču za golf.

darle namenjena ljudem, kajti lipicanci so tukaj in bodo tukaj. In mi zanje krasno skrbimo. Lipico je treba vrniti Slovincem, da jo spet spoznajo za svoj simbol, da bodo hodili sem in da jim bo tukaj, v Lipici, lepo.

Lipica je del slovenske kulturne dediščine. Ima štiridesetletno tradicijo, ki je občudovanja vredna. Tega Slovenci ne smemo zapraviti. S to tradicijo so upravljali cesarji in grofje. Del tega je tudi povezava s devinskim gradom in z družino Turn in Taxis. Ti so imeli v 18. stoletju 18 tisoč konj, ki so vlekli poštne kočije po vsej Evropi in bili njeni glavni poštarji. Grad Miramare je bil habsburški in njegovi lastniki so imeli tudi lipicance. Potem je Trst, ki je popolnoma pozabljeno zaledje Lipice. Nekdaj so iz Trsta vozili turiste, ki so prihajali s parniki v tržaško пристanišče, s kočijami v Lipico in na ogled Škocjanskih jam... Mi smo prepričani, da je treba vse to obuditi, medsebojno ustrezno povezati in se pripraviti na odpravo shengenske meje, ko bo mogoče po tem prostoru hoditi, se voziti - potovati skratka - svobodno, brez kakršnih koli administrativnih ovir...

O vsem tem sva se pred nedavnim pogovarjala z devinskim princem Turn in Taxis, ki bi grad rad še bolj odprl za turiste, ker tak objekt vzdrževati zahteva veliko denarja, in še kaj drugega turistično privlačnega nameravajo ponuditi, tudi v sodelovanju z nami. Tudi on bi se rad povezal v neko privlačno turistično destinacijo, na primer z Lipico in s Škocjanskimi jamami...

Kobilarno si prizadevamo odpreti lokalnim skupnostim. Po volitvah se bom pogovoril o tem z novimi župani, kajti ta naš kraški trikotnik med tržaškim in koprskim avtocestnim krakom mora postati »dežela belega konja«. Pri tem, ko se vsi sklicujemo, kako da je Lipica naš naravni in kulturni spomenik nacionalnega pomena, nikjer ob teh dveh cestnih krakih in ne ob avtocestnem odseku Ljubljana-Čebulovica ni na tablah za Lipico podobe belega konja. Samo beseda Lipica pa tujcem ne pove o belem konju lipicancu nič. Tudi naše sodelovanje s policijo, vojsko in ne nazadnje doniranje ene kobile živalskemu vrtu v Ljubljani gre v smer približevanja in promocije lipicanca v lastni državi.

Kaj je tisto, po čemer je mogoče obiskovalcu Kobilarne Lipica že videti, da se razmere v njej urejujejo in da je kolektiv dvestotih zaposlenih v javnem zavodu na poti sanacije in postopnega preoblikovanja v sodobno ustanovo? V tako, ki bo zagotavljala predvsem rejo in šolanje lipicancev ter strokovni kader, ki dela z njimi in z njimi nastopa doma ter po svetu, da bo čim prej kobilarna Lipica uresničila svoje osnovne cilje - vzgajati najboljše lipicance na svetu?

Kako bo v prihodnosti z gostinsko-turistično dejavnostjo v Kobilarni Lipica, da bo s svojimi storitvami kakovostno dopolnjevala uresničevanje osnovnih ciljev kobilarne, pomagala njeni rasti in kakovostnemu razvoju ter postopno zaslovela po Sloveniji in prek njenih mejâ kot vrhunska dopolnilna ponudba kobilarne.

Ljudje, ki prihajajo v Lipico, že lahko vidijo določene spremembe. Da smo jo že kar dobro pospravili, da je bolj ure-

Nova igralna polja za golf so predvidena jugozahodno od sedanjih osmih igralnih polj, kjer se nikdar niso pasli konji.

jena, zasajena, da smo pospravili stare kočije in jih prenesli v na novo urejeni muzej kočij. Zdaj se vam natakara ob pozdravu tudi prijazno nasmehne, kar pred časom ni bilo v navadi. Osebe spoznava, da mora vsakdo s svojim ravnanjem prispevati svoj delež k ustvarjanju prijetne in prijazne podobe Lipice.... Seveda pa nobena pot ni ravna; vsaka ima tudi ovinke. Zato bomo morali z našimi ljudmi še veliko delati, ker niso bili vajeni novega delovnega tempa in niso bili zares vpeti v Lipico. Opažam, kako se številni med njimi veselijo sprememb, se radi učijo in kažejo, da živijo s to dejavnostjo in s tem prostorom. Zato sem zelo zadovoljen.

Tudi s Černigojevo galerijo imamo načrte, kako bi tega pomembnega slovenskega avtorja predstavili svetu in mu s tem dali mesto, ki mu pritiče. O tem se pogovarjamo s kulturnim ministrstvom.

Tudi Lurška mati božja je zgodba, ki ji bomo morali nameniti več pozornosti in časa v usklajevanju vseh turističnih zanimivosti v Lipici.

Z direktorjem sežanske družbe Marmor Cirilom Sigulinom sva se pred nedavnim pogovarjala o njihovi pobudi, predstavljeni v reviji Kras, da bi s svojim načrtovanim muzejem kamnolomstva, kamnarstva in kamnoseštva tule, v svojem bližnjem kamnolomu popestrili turistično ponudbo Lipice. Moramo jo podpreti, saj bo tak muzej pomenil obogatitev zanimivosti in turistične privlačnosti tega prostora, ki naj bi bil ena izmed najbolj privlačnih turističnih destinacij ne samo Krasa marveč vse Slovenije. Tukaj je treba razviti, povezati in predstavljati ter nuditi vse skupaj kot en turistični produkt ter ljudem omogočiti, da ga uživajo tudi med sprehodi po lipiški krajini, med kolesarjenjem po njej, med vožnjo s kočijo. V načrtu imamo tudi ureditev sprehajalne poti okrog Lipice, ki jo bomo speljali po sedaj zaraščeni gmajni. Namenjena bo ne samo sprehajalcem ampak tudi tistim, ki radi tečejo v naravi.

Tukaj imamo zadostne prenočitvene zmogljivosti, zato moramo razviti in ponuditi turističnim gostom različne oblike aktivnih počitnic, med katerimi lahko "odkrivajo" najraz-

ličnejše naravne posebnosti in značilnosti tega prostora, stvaritve ljudi in izjemne kulturne spomenike - našo dediščino. Seveda na način, da vsak tak predel, objekt, spomenik ali fenomen povežemo s primerno stvarno zgodbo in z njo omogočimo obiskovalcu pristne doživljajske užitke med njihovim spoznavanjem. To velja enako za res dobre gostilne tukaj naokrog, ki jih bomo tudi vključili v našo ponudbo tako, da bomo naše hotelske goste pošiljali tudi tja. Ob pričakovani standardni kakovostni hotelski kulinarčni ponudbi si gost zaželi tudi kakšno spremembo, ki jo nudijo dobre gostilne.

Polemik v javnosti in zlasti v medijih o tem, ali je igrišče za golf v kompleksu Kobilarne Lipica primerno, ali je njegova širitev zares potrebna, ali se z vzdrževanjem golfišča res škoduje podobi samega zavarovanega prostora, njegovemu videzu in podtalnici, ki se pretaka tudi v zajetja virov pitne vode na Krasu, ne bi radi razpihovali... Pa vendar, povejte, v odgovor za razvoj Kobilarne Lipice zares zainteresiranim bralcem, kako bi ocenili učinke vsega, kar se je v zadnjih mesecih izreklo in napisano pa tudi pokazalo po medijih? Kaj je bilo nadaljnjemu razvoju kobilarne in spremljajočih dejavnosti v njej v prid in kaj v škodo?

Na žalost ugotavljam, da je bilo veliko pisanja in javnih nastopov našega sodelavca gospoda Edbina Tavčarja Kobilarne Lipica v škodo. Dokler se pisanje oziroma diskurz v javnosti vodi o tem, ali naj bo v Lipici golf ali ne, je to izražanje mnenj in pravica vsakogar. Žal v tem izražanju mnenj nisem zaznal strokovnih argumentov proti širjenju golfa. Okoljski obremenitveni elementi, kot so poraba vode, pesticidov in gnojenja, so bili v vseh diskusijah vzeti iz nekih splošnih statistik in povprečij, ne pa tudi iz konkretnih trenutnih porab in raziskav v sami Lipici. Enak je tudi argument, da golf in konjenišstvo ne gresta skupaj, sam pa poznam veliko turističnih destinacij, ki se razvijajo prav na teh dveh stebrih.

Tavčarju tudi nisem prekinil pogodbe o zaposlovanju zaradi njegovega mnenja o širitvi golfa ampak zaradi obrekovanja in lažnega, namerno zavajajočega in slabšalnega prikazovanja stanja v kobilarni in s tem kršenja internih aktov o komunikacijah z mediji. Okrog njegovega razmišljanja o golfu, o njegovi širitvi, o varovanju tukajšnje kulturne krajine pa vprašujem samo tole: kje so bili on in vsi tisti ljudje, ki jih zastopa gospod Tavčar in govori v njihovem imenu, z inventuro stanja te krajine, z inventuro drevesnega fonda, ki je v zelo slabem stanju. Ta projekt moramo nujno začeti sedaj, saj so nas strokovnjaki opozorili, da imamo v Lipici žarišče, leglo bele omele na Krasu, ker je leta ni nihče odstranjeval. In da so vsi hrasti tukaj zaraščeni s bršljanom, zaradi česar jih veliko umira. Včasih so imeli lipiški konjski pastirji na paši pri sebi vsak svojo sekirico in so morali sproti sekati ter odstranjevati bršljan. Namesto, da bi pod Tavčarjevim vodstvom kot strokovnjakom za krajinsko arhitekturo v Lipici naredili program, kako umirajoče ali že posušene hraste nadomestiti, tega niso nikdar naredili. Enako je tudi z urejanjem neurejenih grajskih vrtov v Lipici, ki so popolnoma zapuščeni že leta in leta, a nikogar niso motili. Enako velja tudi za staro manežo na borjaču, ki ni bila nič drugega kakor golobje stranišče in to vsem na očeh. Le poredkoma so bili v njej konji. Zato smo v njej zaenkrat uredili muzej s kočijami.

Kako boste strli enega izmed orehov v kobilarni, to je pridobiti in spodbuditi zaposlene, ki se še ne istovetijo s Kobilarno Lipico in katerih pripadnosti tej ustanovi še ni čutiti? Že nekaj let se v pogovorih o težavah Kobilarne Lipica govori o kadrovske krizi in krizi zaradi nezadostne zavzetosti enega dela zaposlenih za kakovostno izpolnjevanje njihovih delovnih nalog in obveznosti?

V gostinski in turistično dejavnosti bo nastopila velika sprememba takoj potem, ko ta dejavnost preide iz dejavnosti javnega zavoda v gostinsko-turistično podjetje v lasti JZ Kobilarna Lipica. Zaposleni v njej ne bodo več državni uslužbenci, ampak bodo delavci v turizmu, za katere bo veljala delovna zakonodaja, ki velja za gospodarske družbe. Vsakdo bo imel po pogodbi o delu določeno delovno področje, zadolžitve in bo za njihovo uresničevanje ali neuresničevanje odgovarjal. Tudi materialno... Vsakomur bo končno jasno, da so tukaj zaradi ljudi in za ljudi, ki prihajajo v Lipico in hočejo za denar, ki ga tukaj porabijo, storitve na visoki kakovostni ravni... Sedaj jim to še pripovedujemo, kmalu pa bodo morali tako vlogo vsi prevzeti.

Tudi v kobilarniškem delu bo moral marsikdo svoj neodgovoren odnos do dela, ki ga opravlja, spremeniti. Ko se pogovarjam z ljudmi, se mi zdi, da nekateri ne vedo čisto točno, zakaj so zaposleni v Lipici. Vedejo se tako, kakor da je to samo po sebi umevno, da delajo, kar delajo, da jahajo za sebe, ker da so tukaj pač konji. Zdi se, da niso tukaj zaradi konj, ki kot lipicanci tvorijo lipiško kobilarno, tudi ne zaradi ljudi, ki prinašajo kobilarni denar, pa tudi ne zaradi družbe, ki je do sedaj kobilarni zagotavljala denar za vzrejo lipicancev... Tudi tu bo treba s spreminjanjem miselnosti in odnosa do dela marsikaj spremeniti. A sem prepričan, da bomo zadeve uredili in ko bomo ta naš skupni vlak enkrat pognali v pravo smer, bo kdo morebiti z njega sestopil, namesto njega pa bo prišel drug, voljan dobro in zavzeto opravljati svoje delo. To se je že pokazalo v pripravah na letošnji dan odprtih vrat Kobilarne Lipica, ko je prišlo sem veliko ljudi, ki so bili z vsemi prireditvami in z ravnanjem našega osebja zadovoljni. Dodali smo nekaj novih vsebin in naši ljudje so začeli spoznavati, da bo z večjim prilivom obiskovalcev in turistov v Lipici boljše, kot je

Začela so se ureditvena dela na opuščenih in zanemarjenih grajskih vrtovih.

bilo. Zato sem zelo zavzemam, da vodstvo s svojim ravnanjem in zgledom prenaša na svoje sodelavce čim več pozitivne energije in da se do sedaj uveljavljeno kratenje vsakršne osebne iniciative čim prej odpravi in začne z napredovanjem in z boljšimi plačami spodbujati iniciativnost ter odpravljanje pomanjkljivosti, ki krnijo kakovost storitev in podobo Kobilarne Lipica.

Verjamem, da se bodo razmere tudi na tem področju spremenile. Zato mi ni žal, če prebijem dnevno tukaj tudi po štirinajst ur ali celo več. In bom vztrajal, kajti z imenovanjem za direktorja kobilarne me je vlada R Slovenije zadolžila, da

sprejeti program nadaljnega razvoja kobilarne v kar največji možni meri uresničimo.

Kaj svetujete ljudem, ki radi prihajajo v Lipico bodisi zaradi lipicancev in njihove vzreje ter šolanja, bodisi zaradi golfa, igralnice, gostinskih storitev ali pa kar tako, da uživajo v naravnih lepotah in danosti njenega več kot štiristoletnega parka? Kaj lahko oni naredijo s svojim ravnanjem, da se bo nova vizija o Kobilarni Lipica uresničevala in uresničila s čim manj težavami?

Naj prihajajo čim pogosteje in v čim večjem številu, naj bodo z njimi tudi njihovi otroci. Za vse in za vsakogar bo vedno več zanimivega, poučnega in prijetnega. Povabilo velja tudi šolam oziroma njihovim vodstvom in učiteljem ter profesorjem, ki poučujejo naravoslovje, kajti pripraviti želimo tudi poseben program za učence in dijake. Zares si želimo, da je Lipica odprta in dostopna vsakomur. In vabimo vsakogar, naj pride in se tukaj počuti doma. Naj bo tukaj čim dlje. Ne le nekaj ur ampak ves dan, več dni, več tednov. Lipica je zaokrožen, privlačen a tudi občutljiv sistem, ki ga je treba spoštovati. Je prostor, ki nudi veliko užitkov in veselja. In vesel bom, če nam boste svoje vtise, ocene in predloge, kaj v Lipici še narediti, da bo čim bolj privlačna, sporočali v osebnih pismih, v pismih bralcev v časnikih in revijah pa tudi po telefonu. Posluh imamo tudi za kritična mnenja in kritične ocene, saj smo zaradi njih tukaj. Res pa je, da smo občutljivi za obrekovanja in na laži, če se hoče s tem škodovati Kobilarni Lipici, lipicancem in ljudem, ki skrbijo zanje in ki se v Lipici trudijo, da bi čim prej postala to, kar si vsi želimo - eden izmed naravnih in kulturnih biserov, po katerem naj bi bila Slovenija čim bolj prepoznavna.

Vrtača s kapelico Lurške Matere božje in prostorom za sakralne prireditve, pet minut hoje od hotela Club v Lipici.

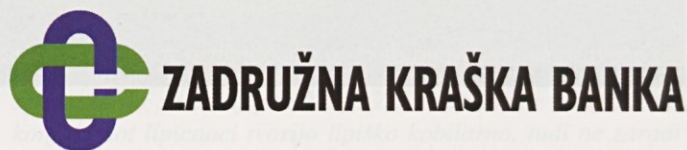
Sergij Stancich, predsednik uprave Zadrúžne kraške banke, pripoveduje o svojem delu, o banki, ki ji predseduje, in o njeni poslovni filozofiji

POVEM VAM, DA SEM NA NAŠE OSEBJE PONOSEN

Tokrat je sogovornik v pogovoru za bralce revije Kras slovenski poslovnež in predsednik upravnega odbora Zadrúžne kraške banke Sergij Stancich. Že od osemnajstega leta naprej se vseskozi ukvarja s komercialno-finančnim poslovanjem. Najprej je izkušnje nabiral v nekem tržaškem uvozno-izvoznem podjetju. Potem je bil, na njeno povabilo, zaposlen v nekdanji Tržaški kreditni banki. Po dveh letih bančnega dela se je vrnil v uvozno-izvozno dejavnost, nato pa leta 1988 odprl - skupaj z bratom - lastno podjetje. Je pač take narave, da mu vsakdanje sedenje za isto pisalno mizo ne ustreza...

Član upravnega odbora Zadrúžne kraške banke je že devet let. Po četrtem letu je prevzel funkcijo njenega podpredsednika, nato, pred tremi leti, predsedniško. V italijanskem zadrúžniškem bančnem sistemu je taka funkcija nepoklicna, kar pomeni, da v banki ni zaposlen in da si vsakdanji kruh mora služiti tudi drugje. Kljub temu v današnjih časih brez profesionalnega odnosa in prijemov v vlogi predsednika banke ne bi mogel biti uspešen. Njegov odnos do te odgovorne funkcije je prav tak, kakršen bi bil, če bi bil profesionalni predsednik njene uprave. Po njegovi oceni je tak sistem skupinskega dela in vodenja banke najboljši, saj so vsi člani upravnega odbora - predsednik, podpredsednik in ostali člani - venomer vključeni v poslovno in upravno dogajanje v banki in s tem celovito seznanjeni o vsem pomembnem v njej. Zato so usposobljeni tudi odgovorno odločati za koristi banke in njenih članov ter komitentov... Sogovornik Sergij Stancich funkcije upravnega odbora banke v Italiji primerja z delom, ki ga opravlja nadzorni odbor banke v Sloveniji!

V predstavitvi Zadrúžne kraške banke - domače socialne banke v 76. številki revije Kras ste povedali, da banka, ki jo vodite, zaupana ji sredstva na razne načine vrača skoraj izključno na teritorij, kateremu pripada, torej Tržaški pokrajini. S tem je banka dala na tisoče ljudem - kmetom, obrtnikom, delavcem, ljudem svobodnih poklicev, upokojencem - ter njihovim družinam možnost, da so si prislužili zaupanje in izboljšali svojo življenjsko raven. Kako zgleda to delo bančnih delavcev v bančnih enotah na Opčinah, v Trstu, Nabrežini, Sesljanu, Bazovici, Domju in Dolini s svojimi komitenti? Kakšne storitve vse jim nudite, kaj jim svetujete, če banka njihovih želja ne more uresničiti, kako banka ravna, če komitent zaradi nenadnih okoliščin ne more izpolnjevati vseh obveznosti do Zadrúžne kraške banke?

Navajam vam delček 1. člena našega statuta: "Zadruga (Zadrúžna kraška banka - op. ur.) se oslanja pri poslovanju na zadrúžna načela brez špekulativnih privatnih ciljev. Zadrúžni namen je podpirati člane in člane krajevne skupnosti pri bančnih poslih in storitvah s ciljem, da se izboljšajo njihove moralne, kulturne in gospodarske razmere... Podpira nadalje socialno skladnost, odgovorno in ubranljivo rast ozemlja, na katerem posluje..." Zelo jasno, ali ne?

Kako pa v praksi to spoštujemo?

Po eni strani je delovanje Zadrúžne kraške banke povsem podobno delovanju ostalih bank; praktično opravljamo vse vrste finančnih storitev. Bistvena razlika pa je, da sredstva, ki jih nabiramo na našem prostoru, tudi dajemo na razpolago in posojamo na našem prostoru. Obenem pa našim članom nudimo še dodatne ugodnosti pri obrestnih merah kot tudi pri zaračunavanju stroškov.

Druga posebnost naše banke, ki vsekakor predstavlja dodano vrednost za tukajšnji teritorij, je vračanje dela zaslu-

Upravni in nadzorni odbor ter ravnateljstvo Zadruga kraške banke - V prvi vrsti z leve na desno: predsednik knjig. Sergij Stancich, podpredsednik dr. Adriano Kovacic, odbornik ind. izv. Dragotin Danev, predsednik nadzornega odbora dr. Stevo Kosmač in nadzornik knjig. Boris Kuret. V drugi vrsti z leve na desno: odbornik Fabrizio Polajz, odbornik dr. Igor Corossi, ravnatelj ZKB knjig. Klavdij Brajnik, odborniki: dr. Boris Zidarič, arh. Marino Kokorovec, dr. Walter Stanissa in knjig. David Blasina, nadzornik knjig. Vojko Lovriha in podravnatelj ZKB dr. Aleksander Podobnik.

ženega denarja na območje, na katerem banka deluje, v okviru naše socialne dejavnosti, ki pa je nikakor ne gre razumeti kot reklamo!

Problematičnih komitentov rajši nimamo... No, če pa se kaj takega pojavi, poskušamo vedno rešiti probleme sporazumno. Dialog je pri nas bistven. Če, na primer, naš komitent ugotovi, da svojega obroka do dneva zapadlosti ne bo mogel poravnati, mu kot dolžniku omogočimo poravnati njegovo obveznost z zamudo, vendar nas mora o tem pravočasno obvestiti in obrok potem do dogovorjenega roka plačati. Rekel bi, da smo morda nekoliko bolj potrpežljivi in razumni od ostalih, vendar se je treba predpisov in pogodb držati. Znamo pa po potrebi tudi pokazati zobe...

V predstavitvi v reviji Kras ste tudi posebej poudarili socialno noto Zadruga kraške banke. Zapisali ste, da "pri nas člani in stranke niso gole številke" in da sta "filozofija našega razmišljanja in sam pristop do družbe odprta, saj ne gledamo le na interese banke". Poudarili ste, da ste ustanova zadruga značaja, tako da je članom banke zajamčena ekonomska demokratičnost, saj ima vsak član iste pravice ne glede na svoj vloženi kapital... Kaj to pomeni praktično v vsakdanjem človekovem življenju?

Pri nas končni rezultat v bilanci ni obvezujoč, seveda pa moramo tudi mi stremeti k zaslužku, saj drugače banka ne bi mogla obstajati. Dobiček si poskušamo ustvarjati s širjenjem poslovanja, vsekakor pa ne s stalnim zaračunavanjem dodatnih stroškov našim komitentom. Kar želim tudi poudariti, je očitnost in odkritost naših ponudb: pri nas točno veš, koliko boš kaj plačal, kar dandanes, na žalost, ni več prav pogosta praksa. Večkrat se na tržišču namreč dogaja, da se za navidezno privlačno obrestno mero skrivajo nevarne pasti...

Moram povedati, da smo z našim poslovanjem zelo zadovoljni, saj vsako leto povečamo maso posredovanega denarja in s tem so tudi končni rezultati zelo ugodni. Tako smo v letošnjem prvem polletju ustvarili skoraj poldrugi (1,500.000) milijon € čistega zaslužka.

Vsako leto priredimo občni zbor, na katerem članom banke poročamo o preteklem poslovnem obdobju enega leta in odobrimo letno bilanco. Na zboru člani banke tudi izvolijo en del članov upravnega odbora. Zanimivo je tudi, da ima, ne glede na svoj vloženi kapital, vsak član Zadruga kraške banke le en glas, kar je prav nasprotno, kot - recimo - v delniških družbah. Tako vsi člani enakopravno soodločajo o bodočnosti banke.

V banki je bilo pred kakšnim poldrugim mesecem zaposlenih 88 slovenskih zamejskih uslužbencev, ki vsi komunicirajo s strankami banke v slovenskem in v italijanskem jeziku... Koliko je v njej zaposlenih uslužbencev Italijanov? Kako pri uresničevanju ciljev banke vodite kadrovsko politiko, da je zagotovljena takšna dvojezična komunikacija s člani in strankami? In kako zagotavljate visoko stopnjo identifikacije zaposlenih z banko in z njenimi cilji? S stalnostjo dela, z dobrimi plačami, z drugimi ugodnostmi ali še kako drugače?

Uslužencev, ki govorijo samo italijansko, pri nas nimamo. To zaradi tega, ker je pogovorni jezik v naši ustanovi naš materni jezik, slovenščina. Velika večina naših članov je Slovencev. Praktično so naše korenine slovenske; so še žive in zdrave. Še več! Upam si reči, da čim bolj se starajo, trdnjeje in močnejše postajajo... To pa ne sme obremenjevati naših italijanskih komitentov in članov. A je prav, da vedo, kakšna je naša realnost. Toda na vsakem občnem zboru imamo za italijansko govoreče člane banke pripravljeno simultano prevajanje iz slovenščine v italijančino. Tudi naša bančna revija "Skupaj" izhaja dvojezično. Tudi dopisovanje s strankami

oziroma s člani lahko poteka v slovenščini ali italijanščini, po posameznikovi izbiri pač. Večkrat se sicer tudi dogaja, da se med sabo pogovarjamo v italijanščini, bolj rečeno v tržaškem narečju, kar je v zamejstvu nekaj čisto vsakdanjega.

Povem vam, da sem na naše osebje ponosen. Vsi skupaj se zavedajo in zavedamo naše pripadnosti banki, kar večkrat terja večji trud. Bančništvo se v zadnjih letih močno spreminja in zahteva veliko novih, tehnično strokovnih figur. Banke večinskega naroda lahko mnogo lažje rešijo tovrstne probleme, saj se lahko obrnejo na širše delovno tržišče. Pri nas, predvsem zaradi naše identitete, pa smo se odločili nekoliko drugače: veliko pozornost dajemo izobrazbi in izpopolnjevanju našega osebja, zaposlujeemo pa raje mlajše ljudi. Odziv je zelo dober, saj zaenkrat z notranjimi močmi zadoščamo vsem zakonskim predpisom in zahtevam. Vsi zaposleni v banki se trudijo in tudi stalno izboljšujejo svoje sposobnosti. Zato sem nanje zelo ponosen!

Zadružna kraška banka ima več kot 1300 članov, s katerimi na letnih srečanjih dogovarjate bilanco za preteklo leto in obnovitev upraviteljskih mandatov. Poleg že omenjenih izpostav načrtujete še letos odprtje devete podružnice in sicer v miljski občini. Je tudi to v kontekstu poslanstva zadružne banke, ki si prizadeva biti ljudem kar najboljši bančni servis? Kam pa se banka namerava širiti v naslednjih letih? Napovedali ste, da tudi na prostor Krasa v Sloveniji? Bo pristop Zadružne kraške banke na ta teritorij in do njegovega prebivalstva enak pristopu v Tržaški pokrajini? Kako daleč ste v teh prizadevanjih in kdaj, predvidoma, naj bi odprli prvo poslovno enoto Zadružne kraške banke v Sloveniji. Bodo pri tem kakšne težave, odpori?

Zaradi birokratskih razlogov se je, na žalost, odprtje nove podružnice Zadružne kraške banke v Miljah premaknilo v naslednje leto. Nič hudega, vendar nam to nekoliko zakomplicira načrte, saj imamo za naslednje leto že marsikaj drugega v programu. V miljski občini zadružnih bank ni, poleg tega pa živi tam še kar nekaj Slovencev, pa tudi meja je zelo blizu.

Zadružništva v bančnistvu v Sloveniji sedaj še ni. Obstajale so hranilno kreditne službe, a je bilo njihovo delovanje zelo omejeno. Sedaj je ta sistem spremenjen, saj so vse hranilno kreditne službe prešle pod okrilje ene same banke... Smatram, da je zadružniška bančna logika zelo posrečena in prepričani smo, da bo naša Zadružna kraška banka lahko tudi v matici, v Sloveniji, kar uspešna. Načrtujemo širitev na slovenski prostor Krasa. A to ni tako enostavno, kot se kaže v besedah. Delamo pa že na tem. Naši predhodniki so že poslovali na tem prostoru in posojali denar. Po odpravi schengenskih mejnih kontrol na meji med Slovenijo in Italijo bo Kras končno postal to, kar po mojem nedvomno je - en sam prostor. In mi se poskušamo na to pravočasno pripraviti. Zavedamo se sicer prisotnosti drugih bank v Sloveniji, ki so tudi mnogo večje od naše. Konkurrirati z njimi bi lahko pomenilo samomor. Kakor sem že povedal: naša prisotnost na bančnem tržišču temelji - in tako bo tudi v Sloveniji - na drugačnih načelih.

Pogled na sedež Zadružne kraške banke z upravnimi prostori na Opčinah

Kdor si bo želel poslovni odnos z našim sistemom in z načinom dela, bo lahko prosto izbiral.

Časovno gledano smo odprtje prve naše podružnice v Sloveniji načrtovali s formalno odprave kontrol na mejah. Kot pa zdaj na žalost kaže, bo ta datum premaknjen celo v leto 2009, kar je za nas absolutno predaleč... Imamo sicer že dovoljenje za poslovanje v Sloveniji brez stalne prisotnosti, kar pa logično pomeni brez podružnic. Naše osebje lahko torej opravlja obiske v Sloveniji in se pogovarja s strankami, vse pogodbe pa je treba skleniti v Italiji.

Kako Zadružna kraška banka funkcionira v italijanskem bančnem sistemu; je v enakopravnem položaju z drugimi bankami v Italiji? In kako vaša banka sodeluje z bankami v Sloveniji?

Zadružna kraška banka spada v sistem italijanskih zadružnih bank. Sistem je razdeljen v deželne federacije. Furlanija Julijska Krajina šteje 16 zadružnih bank. Delovanje in strategija vsake ustanove je popolnoma avtonomna, sicer pa se enkrat mesečno vsi predstavniki bank srečujemo na sedežu v Vidmu, kjer poskušamo urejati in reševati skupne probleme. Smo povsem enakopravni drugim bankam, saj smo, kakor ostale banke, tudi mi pod nadzorom Italijanske centralne (narodne) banke. Razlikujemo pa se v tem, da moramo večino poslovanja opraviti s članstvom.

V Sloveniji smo že navezali stike s centralno banko, to je z Narodno banko Slovenije. Zadružna kraška banka je tudi manjšinski delničar Hranilnice Vipava, d.d., s katero že sodelujemo. V stikih smo tudi z nekaterimi drugimi, večjimi bankami, med katerimi naj omenim odličen odnos z vodstvom koprskih banke.

Ko človek obiskuje najrazličnejše družbene, kulturne, športne, družabne in drugačne prireditve - zlasti Slovencev

Notranjost sedeža Zadrúžne kraške banke na Opčinah

na Tržaškem, si ogleduje na tem prostoru njihove različne publikacije in druge informacijske medije, je skoraj na vseh in v vseh mogoče videti pripis "da je projekt, prireditel, publikacijo gmotno podprla Zadrúžna kraška banka". Zakaj takšna podpora oziroma donatorska vloga banke? Kako to zmorete? Kako se banki taki vložki obrestujejo?

Ni dvoma, da se skoraj vsak dan nekaj dogaja z našo pomočjo tudi v kulturnem, športnem ali družbenem življenju našega prostora, kar pomeni, da se dosledno držimo naših načel. Ponavljam, da naše poslanstvo ni le bančno poslovanje. Naše naloge so tudi skrb za razvoj našega ozemlja, za skupno blaginjo, za ohranjanje naše naravne in kulturne dediščine. Človeku, ki ne pozna naše stvarnosti, vse to zveni zelo čudno, vendar je res tako! Nikakor pa nismo dobrodelno društvo. V svojih nagovorih rad vedno poudarjam: "Več ko se nas boste posluževali, več bomo lahko vam pomagali!"

Denarni obseg naše socialne dejavnosti se stalno širi. Za to si moramo postavljati letne proračune, ki običajno zadovoljujejo povpraševanje. Poudarjam pa, da imajo pri tem člani in stranke prednost.

Ali je v takšnem kontekstu tudi odločitev uprave Zadrúžne kraške banke, da podpira revijo Kras v njenih prizadevanjih za ohranitev naše naravne in kulturne dediščine, torej dediščine kraškega teritorija na obeh straneh meje?

Prav gotovo! Mislim, da je vsebina revije Kras tako bogata in raznolika, da zna pritegniti zanimanje bodisi mladih kot starejših pri spoznavanju zanimivosti, aktualnih dogajanjih, zgodovine in kulturne dediščine kraškega območja. Vzbuja zanimanja na obeh straneh meje, kar je prava pot za integracijo našega območja in njegovih prebivalcev v en sam Kras. Tudi mi smo pripravljeni prispevati naš delež.

Kaj je vplivalo in kaj odločilo, da ste, gospod Sergij Stancich, pred poldrugim letom sklenili preseliti se v Volčji Grad in se ob vseh številnih delovnih zadolžitvah in družbenih funkcijah z velikim zanosom odločili še za prenovo tamkajšnje avtentične kraške domačije?

Da bi vse razložil, bi potreboval kar nekaj strani... Na kratko pa tole: Odločila je družinska življenjska izbira. Preselili smo se v krasno vas, kjer zaenkrat prevladuje še dokaj pristno slovensko življenje.

Živimo v dobi tehnologije; vsak dan se veselimo novih prepotrebni izumov. Zavedamo pa se ne, do katere mere smo že zaslužnjeni. Televizija, radio, mobiteli, računalniki, novice; stalno mora biti nekaj priklopljeno oziroma prižgano. Ne zavedamo se, da nismo več sposobni mirnega življenja. Verjetno nas tišina in razmišljanje že kar strašita? No, naša doba je pač taka. Zato sem - na žalost - tudi sam primoran uporabljati sodobno tehnologijo.

Na tem kotičku slovenskega Krasa pa je lažje priti do trenutka oddiha, ko lahko v hramu s prijateljem mirno poklepetaš ob 'fetki' pršuta in kozarčku pristne domače kapljice po končanem opraviilu v vinogradu...!

Uredništvo

Sergij Stancich med svojimi trtami v Volčjem Gradu

V Delovi prilogi FT smo prebrali

BO NAFTA RES KMALU PO STO

Gordana Tekavčič

V prilogi FT časnika Delo od 7. avgusta smo prebrali kolumno direktorice Interine Gordane Tekavčič, da bo nafta kmalu po sto dolarjev za sodček. Ker to zadeva vsakogar med nami, besedilo z dovo-ljenjem Delovega uredništva ponatiskujemo. Za naslednjo izdajo revije Kras namreč pripravljamo odgovore na vprašanje, kako bomo v naslednjih letih pri nas preskrbljeni z utekočinjenim naftnim plinom in z zemeljskim plinom in kako bodo njune maloprodajne cene za ogreva-nje in gospodinjstva kotirale na cenovni lestvici osnovnih energentov - od elektrike in kurilnega olja, do plina, premoga, drv in lesne biomase.

Uredništvo

Spremljanje gibanj cene sodčka črnega zlata - surove nafte - in njegovih drugih vplivov je ob vrtoglavih spremembah pri naftnih derivatih zame postalo vsakdanjik, od katerega sem skorajda že odvisna. Zanimivo pri tem spremljanju je namreč predvsem to, da na nihanje cene tega pomembnega energetskega vira vplivajo nenavadni in različni ter neprimerljivi vzroki, kot so naravni pojavi, na primer orkani, velike nevihte, potresi, vročinski vali; gospodarski pojavi, kot so sodni procesi, povezani z velikimi naftnimi podjetji v ZDA; zasedanja OPEC - organizacije držav izvoznic nafte, skupine gospodarsko najbogatejših držav G8 in OZN; pa ekstremna in nemirna dogajanja v delih svetâ, bogatih z nafto.

Medtem ko si G8 želi uravnavanja trga nafte in ko Evropska unija in Opec trdita, da je špekulacije treba preprečiti, saj te znatno vplivajo na borzna nihanja cen, si končni porabniki vedno znova zastavljamo le znano vprašanje: ali so cene naftnih derivatov previsoke, optimalne in ali lahko globalna družba sploh vpliva na gibanje cen te dobrine. Obenem pa se vsi sprašujemo, do kolikšne vrednosti lahko te cene vrtoglavo naraščajo, saj je za povprečnega državljana, ki je zadnji v potrošniški verigi in vsak dvig cene naftnih derivatov občuti na lastni koži oziroma v svoji denarnici, vsaka cena še vedno previsoka. Pri tem ga ne zanima, kdo cene uravnava, kakšno strukturo ima ta cena ter kdo si lasti dobiček, saj ve, da je vse le eden izmed kamenčkov v lestvici rasti cene. In prav napovedi o predvideni rasti cene niso za končnega potrošnika prav nič rožnate, saj utegne sodček črnega zlata ob koncu leta doseči astronomsko vrednost stotih dolarjev.

Dejstvo je, da vrtoglavo naraščanje cen surove nafte na svetovnih trgih odgovarja in plemeniti dobiček velikim naftnim multinacionalkam oziroma njihovim domicilnim državam-izvoznicam, ki se ukvarjajo s črpanjem, proizvodnjo

in predelavo surove nafte in seveda z izvozom megalomanskih količin različnih derivatov in ostalih predmetov, ki nastajajo pri predelavi surove nafte, na druge svetovne trge, kjer ni oziroma ni dovolj teh naravnih danosti. Vzrok za takšno divjanje cen naftnih derivatov na svetovnih trgih tiči predvsem v neravnotežju med ponudbo in povpraševanjem, pri čemer povpraševanje daleč presega ponudbo. Na povpraševanje vplivajo razvoj svetovnega gospodarstva in predvidene industrijske rasti, ponudba pa je zgolj konglomerat strateških, ekonomskopolitičnih vplivov, ki ponavadi niso skladni z interesi proizvajalcev in potrošnikov.

Gospodarska recesija je v zadnjih letih pretresala tudi razvite države in je v kombinaciji z različnimi terorističnimi grožnjami - v prvi vrsti ZDA - povzročila dodatno kopičenje zaloga naftnih derivatov, zaradi česar je nastal znaten porast povpraševanja nad ponudbo in s tem drastičen porast cen naftnih derivatov na svetovnih trgih. Sem lahko prištevamo tudi stalna nesoglasja znotraj držav, ki so članice Opeca, naglo prebujanje in razcvet kitajskega gospodarstva, krizni politični položaj v dveh dvetovnih izvoznicah nafte Venezueli in Nigeriji ter navsezadnje politični zaplet med Iranom in ZDA, ki utegne povzročiti novo vojno žarišče na Bližnjem vzhodu. V skladu s predvidenim razvojem dogodkov in s preteklimi smernicami lahko sklepam, da bodo maloprodajne cene naftnih derivatov v Republiki Sloveniji v prihodnje še naraščale vse do povprečne cenovne vrednosti naftnih derivatov v ostalih najrazvitejših državah, ki so članice Evropske unije, na kar bo posredno vplivala tudi uvedba nove valute - evra - s 1. januarjem 2007. To lahko imenujem tudi kot posredne vplive povpraševanja in ponudbe v svetu na trgu Evropske unije. Do nedavnega so se maloprodajne cene v Sloveniji obračunavale na podlagi 28-dnevno povprečja Platt's European Marketscan kotacije CIF Mediteran-High, pri čemer se ni upoštevalo petih najvišjih in petih najnižjih vrednosti kotacij. Takšna uredba o oblikovanju cen naftnih derivatov je veljala do 8. oktobra letos, sedaj pa se maloprodajne cene obračunava na podlagi 14-dnevnega omenjenega povprečja. Modelske marže pri posameznih naftnih derivatih so, v skladu s to uredbo, še vedno fiksne in jih določa država.

Lahko pa zatrdim, da bo ob tradicionalnih načinih črpanja nafte ter svetu že dobro poznanih in izkoriščenih trgih, ko ves svet išče tudi druge dodatne možnosti za pridobivanje in predelavo nafte ter nove trge, zagotovo bogat tisti posameznik ali tista družba, ki bo človeštvu in vsemu globalnemu gospodarstvu ponudila sprejemljivo in cenejšo alternativo doslej znanim načinom pridobivanja nafte. Rumunija je trenutno eden izmed najbolj perspektivnih trgov. Pričakuje se, da bo država naslednje leto postala polnopravna članica

DOLARJEV ZA SODČEK?

Evropske unije. Z 22 milijoni prebivalcev je država z največjim trgom v jugovzhodni Evropi, obenem pa ima precejšnje zaloge nafte.

Prav zaradi vse večje porabe goriv in visokih cen nafte na svetovnem trgu je na drugi strani Kitajska, država, ki ji pravijo tudi najhitreje rastoče gospodarstvo, v sredini lanskega leta napovedala, da bo začela nafto pridobivati iz premoga ter gradi osem predelovalnic nafte. V desetih letih bi po optimističnih napovedih lahko predelala 1,2 milijona sodčkov te dobrine na dan, kar je več kot šestina njene trenutne porabe. Kritiki tega pristopa sicer menijo, da bodo nestabilne cene nafte in premoga ogrozile pridelavo goriva iz premoga, vendar bo čas pokazal, ali je ta pristop učinkovit. Prav tako je bilo pred kratkim povedano javnosti, da predstavniki Španskega podjetja zatrjujejo, da so razvili način vzreje planktona in preobrazbe morskih rastlin v nafto, s čimer bi lahko v ne tako oddaljeni prihodnosti omogočili neizčrpen vir čistega goriva. Ostala jim je le še majhna težava, in sicer jim še ni uspelo rafinirati temno zeleno obarvane tekočine, v katero se plankton preobrazi, čeprav naj bi bilo po njihovem zatrjevanju gorivo na razpolago že v prihodnjih 14 do 18 mesecih. Svet in strokovna javnost nestrpno pričakujeta nadaljevanje njihovega odkritja.

Ne morem reči, ali bodo novi načini resnično prinesli končnim porabnikom cenejšo nafto, lahko pa vam izdam napoved, ki se bo zagotovo uresničila. Če povem v novinarskem žargonu, bi temu rekla: cene nafte bodo v prihodnje še vedno dosegale rekordne vrednosti, svet in končni uporabniki bomo še vedno z jezo sprejemali podražitve, vendar bo le majhen odstotek prebivalstva zaradi višjih transportnih stroškov spremenil način življenja, medtem ko bo gospodarstvo zagotovo spremenilo strukturo cen posameznih izdelkov, blaga oziroma storitev. Rekordne podražitve nafte so navsezadnje močno povečale tudi transportne stroške. Procesu "cost cuttinga" (zniževanja stroškov - op. uredništva) v celotni dobavni verigi seveda gospodarstvo posveča kar največjo pozornost, vendar pa menim, da smo vsi skupaj dosegli točko, ko morajo podjetja kljub vsem notranjim prihrankom tudi od končnega porabnika zahtevati, da deli breme povišanja cen, s tem pa posredno vsi vplivamo na inflacijo. Tako se spet ves cikel ponovi z nemočnim končnim uporabnikom v sredini.

Iztekla se je reka življenja

RAJKU VOJTKOVSZKEMU

Dušan L. Rebolj – Andrejka Cerkvernik

Vsredo, 12. julija 2006, so se njegova družina, sodelavci, prijatelji, in znanci na divaškem pokopališču poslovili od Rajka Vojtkovszkega, dr. med. vet., župana občine Divača, velikega domoljuba, človeka besede in uresničevanja obljubljenega, ljubitelja živali, še posebej lipancev, in predvsem izjemnega prijatelja. Z njegovim sodelovanjem je bilo mogoče narediti za Kras in širši slovenski prostor marsikaj koristnega, česar morebiti brez njega ne bi zmogli ali pa bi naredili težje, pozneje...

Izdajatelj revije Kras smo Rajka Vojtkovszkega spoznali, ko še ni bil župan, ampak je kot veterinar v Sežani svetoval, kako ravnati z domačimi živalmi. Pokazal je svojo ljubezen do konj v družinskem podjetju Diamed Farm v Lokvi, ki jo je namenil turistom, ki so ljubitelji življenja s konji, za njihov oddih med počitnicami. Pozneje smo skupaj z njim in z njegovimi somišljeniki snovali, kako na Krasu povezati ponudnike turistično privlačnih krajev, objektov in storitev, da bi pod skupno blagovno znamko KRAS prostor z istim imenom postal čim bolj prepoznaven in da bi ljudje na njem lahko živeli tudi od svoje tu-ristične ponudbe. Za revijo Kras smo se z njim večkrat pogovarjali o razvojnih možnostih divaške občine in o poteh, da jih bo kot njen župan skupaj s svetniki poskušal uresničiti. Skupaj smo se za okroglo mizo o Kobilarni Lipica zavzemali za tak njen razvoj, ki bo zagotavljal vrhunsko vzrejo lipancev in za promocijo Lipice ter za takšno gostinsko-turistično dejavnost, ki lipancev ne bo omejevala, ampak z ustvarjenim prihodkom prispevala tudi h kritju njihovih vzrejnih stroškov. Pripravljali smo predlog zamisli, naj bi vodovodni sistem Tajhi z vodarno Draga ob Reki, ki je nastal pred poldrugim stoletjem z zgraditvijo južne železnice Ljubljana-Trst, obnovili v tolikšni meri, da bi ohranjal njegove arhitekturno zanimive objekte in kot spomenik tehniške dediščine služil z zalogami vode v vodnih zbiralnikih in z vodarno Draga za protipožarno vodo, hkrati pa z zgraditvijo ustrezne učne poti ob objektih pod Vremščico približal ta spomenik iz druge polovice 19. stoletja njegovim občudovalcem. Snovali smo tudi, skupaj s Slovenskimi železnicami, idejni scenarij in program, kako na območju občine Divača in v drugih občinah ob južni železnici od Ljubljane do Trsta prihodnje leto obeležiti stoptdesetletnico zgraditve južne železnice in začetka železniškega prometa med Ljubljano in Trstom. In razmišljali smo, kako tudi z revijo Kras utemeljevati že narejene predloge in načrte, da se Škratelnovo domačijo, rojstno hišo slovenske filmske igralka Ite Rine, uredi v sodoben slovenski filmski muzej in divaški kulturni hram. Da načrti torej ne bi ostali le na papirju, ampak bi z državno pomočjo doživeli tudi uresničitev...

Še nekaj tednov pred Rajkovo, za večino nas nepričakovano smrtjo smo se še pogovarjali, kaj bomo, kako in s kom ... naredili in do kdaj ter se pripravljali na slovesnosti ob prvem prazniku občine Divača. In pričakovali, da si v prijateljskem klepetu na borjaču za Škratelnovo domačijo nazdravimo za praznik... A ni mogel priti. Premagala ga je bolezen.

Rajka Vojtkovszkega ni več, ostajajo pa lepi spomini na prijatelja, na njegova dela, njegove besede in obstajajo načrti, zapisani tudi v reviji Kras kot njegova zapuščina in zaveza, da jih združno čim bolje in pravočasno uresničimo...

Dušan L. Rebolj

Fotografije: Jože Požrl

Tisto julijsko popoldne se je zbralo na divaškem pokopališču in na travniku okrog njega veliko, pričakovano veliko ljudi. Od vsepovsod so prišli, da se poslovijo od Rajka Vojtkovszkega in ga pospremi-jo na poti do njegovega zadnjega počivališča.

Objavljamo žalni nagovor, s katerim se je v imenu sodelavcev župana Rajka Vojtkovszkega, občinskih svetnikov in njegovih prijateljev od pokojnika poslovila direktorica Razvojnega centra Divača **Andrejka Cerkvenik**:

Prelep poletni dan, ki se je naredil, še zdaleč ne more ublažiti bolečine, ki preveva naše duše. Bežen pogled na okoliške kraje, na zeleno Vremščico, ozirajoči se pogledi, kot da ne najdejo razlage, le še poglobljajo praznino, ko se poslednjič poslavljamo od tebe, dragi Rajko - od župana, sodelavca in velikega prijatelja.

Mnogi so te poznali že iz rane mladosti - iz družinskega, šolskega, poklicnega življenja. Številni drugi smo te spoznali v letu 1994 z novonastalo občino Divača, ko smo te prvič izvolili za župana.

Misel filozofa Heraklita, ki si jo podelil vsem občankam in občanom občine Divača v prvi noveletni voščilnici občinskega Glasnika, pravi: «Velikost reke ne spoznamo ob njenem izviru, ampak ob njenem izlivu.»

Ob izlivu ostajajo za tabo številni tvoji čudoviti biseri, plod trdega dela in dvanajstletnih prizadevanj za izboljšanje življenja v naši občini. V vseh teh letih si nam znal vedno prisluhniti. Med željami in realnimi možnostmi je bilo težko iskati kompromise. Pa vendar ti je to odlično uspevalo. Intuitivno si našel pot do pravih odločitev. Bil si blizu preprostemu človeku in hkrati enakovreden sogovornik ministrom, poslancem in drugih vplivnih osebnosti.

V vseh treh mandatih županovanja si s svojo karizmatično osebnostjo in z vsesplošno priljubljenostjo gradil mostove medsebojnega sodelovanja in kooperativnega dela. Z igrivim in širokim nasmehom, s toplim pogledom, s pozornostjo in z večnim optimizmom si nam vlival moč, da bomo zmogli, ter upanje in vero, da se spleča vztrajati tudi v trenutkih, ko ne gre vse po načrtih. Ob svoji plemenitosti si bil človeški, moder in pogumen. To smo lahko spoznavali vsi tisti, s katerimi si sodeloval. In ta krog še zdaleč ni ozek.

Veterina je bila skoraj vsa leta službovanja tvoja stalnica. Ohranjal si kraški biser - Lipico, na katero smo Slovenci lahko zelo ponosni. Vedel si, da se dobro vrača z dobrim, zato nisi pred desetimi leti niti za trenutek okleval v razmišljanju, ali v Sežani ustanoviti Lions klub, ki si ga kot ustanovni član tudi vodil. Kot član sveta Javnega zavoda Park Škocjanske jame si si prizadeval

ohraniti čarobnost in enkratnost kraškega podzemnega svetâ, ki ga je milijone let oblikovala narava, Reka.

Konji, posebno lipicanci, so bili od nekdaj tvoja strast, zato si bil eden izmed ustanoviteljev Združenja rejcev lipicanca in njegov predsednik od ustanovitve do letošnjega leta. Dragocen prosti čas si brez zadržkov namenjal članstvu v Kraškem letalskem centru, častnemu članstvu v divaškem jamarskem društvu ter vsa leta po najboljših močeh pomagal drugim društvom in organizacijam ter zavodom na območju občine Divača.

Za ohranjanje vrednot upornišstva in spoštljivega spomina na narodnoosvobodilni boj si kot član Zveze združenj borcev in udeležencev NOB pred nedavnim prejel visoko priznanje - Srebrno plaketo.

Sledi, ki si jih zapustil, so vidne prav na vseh področjih. Svojo energijo si z velikim zanosom usmerjal v delo, velikokrat za ceno lastnega zdravja. Tudi, ko je bila bolezen že nepremagljiva, si funkcijo župana prav do zadnjega trenutka opravljal s popolno predanostjo. Pa čeprav so se zdele stopnice do tvoje pisarne včasih veliko daljše, kot so v resnici.

V imenu vseh, ki smo te poznali, ki smo s teboj delali, snovali razvoj naše občine, izrekam besede v slovo. Iskreno se ti zahvaljujem za tvoje plemenito delo, ki bo ostalo neizbrisano spomin.

Začrtana pot je zastala sredi tvojega ustvarjanja. Zastala ob prvem občinskem prazniku občine Divača, ki si ga tako želel. Sedmega julija so se ti občinski svetniki s priznanjem za trajni prispevek k razvoju, ugledu in uveljavitvi občine Divača želeli oddolžiti za ves vložen trud v treh mandatih županovanja, a se žal nisi mogel pridružiti tej slovesnosti... Vemo, da si bil takrat v mislih z nami.

Na večer so se nad Škratelnovo domačijo, ki ti je bila vsa ta leta tako pri srcu, prikradli temni oblaki in padale so prve kaplje, kot da bi nam nebo hotelo nekaj sporočiti. Zapihal je hladen vetrič, pregnal oblake in prireditve je uspela. Bila je mima, spokojna, veličastna, za velikega človeka, ki je pustil pečat v naših srcih.

Iztekla se je tvoja reka. Od izvira do izliva je bila močna, vztrajna in plemenita, a želeli bi, da bi bila daljša. Ostalo je namreč še veliko neizrečenega in neizživetega. Za tabo je ostala velika praznina.

Solze so polne bolečine ob tvoji izgubi. S hvaležnostjo in ljubeznijo se te bomo spominjali. Kogar ima človek rad, nikoli ne umrje, samo daleč je. In tebe, Rajko, je človek preprosto moral imeti rad. Ponosni smo, da smo lahko delček poti prehodili s teboj.

Tvoji družini in sorodnikom, v imenu občine Divača, izrekamo globoko sožalje.

Kaj so pokazala zaščitna arheološka izkopavanja
na Ostrem vrhu pri Štanjelu?

KRAŠKI OPAZOVALNI IN OBRAMBNI STOLPI IZ ŽELEZNE DOBE

Biba Teržan, Peter Turk

Najprepoznavnejše prazgodovinske ostaline na Krasu so z mogočnimi kamnitimi obzidji obdana gradišča, kakršna so Debela griza pri Volčjem Gradu, Martinišče pri Svetem ali pa Vahta nad Kazljami. Poleg njih so edini dobro razvidni pričevalci te oddaljene preteklosti kamnite gomile na vrhovih nekaterih kraških vzpetin. Najbolj znane ležijo na hriboviti verigi severnega kraškega roba, posamične pa so razpršene po izpostavljenih legah tudi drugod na Krasu. Za vse je značilna razgledna lega (slika 1), nekatere med njimi pa v zadnjih desetletjih močno zarašča gozd (slika 2).

Sedem kamnitih gomil na severnem kraškem robu je razvrščenih med Gradiščem nad Kobdiljem pri Štanjelu na vzhodu in Voučnjakom nad Škrbino na zahodu. Za največji dve med njimi - za Lukovsko Škratljevico in za Rabotnico nad Rihemberškim gradom (včasih poimenovano tudi Škratlovec) se je ohranilo izročilo o dveh škratih na vsaki gomili, ki da sta se obmetavala s kamenjem. Za drugo domačini tudi povedo, da je rezultat težkega dela - rabote, ki so jo tlačani s čiščenjem kamnite gmajne opravljali za graščaka z Rihemberškega gradu. Od tod naj bi izhajalo tudi ime Rabotnica.

Slika 2:

Gomila na Ostrem vrhu pred začetkom raziskav.

V osnovi kamnito gomilo sta popolnoma prekrivala drevje in podrast.

Slika 1:

Pogled z Ostrega vrha na zahod profi Braniški dolini in Vipavski dolini.

Na desno se zarisujejo Vipavska Brda, na levo pa se zarisujejo severni obronki Krasa.

Kamnite gomile je prvi zabeležil tržaški muzealec Carlo Marchesetti v začetku prejšnjega stoletja. Iz njegove objave izhaja podatek, da so iskalci zakladov le nekaj pred tem v sredini največje gomile - tiste na Rabotnici - izkopali grob v kamniti skrinji z odlomki keramičnega lonca. Glede na ta podatek si je Marchesetti vse gomile razlagal kot grobne gomile. Stane Gabrovec jih je obravnaval v sklopu brona-stodobne kaštelirske kulture na Krasu in jih primerjal s podobnimi istrskimi grobnimi gomilami. V Istri so namreč v zgodnji in srednji bronasti dobi pogosti pokopi v gomilnih grobovih s

kamnitimi skrinjami. A vse te izpeljave temeljijo na kratki Marchesettijevi informaciji iz druge roke o grobu v kamniti skrinji na Rabotnici. Prva arheološka izkopavanja ene izmed navedenih gomil so bila opravljena šele pred dobrim desetletjem.

Leta 1992 je namreč Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete na Univerzi v Ljubljani opravil zaščitna izkopavanja na Ostrem vrhu pri Štanjelu (nadmorska višina 302 m). Ostri vrh predstavlja enega izmed skrajnih severnih kraških obronkov severno od ceste med Štanjelom in Branikom. Izkopavanja so bila potrebna zaradi širjenja kamnoloma na zahodnih pobočjih Ostrega vrha. Rezultati teh izkopavanj so presenetljivi, saj se v gomili ni nahajal pričakovani brona-stodobni grob. Pač pa je bila odkrita krožna kamnita struktura, ki jo je obdajala obhodna terasa (slika 3). Struktura je bila nekoliko ovalne oblike in je v premeru merila 11 metrov. V notranjosti se je tu in tam ohranila čvrsta hodna površina, na kateri so bili sledovi ognjišča z redkimi prazgodovinskimi keramičnimi odlomki. Obodni zid je bil masiven, širok med 1,5 in 2,5 m, ohranjen pa je bil tudi do višine 1,9 m. Zgrajen je bil tako, da sta bili zunanja in notranja fronta izdelani iz skrbno izbranih masivnih kamnov, notranjost med njima pa je bila zapolnjena z drobnejšim kamenjem. Presenetljivo je bilo odkritje vrste odprtih za navpične lesene tramove v zunanji in notranji fronti zidu (slike 4,5,6). Skupaj je bilo odkritih 12 takih niš v notranji in 20 v zunanji fronti zidu, dodatno pa še velika jama za lesen tram v sredini strukture. Vsi pridobljeni podatki govorijo za to, da imamo na Ostrem vrhu opraviti s stolpom iz močnega kamnitega zidu, katerega gradnja pa je bila podprta s kompleksno leseno konstrukcijo. Možna rekonstrukcija takega stolpa je prikazana na sliki 7.

Slika 3:

Notranji in zunanji obod kamnite strukture na Ostrem vrhu se je očrtal že ob začetku izkopavanj.

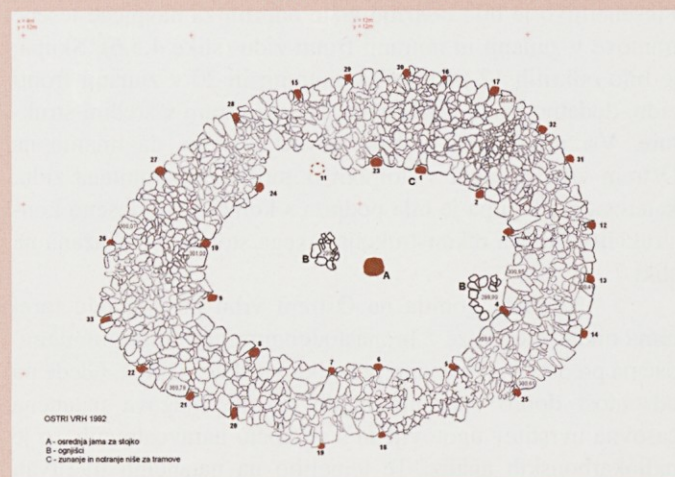
Kamnita gomila na Ostrem vrhu pri Štanjelu torej nima nikakršne zveze z brona-stodobnimi grobnimi gomilami, pač pa predstavlja ruševino prazgodovinskega stolpa. Glede na odsotnost dobro datiranih najdb je bila njegova natančna časovna uvrstitev ugotovljena s pomočjo naravoslovnih, to je radiokarbonskih analiz. Te temeljijo na natančnih meritvah

razpolovne dobe izredno majhnih količin radioaktivnih izotopov ^{14}C ogljika, elementa, ki se nahaja v vseh organskih snoveh. Z Ostrega vrha so bili analizirani zogleneli koščki lesa iz kamnitih niš za tramove, ki so očitno zgoreli v požaru. Rezultati analiz štirih vzorcev oglja dokazujejo, da je treba gradnjo in uporabo stolpa datirati v starejšo železno dobo, najverjetneje v njen mlajši odsek, okvirno v čas med 6. in 5. st. pred našim štetjem.

Presenetljivi rezultati arheoloških izkopavanj na Ostrem vrhu nas prej soočajo z vrsto novih vprašanj kot pa z rešitvijo starih vprašanj. Zastavlja se namreč vprašanje, ali še smemo preostale gomile, nanizane po najbolj izpostavljenih vrhovih grebena na severnem kraškem robu, razumeti kot grobne gomile? Ali pa so nasprotno vse ostale gomile tudi ostanki opazovalnih oziroma kontrolnih stolpov na izpostavljenih strateških točkah, tako kot to velja za Ostri vrh? Obravnavane gomile so v primeru Ostrega vrha in že navedenih Škratljevice pri Lukovcu in Rabotnice nad Branikom dokaj osamljene, tiste proti zahodu na Šumki in Lipovniku pa se nahajajo v bližini prazgodovinskih gradišč z močnimi obzidji na istem grebenu (slika 8). Taka so Gradišče nad Mihali, Lipovnik nad Škrbino in sv. Ambrož na Trstelju. Vzhodneje ležeče Gradišče nad Kobdiljem ima z dvema vrhovoma, obdanima z močnima krožnima obzidjema, še danes viden prave utrjene trdnjave. Znotraj zahodnega vrha Gradišča nad Kobdiljem se prav tako nahaja manjša kamnita gomila.

Nobeno med temi gradišči še ni bilo arheološko raziskano. Pač pa rezultati zaščitnih izkopavanj v veliki meri uničenega gradišča, ki je nekoč ležalo na mestu današnjega Štanjela (ki jih je opravila novogoriška območna enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije), prav tako izkazujejo starejšo železnodobno starost. Če se bo v prihodnosti z nadaljnjimi raziskavami pokazalo, da so številnejša omenjena gradišča, kot tudi večje število navedenih kamnitih gomil, sočasna stolpu z Ostrega vrha, bomo lahko upravičeno sklepali na neke vrste kontrolno ali celo obrambno linijo, s

Slika 6:
Tloris osrednjega dela kamnitega stolpa z označenimi legami lesenih tramov in obeh ognjišč starejše (gradbene) faze.

Slika 4:
Ostri vrh: notranji ovalni kamniti obod je ostanek stolpa, zunanje linije kamnov pa zamejujejo njegovo obhodno teraso.

katero se je kraška prazgodovinska skupnost v času 6. in 5. stoletja pr.n.št. zavarovala proti severu. To bi hkrati nakazovalo, da si smemo kraško skupnost v tem času predstavljati kot kohezivno družbo, sposobno skupnega nadzora in obrambe nad širšim ozemljem.

Seveda se zastavlja vprašanje, proti komu je bila tako močna obrambna linija sploh uperjena? Kot najenostavnejši odgovor se ponuja nadzor in obramba pred sočasno posoško oziroma svetolucijsko železnodobno skupino s središčem v Mostu na Soči na severu. Verjetneje pa je, da je bila Vipavska dolina s svojo strateško vlogo glavne prometne poti med evropskim vzhodom in Apeninskim polotokom za lokalne prebivalce vedno nepredvidljiva in nevarna. Možno je, da so

Slika 7: Računalniška rekonstrukcija stolpa z Ostrega vrha je bila narejena z upoštevanjem odkritih gradbenih in bivalnih elementov (Rekonstrukcija: M. Mele).

Slika 5: Ostri vrh: vertikalni pogled na ovalni kamniti stolp ob koncu izkopavanj. Vidne so navpične niše za lesene tramove v notranji in zunanji fronti stolpa.

železnodobni Kraševci vrsto gradišč in kontrolnih stolpov nad Vipavsko dolino uperili predvsem proti plena lačnim tujcem iz daljnih, morda vzhodnih krajev.

Na žalost ne vemo, v kolikšni meri so bili železnodobni Kraševci v svojih obrambnih prizadevanjih uspešni. V vsakem primeru so nam tako s kamnitimi stolpi kot z mogočnimi gradišči zapustili dragoceno dediščino, ki smo jo danes sposobni odkrivati in prepoznavati le po skromnih delcih. Prav zato je važno, da to dediščino, ki nam lahko v bodočnosti še zelo veliko pove, varujemo pred poškodbami in uničenjem.

Zahvale

Raziskovalno in tehnično tako zahteven projekt, kot so bile arheološke raziskave kamnitega stolpa na Ostrem vrhu in njihova priprava za objavo, je vključeval številne sodelavce. Za njihovo pomoč se jim želiva iskreno zahvaliti. Na prvem mestu se zahvaljujema Nadi Osmuk, odgovorni konservatorki ZVKD, OE Nova Gorica, ki nam je omogočila raziskave na Ostrem vrhu. Arheologa Patricija Bratina in Predrag Novaković ter 17 tedanjih študentov Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete na Univerzi v Ljubljani so sodelovali na izkopavanjih med julijem in septembrom 1992. Fotografira na izkopavanjih sta bila Srečko Firšt in Marko Mokorel. Dušan Mravljec z Inštituta za geodezijo in fotogrametrijo FAGG na Univerzi v Ljubljani je geodetsko izvednotil vertikalne stereo fotografije z izkopavanj. Tlorise in preseke sta risarsko priredili Nataša Grum in Vesna Svetličič, računalniško pa Roman Hribar. Rekonstrukcijo prvotnega videza stolpa je izdelal Marko Mele. Arheološke raziskave na Ostrem vrhu sta s finančno podporo omogočila lastnika štanjelskega kamnoloma Dušan in Vojko Žerjal. Vsem najlepša hvala!

Literatura:

- Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975.
 Gabrovec, S., 1983: Srednje brončano doba. V: Bronzano doba, Praistorija jugoslavenkih zemalja 4.- Sarajevo 40-51.
 Marchesetti, C., 1903: I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia.- Trst
 Teržan, B.; Turk, P., 2005: Iron Age Tower upon Ostri vrh. V - G. Bandelli, E. Montagnari Kokelj (a cura di), Carlo Marchesetti e i Castellieri 1903-2003 - Atti del Convegno internazionale di studi, Castello di Duino.- 14-15 Novembre 2003, 339-352, Trst
 Turk, P.; M. Jereb, M., 2006: Poselitev Braniške doline v prazgodovini in v antičnem obdobju - arheološka pričevanja.- Kronika Rihemberka - Branika II, Branik, 9-18.

Akad. prof. dr. Biba Teržan - Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
 Doc. dr. Peter Turk, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.

Slika 8. Bronastodobna in železnodobna gradišča na severnem Krasu z vrsto »kamnitih gomil« - kontrolnih stolpov vzdolž severnega kraškega roba (po Teržan in Turk, 2005, Fig. 14).

Kamnita kraška hiška predstavlja za Slovenijo dragulj arhitekture*

KDO BO VRGEL PRVI KAMEN?

Borut Juvanec

Vzpodbuda za tale članek je bil prispevek »Krkavški kamen - izjemna slovenska znamenitost«, v katerem gospod Davorin Vuga v reviji Kras št. 74-75/2006 opisuje menda edini menhir v Sloveniji... Prijetno branje, strokovno in novo, vsaj zame. Sam sem strokovnjak za kamnite konstrukcije, a tega spomenika naše kulture nisem poznal. Malo me je sram: ampak kako pa naj vem zanj, če ni poznan, kot bi lahko bil, če ni obdelan, kot bi moral biti; če je pač eden izmed mnogih obcestnih kamnov? To me je spomnilo na karanje, ki sem ga bil deležen v španski

reviji »Pedras con raices«, v kateri so v prvi letošnji številki napisali nekako takole: Profesor Juvanec pozna zatočišča od Irske do Jemna, od Grčije do Valencije, pozna malone vse, a naših chozos, ki so najlepše in najštevilčnejše, sploh ne pozna! A takoj pristavijo pravičen odgovor: Upamo, da se bo naša lokalna oblast odzvala in poskrbela, da bo tudi naša kulturna dediščina poznana v svetu, tako kot bi morala biti z ozirom na njeno vrednost. Na koncu, v sklepu članka ponavljam njihovo misel. Uporabna je tudi za nas.

Kaj je in kaj ni arhitektura?

Arhitektura je vedno rezultat potreb (uporabnika), možnosti (okolja, narave, ponudbe materialov) in zmožnosti graditelja. Arhitektura, ki ne funkcionira, ni slaba arhitektura: preprosto ni arhitektura. Vse statično slabo zasnovane arhitekture niso slaba arhitektura: v času so se že zdavnaj podrle. Torej to ni bila arhitektura. In prav zato so vse stare arhitekture, ki danes še stojijo, dobre in prave arhitekture.

Oblika je - v arhitekturi - odraz konstrukcije in materialov: zunanji izgled. Lahko pa je, seveda, mnogo več: izraža lahko vsebino, kaže delovanje, konstrukcijo, kompozicijo, odnos do okolja.

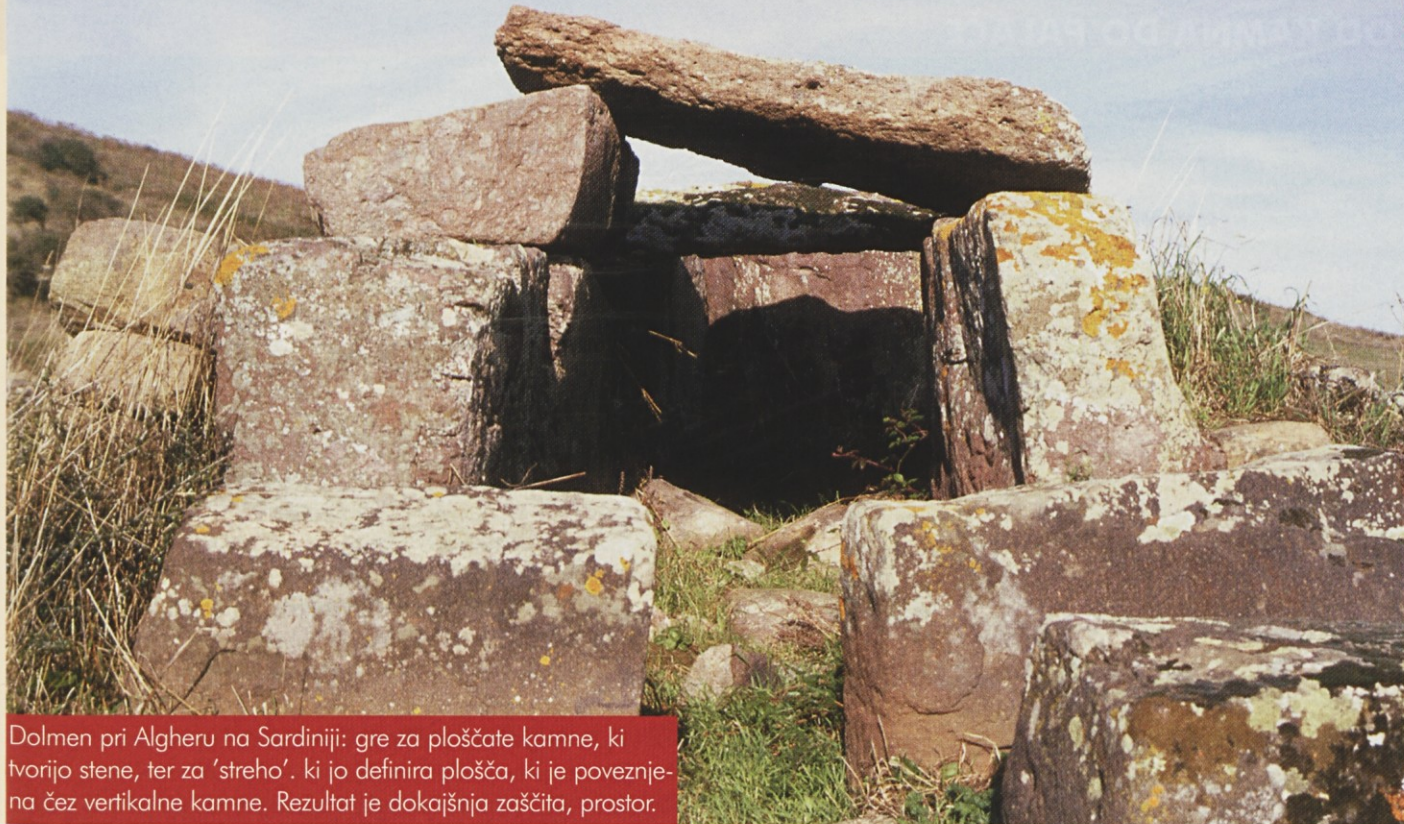
Najbolj iskrena in najbolj čista arhitektura je vernakularna; tista, ki so jo gradili neuki, nešolani, a ne neumni ljudje. Gradili so z znanjem, ki so ga podedovali kot dediščino, in s svojimi izkušnjami - za razliko od klasičnih arhitektur, ki so jih gradili največji umi svojega časa, šolani in teoretično usposobljeni graditelji. Vernakularna arhitektura je najbližje teoriji prav zaradi svoje preprostosti, enostavnosti. Teorija je skupek načel, ki jih uporabljamo za doseg najboljšega rezultata. Vernakularnost predstavlja največjo možno skladnost: med potrebami, možnostmi in zmožnostjo graditelja.

A naj se vrnem k izvirom: oblikovanje in oblika tvorita arhitekturo. Oblika je najprej zelo preprosta in so pomembne postavitve, pozneje so kamni vse bolj oblikovani in končno tvorijo prave celote, omejene in pokrite, dekorirane.

Prve arhitekture so megaliti, 'veliki kamni', ki so jih postavljali in sestavljali kdo ve kako. A zanimive so postavitve in sestavi: menhir, taula, dolmen, tumulus, nuraghe (z njim pa že kompozicije korbellinga - prostor), spomeniki klasične arhitekture so le še logika: grška arhitektura velike dvorane (Atrejeva zakladnica) in rimska klasika, Pantheon kot revolucija v konstrukciji.

Menhir je lahko povsem naraven kamen, neoblikovan, lahko pa nosi attribute abstraktne umetnosti do prav zahtevnih kiparskih in klesarskih mojstrov. Na sliki sta tamula s Sardinije: abstraktno oblikovana, razume ju vsak obiskovalec po svoje.

Dolmen pri Algheru na Sardiniji: gre za ploščate kamne, ki tvorijo stene, ter za 'streho', ki jo definira plošča, ki je poveznjena čez vertikalne kamne. Rezultat je dokajšnja zaščita, prostor.

Menhir - kamen brez oblike, abstrakto oblikovan, s humanimi potezami

Menhir je kamen: najprej preprost, neoblikovan, pozneje oblikovan abstraktno, pa vse bolj humano. Z realizacijo oblike izgublja postavitev: vse bolj pomembna je oblika sama.

Menhirji v Carnacu v Bretaniji so povsem brez oblike, brez kontroliranih dimenzij, a so postavljeni v nekakem redu, ki vsakič znova kaj pove. Ne vemo kaj; danes razumemo le nekatere: linije, loke, kroge, ploskve, pravokotnike. Pravokotniki lahko kažejo najkrajši in najdaljši dan v letu (smer sončnih žarkov) (Bailloud, G., 1995:65), vsebine linij si ne znamo razlagati, kadar pa se linije zgoščujejo, lahko izgledajo kot pravi pristajalni pripomočki (usmerjanje v vzdolžni in v prečni smeri, ožanje in koncentracija - po vseh fizikalnih in vizualnih zakonih, tako kot deluje letališki radar), tako, da se ideje Daenikena o obiskovalcih iz vesolja zdijo povsem verjetne.

Naslednja stopnja je abstraktno oblikovanje: tamuli na Sardiniji so stožčaste konstrukcije z oblikovanimi dojkami. Na prvi pogled so lahko tudi oči, a od rok obiskovalcev umazani detajli pričajo o prvem: kdo bi le otipaval oči?

Na Korziki so menhirji bolj konkretni in nosijo oblike človeškega obraza, eni manj in drugi bolj, a nedvomno ponazarjajo ljudi. Postavitve niso več originalne: ne nazadnje kamen višine dveh metrov ne more stati nekaj tisoč let nepremaknjen. Originalnih lokacij ne poznamo, a očitno je bila oblika detajla bolj pomembna.

Postavitev menhirjev v kroge je vznemirljiva zasnova: kakršenkoli krog prinaša s sončnimi žarki določanje ključnih dni (Chippindale, C., 2004:69). Manj umni

posamezniki jih označujejo kot 'računalnike', a to je pač značilnost kroga, sence in sonca ali lune. Medtem ko na Irskem stojijo 'encirclingi', v suhem kamnu zidane okrogle konstrukcije kot nekaki stadioni z razglednimi balkoni, je v Angliji najbolj znan Stonehenge, ki so ga v zgodovini dopolnjevali s celimi krogi, v nekem času tudi s podkvasto obliko, kar priča o obredih (kamni pa predstavljajo okvir ali ozadje), tudi druidov (keltskih svečenikov), čeprav sega osnovni krog skoraj dvatisoč let bolj v zgodovino.

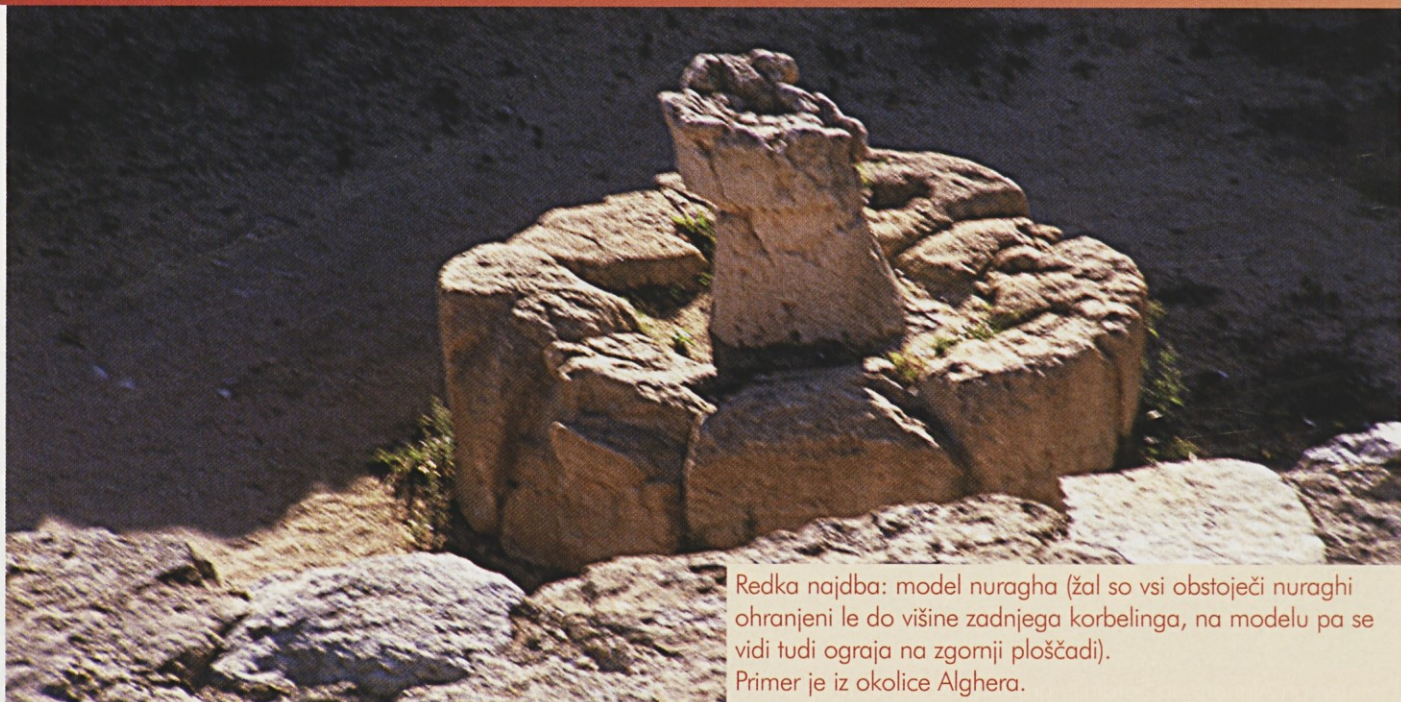
Če je tamul visok dober meter, menhirji na Korziki dva, so v Carnacu kamni veliki od pol metra pa vse do osemnajstih metrov: največji menhir, 'le grande menhir', leži danes zlomljen v tri dele na tleh.

Starost menhirjev sega v četrto tisočletje, nekateri jih datirajo celo v sedmo. Na Korziki so iz tretjega, tamuli na Sardiniji pa iz drugega tisočletja (14. do 13. stoletje pred našim štetjem, Anati, E., 1985:54), iz zgodnjega obdobja kulture nuraghov.

Taula - čista konstrukcija

Taula je pravzaprav steber s kapitelom, ki nosi primarno konstrukcijo strehe (ki žal v originalu ni nikjer ohranjena) (Hernandez, V., 1995:60). Steber je ploščat kamen, visok kake štiri metre. 'Kapitel' ali primarni nosilec je prečka pravokotnega profila, dolžine kaka dva metra in pol.

Taula stoji na Menorci, princip pa lahko vidimo v majhnih, vernakularnih objektih, kjer je princip v celoti ponovljen. Taula je delo strokovnjakov: kot Stonehenge ima pero in utor za fiksiranje zgornje horizontalne nosilne prečke. Nanjo so bili naslonjeni primarni nosilci vse do obodnega zidu, povprek pa sekundarni nosilci, ki so bili prekriti s kamnitimi ploščami. Prikaz vernakularne izvedbe principa je prekrit s sekundarnimi vzdolžnimi kamni, ki jih prekriva ruša: na zunaj

Redka najdba: model nuragha (žal so vsi obstoječi nuraghi ohranjeni le do višine zadnjega korbelinga, na modelu pa se vidi tudi ograja na zgornji ploščadi). Primer je iz okolice Alghera.

kaže obliko gomile. Strokovnjaki datirajo taulo ali celoto, ki jo imenujejo 'recinte de taula' (katalonsko), v drugo tisočletje pred štetjem (1450 do 123 pred štetjem, Hernandez, V., 1995:60).

Dolmen - uporaba preklade

Dolmen je v prerezu pravokotna konstrukcija, pri kateri dva (vertikalna) menhirja nosita (horizontalno) preklado, 'streho'. Konstrukcija predstavlja dejansko zaščito, tako-rekoč 'hišo'. Dolmen v najstarejši varianti ne služi ničemu; v mlajših variantah pa je to grobni prostor.

Starejše izvedbe najdemo v Carnacu, kjer sta menhirja ploščata, vertikalno postavljena kamna, čez katera je povezana plošča. Prostor, ki ga določata, je majhen in je zaščiten le od zgoraj. Pravo zatočišče. Poznejše izvedbe so bolj sofisticirane: na Sardiniji je dolmen (Anati, E., 1985:74) že prava hiša s štirimi obodnimi ploščatimi kamni in s streho. Vhodni del ima izklesan vhod z utorom za pokrov. V notranjosti so v obodnih kamnih vklesani prostori za mrtve (Juvanec, B.; Zupančič, D.; 2003:16).

Še bolj zanimivi so dolmeni v Bolgariji in na Kavkazu, ki imajo ključno, prvo steno iz dveh delov, v kateri sta izklesani polkrožni odprtini, ki sestavljeni tvorita vhod v obliki pravega kroga. Prava ptičja hišica. Datirani so do četrtega tisočletja: okrogla oblika je verjetno ena izmed prvih eksaktnih oblik detajla, ki se v arhitekturi pojavijo.

Tomba dei giganti, grobnica velikanov, s prekladami, s stelo, z zunanjim prostorom

Tomba dei giganti ali grobnica velikanov so konstrukcije na Sardiniji, ki so sestavljene iz zunanega in iz notranjega prostora. Notranji prostor je hodnik: vzdolžni pros-

tor z vzdolžnimi kamni, višine takega metra in dvajsetih centimetrov, brez zaključnega prostora. Nekaj metrov hodnika je zadoščalo za spravilo mrtvih.

Postavlja se vprašanje, za kake velikane je šlo, če je vhod visok slabega pol metra. A prav v vhodnem delu se skriva bistvo: stela. To je nekaj metrov visoka kamnita plošča, polkrožno oblikovana in okrašena vsaj z vklesanim robom. Zunanji del, katerega najpomembnejša je prav stela, je polkrožni prostor, na pol definiran s kamnitimi ploščami (Juvanec, B.; Zupančič, D.; 2003:29). Te določajo odprti del, ki je namenjen javnosti, ob obredu. Ob zunanjem delu, polnem ljudi, se nad ljudi dviga le stela, kar je moral biti enkratni pogled: celo vhod v grobni del je izpadel iz vidnega polja. Tombe dei giganti datirajo v zgodnje drugo tisočletje, nekateri celo pred kulturo nuraghov.

Tumulus - skrita, na zunaj nevidna grobna arhitektura

Tumulus je grobna arhitektura, ki na zunaj skorajda ni vidna: predstavlja naravo samo in izgleda kot hribček, je pa gomila. Arhitektura je v notranjosti: najstarejše izvedbe imajo le koridor, hodnik kot grobni prostor. Poznejše imajo na koncu hodnika, nekje sredi gomile, še grobno celico. Ta je praviloma mnogokotna, sestavljena iz velikih, vertikalnih kamnitih plošč, in je pokrita z eno samo, ogromno, tudi nekaj sto ton težko kamnito ploščo.

Pozneje, ko so tako velike plošče nedosegljive, pa tudi izjemno težko jih je vgrajevati, se pojavi nov princip premoščanja razpetine: korbeling*. Korbeling je načelo previsevanja, kot nekake obrnjene stopnice, ko vsaka naslednja plast kamna previseva spodnjo. Prerez ima tako dve plasti: nosilno in okvir, ki obtežuje konstrukcijo in odvaja vodo. V tlorisu je najbolj učinkovita oblika krog, v prerezu pa sega do višine osnovnica krat kvadratni koren iz tri polovic. Take konstrukcije segajo v tretje tisočletje. Najdemo jih v Egiptu (Deir

el Bahri), še starejše pa so grobne celice v Jemnu in na Sinaju (datirajo jih v četrto tisočletje), Atrejeva zakladnica v Mikenah pa je še zadnja velika realizacija izpred skoraj tri tisoč let.

Najstarejše tumuluse najdemo v Bretaniji, na Irskem so gomile obzidane in že vidnejše, enako so tudi tiste etruščanske, na primer v Populoniji, kjer so jih gradili vse do sedmega stoletja po štetju.

Nuraghi - stolpi kot arhitektura vertikale

Kultura nuraghov na Sardiniji sega v drugo tisočletje (približno 1700 pred štetjem, Anati, E., 1985:11) pa do četrtega stoletja pred štetjem, ko kulturo nuraghov ustavijo Rimljani. Nuraghi so stolpi pasivne obrambe, ki so služili bolj za obveščanje kot za aktivno obrambo. So megalitske strukture stolpov (vidnost: vizualno sporočanje in sporazumevanje med stolpi), v katerih so bili najprej le hodniki s prekladami, pozneje pa praviloma korbelaste strukture, tudi v višinah (do treh etaž). Korbeling je notranja, vidna arhitektura, ki se zaradi svoje značilnosti (radialnost) mnogokrat konča z odprtino v nadstropju (Juvanec, B.; Zupančič, D.; 2003:50), zunanji obod je okvir, ki korbeling učvrščuje in ga varuje. Prostori so majhni, z množico niš in stranskih hodnikov: to dokazuje, da ne gre za bivalno in ne za aktivno obrambno arhitekturo. Oblikovanje je le v konstrukciji povišanega korbelinga, saj je bistvo nuragha višina.

Pozzo sacro, sveti vodnjak - svetost dokazuje z občasn vizualizacijo, z izrabo fizikalnih zakonov, kot podzemna arhitektura in čudež - predvsem to

Sveti vodnjaki so na Sardiniji česti sakralni objekti. Sestavljeni so iz vhoda s stopniščem. To je prekrito z ravninskim korbelingom (korbeling je obratno kot stopnice: stopničenje ali previsevanje horizontalne plasti kamna nad drugo) in vodi v osrednji objekt, vodnjak sam, okroglega tlorisa z značilnim korbelingom do vrha, ki se odpira navzven. V spodnjem delu, dosegljivem po stopnišču, je seveda voda (v Sardari jo uporabljajo še danes). Na zunaj sta vidna samo odprtina vodnjaka samega in vhod stopnišča. Lokacija je eksaktno sever - jug.

Ko sem obdeloval najstarejšo izvedbo vodnjaka v Sardari (dvanajsto stoletje pred našim štetjem), sem odkril teoretično možnost vhoda sončnega žarka, njegov odboj v vodi in izhod skozi osrednjo odprtino vodnjaka. Eksaktne risbe (1995) so to potrdile, poznejša simulacija z laserskim žarkom na terenu samem (2003) prav tako (Juvanec, B.; Zupančič, D.; 2003:41). Astronomi so mi izračunali, da se to zgodi dvakrat na leto: 19. aprila in 20. avgusta.

Občasna vizualizacija sončnega žarka je nedvomno posebnost v oblikovanju, predstavlja čudež, še posebno, če je

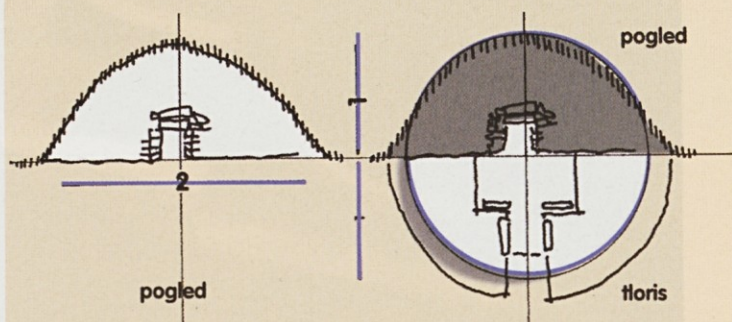

menhir taula dolmen koridor > grobna celica

Razvoj konstrukcije od kamna do prostora:

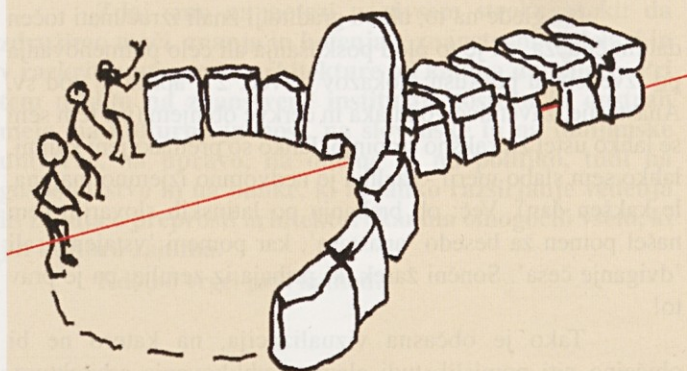
začne se z menhirjem, s taulo in z dolmenom.

Več dolmenov tvori prostor, še bolj izrazit prostor pa je grobna celica, navadno okrogla ali poligonalna v tlorisu, najprej pokrita s ploščo, pozneje s korbelingom.

Tumulus nastopa navadno kot kupček zemlje, gomila.

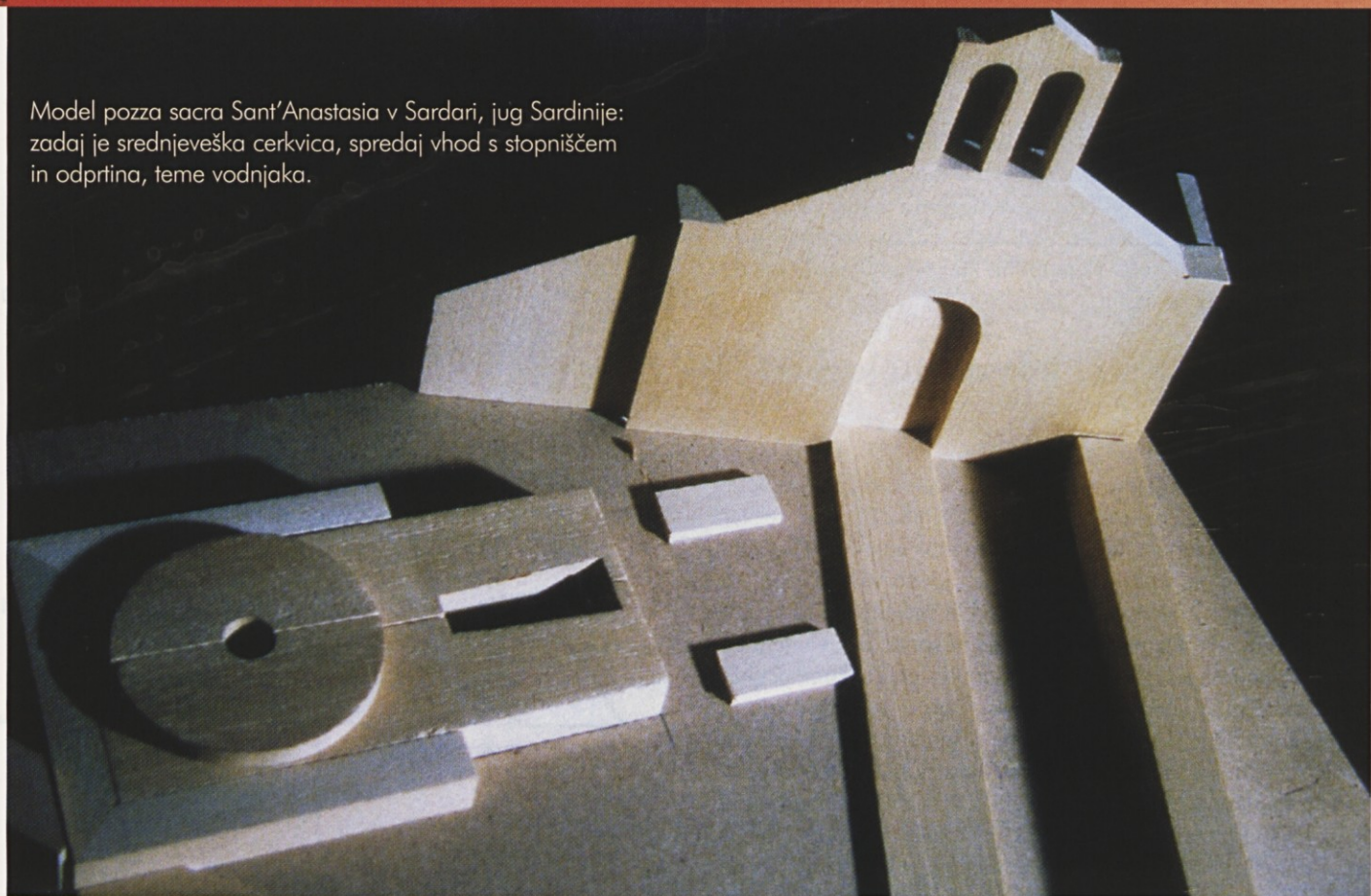
Šele znotraj se pokaže njegova arhitektura: vhod, koridor in grobna celica. Primer poznoetruščanske grobnice 'dei colatoi' v Piombinu.

javni, odprti prostor stela grobni prostor, koridor

Tomba dei giganti, elementi: zadaj, navadno s travnato rušo pokrit hodnik, koridor kot vzdolžna grobna celica; spredaj ploščati kamni polkrožno omejujejo zunanji prostor, glavni element je stela z vhodom (stela je najvišja in je vidna tudi med obredom, ko spodnji kamni izginejo v množici): to je zunanji prostor za javnost. Zanimiva je primerjava: Michelangelo Buonarroti, kompleks svetega Petra v Rimu, zunanji prostor je omejen z lokom, vhod v cerkev in višina s kupolo predstavljata najpomembnejši del (kupola se polkrožno zaključuje), cerkev kot najsvetejše se nadaljuje v osi - vse to so elementi tombe dei giganti. Dva tisoč petsto let pozneje.

Model pozza sacra Sant'Anastasia v Sardari, jug Sardinije: zadaj je srednjeveška cerkvena, spredaj vhod s stopniščem in odprtina, teme vodnjaka.

to čudež narave, sonca. čudež kot tak je veliko vreden: večji ko je, več bo obiskovalcev. Več obiskovalcev pomeni več prispevkov, več denarja pomeni večjo moč in oblast. Čudež je torej zaželena reč.

Ne glede na to, ali so graditelji znali izračunati točen datum čudeža, ali je to plod poskušanja ali celo poimenovanja po izvedenem poskusu: dokazov je več. 21. aprila je god sv. Anastasije, zavetnice vodnjaka in cerkve ob njem (pri tem sem se lahko uštel za kakšno stopinjo, lahko so premaknjeni kamni, lahko sem slabo meril - razlika je nedvomno izjemno majhna, le kakšen dan). Več: ob brskanju po latinskih slovarjih sem našel pomen za besedo 'anastasa', kar pomeni 'vstajenje' ali 'dviganje česa'. Sončni žarek, ki prihaja iz zemlje, pa je prav to!

Tako je občasna vizualizacija, na katero ne bi običajno niti pomislil, tudi element oblikovanja arhitekture. Pomemben element!

Spomeniki klasike, uporaba korbelinga (predvsem velike razsežnosti), skrivanje konstrukcije in hotenje (še) nedosegljivega

Potreba in želja klasične arhitekture je bila vselej gradnja velikih dvoran z velikimi razponi. Do korbelinga to ni bilo mogoče.

Največja znana in ohranjena konstrukcija korbelinga je Atrejeva zakladnica v Mikenah. A tu gre za nekaj, kar poz-

namo že iz Deir el Baharija v Egiptu: značilni korbeling je izklesan v obok, pri Atreju v pravo kupolo (korbeling je stopničasta konstrukcija horizontalnih plasti, obok v dveh dimenzijah in kupola v treh pa ima linijo, ki je pravokotna na konstrukcijo: torej gre za laž, za preoblikovanje nečesa v nekaj drugega). Želeli so kaj več, a znanje je bilo preskromno.

Rimljani pa so že pripravljali revolucijo: prvo moderno arhitekturo.

Pantheon, Rim, kot prva moderna arhitektura: kupola

Za velik, pokrit prostor je bilo treba izumiti nov konstrukcijski princip, saj korbeling ni več zadoščal. Razen tega so se pojavili spretni mojstri pri obdelavi kamna in veziva, ki so lahko kamne vezali v konstruktivno celoto. Tako so se odprle poti za izvedbo kupole.

Panteon v Rimu je nedvomno prva moderna konstrukcija, kupola, v kateri so zahtevno klesani kamni s svojo osjo usmerjeni proti sredini. V Panteonu lahko vrišemo kroglo: več, elementi konstrukcije so celo dekorirani, da bi s tem povečali njihovo vrednost. Ampak vrednost Panteona je v njegovi izvirni konstrukciji.

Pri tem je treba povedati, da je klasična arhitektura vedno plod največjih umov svojega časa, strokovnjakov in genijev. Le od takih lahko pričakujemo tako pomembne novosti, kot je bil ta konstrukcijski princip.

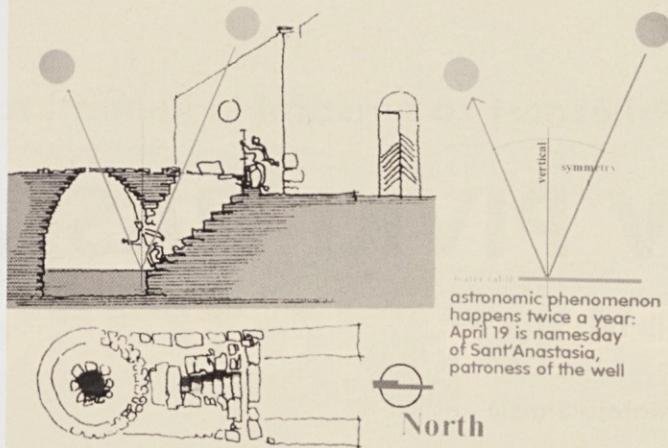
Sklep kot teorija

Naloga arhitekta je: postavljati obliko v detajl, v okolje, v javni prostor. To je vedno poskus dviga kvalitete tega okolja. Pri tem ne gre le za osebno izpoved, pač pa gre za moč izraznosti, ki jo javnost vidi, jo razume ali ne razume, jo ceni ali jo črti. Tako je bilo že od nekdaj: od preprostega kamna, ki ga je človek oblikoval, najprej abstraktno, pozneje humano, ko je gradil spomenike in pozneje hiše: vedno večje in večje. In tudi njegovo hotenje je bilo vedno večje: narediti lepše, boljše, kvalitetnejše.

Mali spomeniki kot preprosti kamni niso manj vredni od palač; so bolj iskreni in bolj izpovedni od marsikaterih velikih arhitektur, ker so jih ljudje posvojili in jih smatrajo za sestavni del narave same. To je največ, kar lahko arhitektura v prostoru doseže.

Nadaljevanje kulture v gradnji kamna v korbellingu kamnitih hišk je le še logični korak: potreba.

Hiška kot biser kraške arhitekture, čeprav nevidna, neodkrita in necenjena, pa si zasluži vsaj samostojni projekt odkrivanja, dokumentiranja, analiziranja in znanstvene obdelave za predstavitev strokovni javnosti in drugim javnostim. Predstavlja teoretični model tematske regije - stoji na obeh straneh politične meje med Italijo in Slovenijo, na slovensko govorečem ozemlju Krasa. Hiška je del kulture današnjega dela Evrope. Poznam kamnita zatočišča od Irske do Malte, od

Prerez, tloris in fizikalni princip: v prerezu se vidi korbelling, stopničenje; v tlorisu so narisani kamni, ki pa se jih v naravi skorajda ne opazi; fizikalni princip, ki govori o vpadnem in o odbojnem žarku, ki sta enaka.

Portugalske do Grčije, v Palestini, na Sinaju in v Jemnu. Ne le ob morju in v kraških okoljih: zatočišča v korbellingu najdemo tudi v Švici, pa v Nemčiji, celo v Avstriji. Mislim sem že, da poznam vse. Zadnjič pa so mi prijazni kolegi z Irske sporočili, da so našli nekaj takih konstrukcij na Islandiji. Nikoli konca, torej.

Naj se vrnem k hiški. Majhen objekt je, preprost in uporaben, a za Slovenijo predstavlja dragulj arhitekture. In tudi ta nas veže v Evropo. Bolj, kot si lahko predstavljamo.

Ampak teorija je le osnova, zato naj sklenem s prakso. Ta predstavlja izziv vsem, ki nam je mar kultura.

Praksa kot izziv

Zdaj smo na potezi predvsem strokovnjaki: da združimo moči, znanja in hotenja v znanstveni obdelavi in v razkritju preproste arhitekture od kamna do palače. Pri tem mislim na znanstvene institucije tostran in onstran meje, na kulturno javnost, na slovenske in na italijanske univerze, na upravo, na občine in na politiko, tudi na gospodarstvo in na banke, ki bi lahko razširjanje vedenja in znanja o preprosti arhitekturi kamna omogočili vsem, ki jih kultura zanima.

Kdo bo vrgel prvi kamen?

*Glej članka: Juvanec, Borut, 2001: Kamnito zatočišče - predstavitev mednarodne raziskave - Kras, št. 44, str. 20-25 in Juvanec, Borut, 2006: Kamen na kamen - Kras, št. 73, str. 18-19

Viri

- Anati, E., 1985: I SARDI; LA SARDEGNA DAL PALEOLITICO ALL'ETA ROMANA, Jaca Books, Milano
- Bailloud, G., 1995: CARNAC; LES PREMIERE ARCHITECTURE DE PIERRE, CNRS, Paris
- Chippindale, C., 2004: STONEHENGE COMPLETE, Thames & Hudson, London
- Hernandez, V., 1995: ENCICLOPEDIA DE MENORCA - viii Arqueologia, OCM, Mao
- Juvanec, B., 2005: KAMEN NA KAMEN, I2, Ljubljana
- Juvanec, B.; Zupančič, D.; 2003: SARDINIJA; ARHITEKTURA KAMNA, UL Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana
- Juvanec, B., 2004: The Stone; link: www.stoneshelter.org

Prof. dr. Borut Juvanec - Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani

Simulacija z laserskim žarkom, ki ga lovim na mat površino, potem ko se je odbil v višini vode v vodnjaku, projiciran pa je bil kot žarek sonca na dan 19. aprila skozi stopnišče vhoda.

Priložnost za turistični in kulturni razvoj Pivškega in širše okolice

V PIVKI NASTAJA PARK VOJAŠKE ZGODOVINE

Mateja Simšič

V nekdanjih vojašnicah v Pivki je občina Pivka v sodelovanju z Ministrstvom za obrambo uredila prvo osrednjeslovensko tankovsko-artilerijsko muzejsko zbirko, ki je začetni korak obsežnega projekta Park vojaške zgodovine. Slovesnosti ob odprtju prvega muzejskega paviljona 19. septembra 2006 se je udeležil tudi minister za obrambo Karl Erjavec, ki je

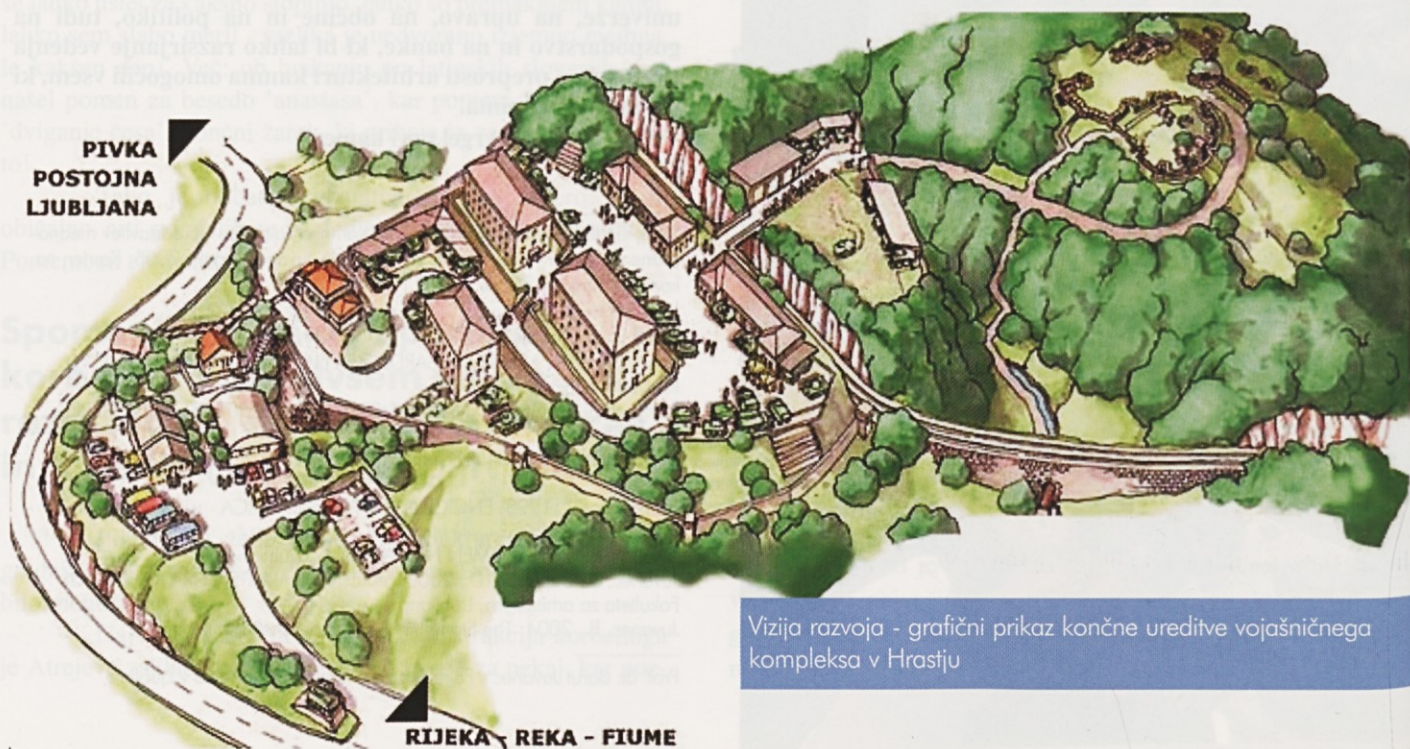
poudaril, da je nastajajoči park izjemnega pomena za ohranjanje slovenske vojaške tradicije. Lokalna skupnost skupaj s partnerji pa vidi bogato vojaško zgodovinsko dediščino območja in ogromni opuščeni kompleks starih vojašnic tudi in predvsem kot veliko priložnost za turistični in kulturni razvoj Pivškega in širše okolice.

Breme kot priložnost

Pivška kotlina je zaradi ugodne zemljepisne lege (tako imenovana Postojnska vrata) pomembno območje, čez katerega so se v stoletjih selila ljudstva in premikale vojske s severa proti jugu in z vzhoda proti zahodu Evrope. Prav zato so v vsej zgodovini na tem območju potekale vojaške aktivnosti in puščale bogate sledove. Občina Pivka se je pred dvema letoma, ko je z Ministrstvom za obrambo kot lastnikom objektov sklenila pogodbo o sodelovanju, odločila to dediščino oživiti in propadajočim nekdanjim vojaškim objektom dati novo, zanimivo vsebino.

V naslednjih desetih letih naj bi tako Občina Pivka s pomočjo lastnih, državnih in tujih sredstev sanirala in oživila še do nedavnega z vojskami v različnih obdobjih obremenjen življenjski prostor ter območje uredila v razgiban muzejski park, privlačen za obiskovalce. V njem naj bi bila celotna muzejska zbirka tankovsko-artilerijskih sredstev, muzejska zbirka »človek v vojaški zgodovinski krajini«, prikaz utrdbenih sistemov, poligon za vojaško zgodovinske uprizoritve, ureditev raziskovalnih muzejskih depojev odprtega tipa, gostinska ponudba idr.

Po mnenju mnogih je projekt dobro zastavljen in ima jasno vizijo, ki vključuje različne razvojne vidike - kulturnega,

Vizija razvoja - grafični prikaz končne ureditve vojašničnega kompleksa v Hrastju

Pogled na kompleks starih vojašnic v Pivki pred začetkom obnove julija 2006.

Vselitev v prenovljene objekte nekdanje vojaške kuhinje.

turističnega, domovinskega. Vendar se v občini Pivka dobro zavedajo, da ni uresničljiv čez noč. Zato se ga lotevajo postopno. Zaradi svoje osnovne namere - razvijati dodano vrednost in hkrati ohranjati - in zaradi svoje interdisciplinarnosti je projekt glavni adut občine in regije za pridobivanje evropskega denarja. Ponuja zanimive priložnosti za sponzorje, donatorje in še posebej za javno-zasebna partnerstva.

Park so tržno zastavili

Skrb za upravljanje in trženje muzejske zbirke je prevzel največji turistični akter v regiji - družba Postojnska jama, turizem. To je po mnenju župana **Robert Smrdelja** dobro izhodišče za projekt, ki želi postati eden glavnih turističnih projektov regije.

Direktor Notranjsko-kraškega regionalnega zavoda za turizem Postojna mag. **Joško Štajer**: »Za skladen regijski razvoj turizma so zelo pomembni turistični centri, ki morajo biti čim bolj enakomerno porazdeljeni znotraj regije. Z odprtjem Parka vojaške zgodovine je občina Pivka pridobila prav to in postavila pomemben temelj v razvoju svoje turistične dejavnosti. S tem si je tudi odprla priložnost za vrsto vzporednih dejavnosti (trgovina, gostinstvo, namestitve, izobraževanje, transport), ki se v turizmu, bolj kot v katerikoli drugi panogi, tako dobro multidisciplinarno dopolnjujejo. Ustanovitev Parka vojaške zgodovine je tudi dober odgovor na vprašanje, kako izkoristiti tranzitne tokove, s katerimi je občina sicer obremenjena. Na drugi strani pa je odličen in izviren odgovor na vprašanje, kako lahko šibke točke (težko združljive dejavnosti, kot sta turizem in vojska) izkoristimo ter obrnemo v primerjalno prednost. To je evropsko razmišljanje, ki bo zagotovo pridobilo evropska sredstva.«

Po besedah predsednika uprave Postojnska jama, turizem, d.d. Postojna **Matjaža Berčona** so zadovoljni s tako širitvijo turistične ponudbe, saj želijo obiskovalcem ponuditi raznolika doživetja. Svojo vlogo pri upravljanju nastajajočega Parka vojaške zgodovine vidijo kot začetek strateškega sodelovanja s trenutno glavnim nosilcem turističnega razvoja v občini Pivki, to je z Občino Pivka. Povezovanje z ostalimi turističnimi produkti in neposredno trženje polmilijonski množici obiskovalcev Postojnske jame bo obisku prve izmed zbirk v Parku vojaške zgodovine nedvomno v veliko korist.

V partnerstvu ključ do uspeha

Seveda je občina Pivka odprta za nadaljnja sodelovanja v okviru projekta, saj je po besedah župana Smrdelja v njem še dovolj prostora za sklepanje novih partnerstev in za manjše poslovne načrte. Doslej je v projekt vključenih kar precej partnerjev, predvsem iz muzejske stroke: Vojaški muzej, Muzej novejšje slovenske zgodovine, Notranjski muzej v Postojni, Ministrstvo za kulturo, Regionalna razvojna agencija - RRA Notranjsko-kraške regije, ki projektu daje predvsem promocijsko podporo, ter drugi. Glavni partner pa je Ministrstvo za obrambo, lastnik objektov, ki je obnovilo in poskrbelo za vselitev muzejskih eksponatov v obnovljeni paviljon.

Sodelovanje obeh ključnih partnerjev tako direktor pivške občinske uprave **Janko Boštjančič** kot pooblaščen koordinatorski projekt s strani Slovenske vojske podpolkovnik **Stojan Sedmak** zelo dobro ocenjujeta. Slovenska vojska je v obnovo petnajstih, več kot 50 let starih eksponatov, vložila več kot 4000 ur dela. Za novo zbirko, ki bo v drugem paviljonu, pripravljajo še več kot 40 eksponatov. Pri obnovi eksponatov s svojim znanjem in strokovnim svetovanjem sodeluje tudi Vojaški muzej.

Tankovski odred

IV-armada v Bovcu

V prvem paviljonu tanks iz 2. svetovne vojne

V prvem paviljonu je razstavljenih kakšnih dvajset najdragocenejših eksponatov iz obdobja 2. svetovne vojne in bivše Jugoslavije, predvsem tankov, oklepnih vozil in topov, ki so kot pomembna vojaškotehnična zapuščina različnih vojsk ostali v Sloveniji. Zlasti tanki so največji tehnični dosežki dobe, v kateri so nastali, in so skupaj s prikazom zgodovine njihove uporabe enkratno doživetje tako za poznavalca kakor za naključnega obiskovalca. Zbirko dopolnjujeta film in razstava Enotni v zmagi, ki prikazujeta slovensko osamosvojitveno pot pred petnajstimi leti. Bogata je tudi razstava o Prvi in Drugi tankovski brigadi iz druge svetovne vojne. V muzejskem paviljonu sta urejena trgovinica s spominki in prostor za multivizijo.

Osrednjeslovensko tankovsko-artilerijsko zbirko, edinstveno v Sloveniji in v tem delu Evrope, sestavljajo: srednji bojni tank T-34-85, lahki tank M3A3 Stuart, srednji tank M4A3 Sherman, srednji tank M47 Patton, samohodni top M36 Jackson, izvidniško oklepno vozilo M8 Greyhound, oklepno vozilo M3A1 Scout Car, protitankovski top 47 mm Schneider MLe 1937, protitankovski top 75 mm Pak 97/38 (7,5 cm Panzerabwehrkanone 97/38), lahka poljska havbica 105 mm leFH 18/40 (10,5 cm leichte Feldhaubitze LEFH 18/40), gorski top 76 mm M48B1, protiletalski top 20 mm Flak 38 (2 cm Flugabwehrkanone 38) in protiletalski top 20 mm Flak 30 (2 cm Flugabwehrkanone 30).

Rekonstrukcija prvega objekta z ureditvijo potrebne infrastrukture, odvodnjavanja, neposredne okolice in opremo objekta ter promocijo je bila vredna dobrih 70 milijonov tolarjev. Glavnino denarja je občina Pivka zagotovila iz proračuna,

Samohodni top Jackson

Oklepno vozilo Scout

T 34 v Ljubljani

Tank TO

del je državnih sredstev iz naslova neposrednih regionalnih spodbud. Sredstva za obnovo in vselitev eksponatov v višini 30 milijonov tolarjev so prispevek Ministrstva za obrambo.

Evropska sredstva za muzej

Ker gre za finančno obsežen projekt, si Občina prizadeva sredstva dobiti tudi prek evropskih in drugih razpisov ter od donatorjev. Tako naj bi v začetku prihodnjega leta s pomočjo sredstev programa Pobude Skupnosti Interreg IIIA v okviru projekta Prekrižane meje obnovili še en objekt (stara Komanda) ter del vojaških utrb. Če bodo pridobili sredstva iz Norveškega finančnega mehanizma, pa naj bi prihodnje leto začeli tudi z obnovo drugega paviljona, v katerem je predvidena predstavitev novejšega dela oklepno-artilerijske tehnike.

T 34

»Verjamemo, da gre za enkratno priložnost, ki je uresničljiva!«

Župan občine Pivka **Robert Smrdelj** vidi Park vojaške zgodovine kot osrednji razvojni projekt:

»Občina Pivka je z muzejsko zbirko pridobila turističen produkt in pomembno razvojno vzpodbudo, za Notranjsko-kraško regijo pa je projekt bistvena dopolnitev njene turistične ponudbe. Zbirka je šele začetek velikega projekta. Z obnovo je bil storjen prvi in najpomembnejši korak k uresničitvi celovite zastavljene ideje - iz zapuščenega, a mogočnega prostora narediti živo muzejsko-turistično središče.

Ta cilj smo si zastavili, ker smo prepričani, da tako velikega in arhitekturno zanimivega kompleksa ne smemo pustiti neusmiljenemu propadanju, ker želimo stoletno breme tega prostora spremeniti v priložnost za razvoj in ker smo prepričani, da smo lahko Slovenci ponosni na svojo vojaško zgodovino. Verjamemo, da gre za enkratno priložnost, ki je uresničljiva.«

Mateja Simčič - RRA Notranjsko-kraške regije, d.o.o.

Urnik ogledov

Zbirko si je mogoče od 1. oktobra do 1. maja ogledati ob sobotah, nedeljah in praznikih ter med šolskimi počitnicami od 10. do 15. ure, med 1. majem in 30. septembrom pa vsak dan od 10. do 17. ure. Za najavljene skupine je obisk možen vse leto. Informacije in rezervacije: Postojnska jama, turizem, d.d., sales.dpt@postojnska-jama.si, telefon: +386 (0)5 7000103.

Čas vojnih grozot se vedno bolj pomika v preteklost, vendar ne v pozabo

TUDI KRAŠEVCI SO SE UPIRALI IZBRUHU BRATOMORNE VOJNE

Mira Cencič

Čas vojnih grozot se vedno bolj pomika v preteklost, vendar ne v pozabo. Ostaja naj nam v zavesti in opozorilo prihodnjim rodovom. Zato je pomembno poznavaje dogajanja takega, kot je bilo.

Po drugi svetovni vojni so nam bila vsiljena stališča o nasprotnih političnih odnosih med ljudmi: za narodnoosvobodilni boj ali proti njemu, partizan ali izdajalec, z nami ali proti nam, bel ali rdeč. Odnosi pa niso bili tako enostavni. Šele v demokratiziranem času, ko so bili objavljeni nekateri osebni spomini in so

raziskovalcem dostopni arhivski dokumenti, postaja tudi to poglavje nekoliko bolj razumljivo. Razmerja so bila zelo zapletena, raznovrstna in kompleksna in so se razrastla iz korenin predvojnih časov. Zato so bile razmere na Primorskem drugačne, kakršne so bile v osrčju Slovenije.

Nekateri pravijo, da na Primorskem ni bilo revolucije. Revolucija je bila, a ni bilo kontrarevolucije. Zato ni bila tako krvava, kot je bila v tistih pokrajinah, ki so prišle pod Italijo šele leta 1941.

Nasilje so občutili že s priključitvijo ozemlja k Italiji in takrat se je začel tudi odpor proti asimilaciji, ki se je izražal v živahni kulturni dejavnosti. Ko so bile primorskim Slovencem odvzete vse narodnostne pravice in so postale očitne namere osvajalcev, da moramo kot narod izginiti, se je začel prikrit narodni odpor v podtalnih narodnoobrambnih organizacijah, med katerimi sta bili najbolj množični in najpomembnejši TIGR* in Tajno krščansko socialno gibanje.

Delovanje organizacije TIGR je javnosti poznano, saj je bilo pod fašizmom dvakrat delno odkrito. Med narodnoosvobodilnim bojem (NOB) pa se je brezimno vtopilo v partizanskem gibanju. Tigrovcu so v večini postali prvi partizani.

Tajna Krščansko socialna organizacija pa ni bila odkrita. Pod fašizmom je bilo čutiti le narodno-obrambno delovanje primorskih duhovnikov in drugih kulturnih delavcev, po vojni pa se o njej ni govorilo. Šele pred kratkim je izšlo obsežno raziskovalno delo dr. Egona Pelikana, ki predstavlja delovanje tega izredno množičnega in pomembnega gibanja za ohranitev slovenstva na Primorskem.

Tajna krščanska socialna organizacija

Tajna krščanska socialna organizacija je pod fašistično Italijo nastala v Julijski krajini s postopnim stapljanjem in postopnim prehajanjem v ilegalo Zbora svečnikov sv. Pavla, organizacije primorske katoliške duhovščine in

Krščansko socialne politične organizacije, demokratičnega krila katoliškega tabora. Značilno zanjo je bila popolna prepletenost cerkvene in politične organizacije. Delovanje pa je bilo narodnoobrambno; obsegalo je Tržaško, Goriško in Istro.

Organizacijo je vodil vrhovni svet, idejna voditeljica sta bila Virgilji Šček, pozneje župnik v Avberju, in Engelbert Besednjak, goriški publicist in politik. Pobudnika med Kraševci sta bila tudi dr. Anton Požar, kaplan v Koprivi, znan po ricmanjski aferi, in tomajski župnik Albin Kjuder. Večina voditeljev je bila iz Gorice, kjer je bilo takrat središče kulturnega in narodnega delovanja Slovencev, s številnimi narodnozavednimi laičnimi izobraženci in cerkvenimi dostojanstveniki. Po voditeljih so pristaše tega gibanja imenovali tudi Ščekovci ali Besednjakovci.

Delo je potekalo kapilarno po odsekih: politični, dijaški, glasbeni, duhovniški, knjižnice, zavodi, socialno delo.

Dijaški odsek naj bi zagotavljal v dolgoročnem procesu asimilacije narodno zavedne slovenske duhovnike in laične izobražence. Tako so duhovniki po vaseh skrbeli tudi materialno, da bi se v semeniščih šolalo čim več slovenskih fantov, ki naj bi bili med počitnicami pri domačih župnikih deležni domovinske vzgoje.

Kakšno je bilo vzdušje v goriškem semenišču, priča v slovenščini napisana prošnja z dvajsetimi podpisi petošolcev, naslovljena goriškemu škofu za pouk verouka v slovenščini. Utemeljena je s skrbjo, kako bodo sicer kot duhovniki stopili pred svoje ljudstvo, in z navedbo, da je v razredu z 22 dijaki

Prezvoščeni!

Obračam se do Vas s ponižno
prošnjo, ki nam bo na pravo pot naša velika želja, ki je
želja vsakega semeniščnika, ki je želja naših očetov in mater,
naših duhovnikov.

Mislili smo, da se bomo našli verouk tudi leta v
našem materinskem jeziku. Danes smo ga imeli prvič
tudi v italijanščini.

V Velikem semenišču se podružni svetovi izključno le-
latinsceni. Bilo koristno bi bilo, če bi vsaj v tej gimnaziji,
kjer so me v liceju, našli verouka v materinščini, da bi se
pridružili slovaški terminologiji. Kako bomo, niso stopili
pred našo ljudstvo kot duhovniki?

Prosim vas! Med dva in dvajsetimi učenci je gim-
nazije nas je dvajset Slovencev. Vi iskreno želimo, da bi

ugodno posli, to našo prošnjo. Če pa v našem očitnem per-
picačju vidite, da je bolje, če se ga učimo v italijanščini, se
prošnjo poklonimo Vašemu mnenju.

Oskar.

Pratona Dušan.

Žanež Jozef.

Rudolf Kasim

Ljuba Alojzij

Čiči Jozef

Prisec Ljudislav

Polobnik Slavko

Korčone Stjepan

Slavec Leopold

Jarac Ernest.

Kouda Vladimir

Klimec Rudolf

Kozelj Oskar

Poban Stanislav

Prohaci Herman

Ratej Anton

Trnava Vinko

Vakič Franc

Ložnjak

Kopija pisma semeniščnikov iz Gorice goriškemu škofu, v katerem prosijo za verouk v slovenskem jeziku.
Med podpisi je tudi podpis Ernesta Jazbeca.

20 Slovencev. S pomočjo semeniščnikov sta izhajali tudi dve
rokopisni glasili, Brinjevke in Tavžentrože, namenjeni pred-
vsem mladim.

Za obrambno slovenstva na Primorskem se je
duhovščina upirala rimski posvetni in cerkveni oblasti, se
spopadala s fašisti in s katoliško desnico v lastnem taboru.
Zaradi enotnega delovanja v narodnih zadevah tržaškega liberal-
nega in goriškega socialno krščanskega krila bivše Edinosti

je bil na Ščekovo pobudo ustanovljen leta 1939 Narodni svet,
ki naj bi ga sestavljali predstavniki liberalnih in katoliških
skupin. Toda Narodni svet so močno prizadele aretacije leta
1940. Vlogo narodnega sveta je tedaj opravljala goriška
krščansko socialna skupina s Ščekom in z Besednjakom na
čelu. Tako so bili v usodnem letu 1941 voditelji gibanja nar-
odne enotnosti v bistvu Ščekovci. Razpad Jugoslavije in gro-
zote vojne so povsem preusmerile tok dogajanja.

Vodstvo krščansko-socialnega gibanja
okrog leta 1930.

Z leve proti desni - spodaj:

Leonard Kemperle,
dr. Engelbert Besednjak,
dr. Jože Biležnik, Virgil Šček in Anton Vuk;
zgoraj: dr. Teofil Simčič, dr. Anton Kacin,
dr. Janko Kralj, dr. Simoniti,
dr. Vladimir Glasar, inž. Rustja
in prof. R. Bednaržik -
Slika iz knjige "Virgil Šček" avtorjev
Marka Tavčarja in Albina Kjudra,
založba Ognjišče, 2000).

Gibanja narodne enotnosti - Primorske sredine

Leta 1941 so se razmere spremenile tudi na Primorskem, čeprav je Primorska ostala še naprej pod Italijo. Kako je bilo v osrednji Sloveniji po njeni zasedbi in razkosanju, je splošno znano.

Primorski krščanski socialisti so usmerili politiko po svoje. Ustanovili so gibanje narodne enotnosti, ki jo je Osvobodilna fronta (OF) poimenovala tudi goriška ali primorska sredina. Gibanje narodne enotnosti, ki naj bi bilo legitimni naslednik Narodnega sveta, je obsegalo območje, kakor v predvojnem času Tajna krščansko socialna organizacija. Opredelilo se je kot splošno narodno gibanje, neideološko, brez strankarskih značilnosti, ki naj bi se ukvarjalo le s konkretnimi narodnimi problemi. Želeli so sodelovati z vsemi strankami, ki so se s programom strinjale. Nikogar niso izključevali. Povezani so bili predvsem z liberalci v Trstu, ki so bili sestavni del gibanja, in z liberalno opredeljenimi primorskimi emigranti v Ljubljani. Ohranili pa so formalne stike tudi s predstavniki Slovenske liberalne stranke (SLS) v Ljubljani.

Po aretaciji večine članov Narodnega sveta v aprilu 1941 je Goriška katoliška skupina, ki jo je vodil podpredsednik Narodnega sveta Anton Vuk iz Mirna, oživila delovanje. Postopoma se je Narodni svet ponovno oblikoval, a člani so se pogosto menjali predvsem zaradi aretacij.

Poleg nekaterih tržaških intelektualcev, ki so pripadali skupini liberalcev, in nekaterih goriških krščanskih socialstov sta bila člana Narodnega sveta tudi dva Kraševca - suspendirani avberski župnik Virgilij Šček, ki je živel v Lokvi, in pravnik Ernest Jazbec, doma iz Svetega pri Komnu.

Politično delovanje Sredine

Vodstvo skupine Narodne enotnosti si je po napadu na Jugoslavijo prizadevalo, da bi slovenski narod v svojem najbolj kritičnem zgodovinskem trenutku presegel ideološka nasprotja in strankarsko razcepljenost, se zedinil in oblikoval nadstrankarsko ljudsko gibanje v okviru narodne fronte ter enotno nastopal proti okupatorju. Večkrat so te zahteve postavili vodstvu ljubljanskih strank, vladi v Londonu in zapadnim zaveznikom. S temi pobudami pa niso uspeli. Nasprotno! V osrčju narodnostnega ozemlja sta nastajali dve nasprotujoči si skupini. Gibanje je odklanjalo obe skrajnosti: OF zaradi vodilne vloge komunistov in njenih revolucionarnih posegov, protikomunistični tabor pa zaradi povezovanja z okupatorjem. Postavili so se na sredino - proti fašizmu in sodelovanju z njim, pa tudi proti vodstvu komunistov v Osvobodilni fronti.

Vojni dogodki so se hitro odvijali. Primorska je v tem času doživljala drugi tržaški proces. Prebivalstvo je bilo pretreseno zaradi usmrtitve peterice, večinoma članov organizacije TIGR. Z njim so fašisti dosegli prav nasprotno, kar so želeli. Vse ljudi je povezoval antifašizem in uporniško gibanje se je razmahnilo. Mladina je odhajala v partizane.

Goriški publicist in politik
Engelbert Besednjak

Primorska sredina in Zbor svečnikov svetega Pavla sta zagovarjala naslednja načela: odločno odklanjati vsakršno sodelovanje z okupatorjem in ostro obsoditi ter preprečiti vsakršno bratomorno klanje.

Na razpotju

Od začetka do konca oboroženega upora so bili na Primorsko očitni pritiski in propaganda od zunaj. Primorska je bila namreč izredno pomembna za OF, ki je pod vodstvom Komunistične partije (KP) razvijala svojo mrežo upornikov proti tistim, ki so poskušali organizirati obrambo proti prevladi komunistov.

Že v poznem poletju 1941 so začeli prihajati na Primorsko komunisti, večinoma sinovi primorskih emigrantov. Obiskovali so zaupnike iz vrst obeh narodnih obrambnih organizacij - iz TIGR-a in Tajne krščanske organizacije. Tudi ljubljansko vodstvo Slovenske zaveze je poskušalo aprila 1942 pridobiti Primorsko na svojo stran, a ji to nikakor ni uspelo.

Ljudstvo, zlasti mladina, je OF pozdravljala in tako odločila o poteku dogajanj. Nanoška bitka 18. aprila 1942 je spodbudila simpatije za "četnike" - partizane. Plakat s sliko Janka Premrla, ki je ponujal nagrado za živega ali mrtvega, je vabil k upornosti. Od junija do avgusta 1942 so fašisti požigali naše vasi in pošiljali ljudi v taborišča. Vse to in množična mobilizacija sedemnajstletnih fantov na Primorskem je spodbudilo odhod v partizane.

Za duhovščino in vso katoliško sredino se ni bilo lahko politično opredeliti. Služili so krščanstvu, ki obsoja ateizem, vodstvo v OF pa je očitno prevzela KP. Po drugi strani pa je šlo za življenje in smrt zatiranega slovenskega naroda.

Šček se je zavedel, da ne sme priti do nasprotja med cerkvijo in narodnostjo. Primorska narodno usmerjena duhovščina ni mogla ljudstvu obrniti hrbta po dolgotrajnem

Virgil Šček in Ernest Jazbec

skupnem boju proti fašizmu. Za vsako ceno je bilo treba preprečiti bratomorno vojno

Vodstveni člani Gibanja narodne enotnosti so prišli v stik z OF že decembra 1942, najpogostejša je bila zveza z Alešem Beblerjem in z Jurijem Njuškinom - Francem Škrljem. Vodstvo OF je z vedno večjim nezaupanjem gledalo na sredince. Sredina je v odnosu do OF poskušala ohraniti dostojno politično in ideološko distanco. V njej ni aktivno sodelovala in ni aktivno nastopala proti njej; držala se je tistega, kar je bilo sklenjeno februarja 1943 na Zboru svečnikov svetega Pavla in tudi v odboru Gibanja narodne enotnosti: vzdrževati stike z OF in s partizani, ne sprejemati stalnih funkcij v OF, preprečevati hujše zlo, zlasti likvidacije, pomagati, kolikor je mogoče, saj gre za naše fante, ki so v gozdovih kot antifašisti in ne kot komunisti.

Toda s takim odnosom se vodstvo OF ni zadovoljilo; uveljavljala se je parola: "Kdor ni z nami, je proti nam!" Za OF je bila Sredina vse do konca vojne nevarna zaradi njene vloge med ljudstvom in zaradi njene jasne demokratične usmeritve. Vodstvo OF je dobro vedelo, da je odpor na Primorskem nastal predvsem iz narodnih motivov, v obrambi pred raznarodovanjem, kar je bilo nedvoumno povedano v poročilu vosovca: "Klerikalci, sredinci v OF so zainteresirani izključno za rešitev nacionalnega vprašanja, pa vseeno, odkod ta rešitev pride".

Z izjemami je bilo vse primorsko ljudstvo za narodnoosvobodilni boj: proti fašizmu in za priključitev Primorske k Jugoslaviji. Večina pa ni bila za revolucionarni program Komunistične partije Slovenije (KPS). Ustrezal ji je program Sredine. Obveščevalci Vojnoobveščevalne službe (VOS) so ocenili, da bi štiri petine partizanov sledila sredincem, če bi se na terenu pojavili voditelji, ki živijo v emigraciji, oziroma v zaporih in v konfinacijah. (Vosovec Štefan, pismo Zdenki Kidrič). Odnosi zato niso bili enostavni; razmerja so bila zelo zapletena. To je vodilo zlasti vodilne politike Sredine v dileme in v globok osebni razcep.

Sredina v primežu med rdečimi in belimi

Za KP pa je bilo dovolj razlogov, da je že na samem začetku organiziranja partizanskega boja začela po Primorskem aktivistično kampanjo proti sredincem. Na plenumu Primorske OF v Lokah pri Kromberku 14. februarja 1943 je Aleš Bebler javno nastopil proti sredincem in proti tigrovcem z očitki, da so to sami anglofilski individualni teroristi in žrtvam fašizma dajal enako oznako, kot so jo uporabljale italijanske fašistične oblasti. A takoj je uvidel, da po tej poti ne bo šlo. Vodstvo KP (Kardelj, pismo pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko Primorje, 31. decembra 1942) je menilo, da je politično razbitje Sredine neobhodno potrebno, tako da bo en del prešel v OF, drugi pa na pozicije bele garde, na katerih jo bo lažje razbijati. V masah samih pa naj se razvija enotno gibanje OF, ki se mora jasno opredeliti, tako v odnosu do ZSSR kakor v odnosu do KPS.

Komunisti so začeli ostro napadati primorsko Sredino in predvojni primorski antifašistični odpor. Zelo ostro jo je napadel tudi Joža Vilfan na mitingu v Ajdovščini 17. septembra 1943 in naslednji dan na shodu v Črničah, a uvideli so, da bi bilo tako početje v škodo razvoja OF na Primorskem.

Strah pred Primorsko sredino je krepilo tudi pričakovanje izkrcaja zavezniške vojske v Istri, ki naj bi čez slovensko ozemlje prodirala v Italijo in v srednjo Evropo. Nekompromitirana Primorska sredina je predstavljala celo večjo nevarnost za KP kot protirevolucija, "ker so sposobni sestaviti gibanje, ki bo seglo s Primorske v Slovenijo", je menil Boris Kidrič.

Komunisti so spoznali, da bo klevetanje predvojnega protifašističnega boja škodilo razvoju OF na Primorskem, pa tudi spravljanje Primorcev v nasprotne tabore ni mogoče, ker bi to pomenilo odpadanje Primorcev od OF. (Beblerjeva izjava 14. februarja 1943). Prav tako tudi ni ustrezalo prenašanje metod s kranjskih nasprotujočih si taborov na Primorsko. S tem pa vseeno ni prenehalo ne odkrito in ne prikrito delovanje proti Sredini.

Sredina in protikomunistična struja

Kljub temu so se goriški katoličani trdno držali svoje Sredine in se niso vdali niti tistim obiskovalcem iz Ljubljane, ki so jih hoteli pridobiti za delovanje proti komunizmu. Odločno so odbili vsa povabila, čeprav so bili zaradi tega deležni hudih kritik. Tudi Besednjak, ki je iz Beograda izmenjeval svoja stališča s Ščekom, je zaradi kolaboracije odločno odklanjal sodelovanje z ljubljanskim vodstvom. Tako se Primorska sredina ni povezala s protikomunističnim blokom. Nasprotno! Ob kapitulaciji Italije je bil za Ščeka in Sredino še zadnji trenutek in priložnost za združenje narodnih sil: spodbujali so, naj se "bela garda" nemudoma priključi narodnoosvobodilni vojski in začne združen boj proti sovražniku. A priložnost je bila zamujena, pa tudi glede na nastale razmere je bila utopična, neuresničljiva, saj primorski voditelji Sredine

niso dovolj poznali razmer v preostalem delu Slovenije, niti ne prikritih navodil vodstva KPS.

Tako je tudi protikomunistični tabor sredince ostro napadal. Za ljubljansko SLS je bila oportunistična, uporna, nepodredljiva centrali in premalo antikomunistična. Slovenska zaveza jo je poleti 1942 ostro napadla, da so filokomunisti in sokrivi zločinov. Protirevolucionarni tabor, zlasti Goriški list, ki so ga izdajali stražarji (slovenske narodne varstvene straže - primorski domobranci), je udrihal po njih s komentarji o dvojni igri Primorske sredine, o njeni naivnosti do komunistov, o njeni krivdi, da ni bilo protikomunistične fronte na Goriškem. Odnosi so se slabšali. Tarča napadov je bil v Trstu predvsem Ernest Jazbec, v Gorici pa agronom Josip Rustja in msgr. Ivo Juvančič. Na očitke vipavski duhovščini, ki so se širile po Gorici, da sodelujejo s partizani, ko je vendar jasno, da gre za komunizem, je postavil msgr. Klinec očitajoče vprašanje: "Kdo more očitati narodno izdajstvo duhovnikom, ki neutrudno rešujejo ljudstvo v njegovih najtežjih trenutkih in ga skušajo rešiti pred bratomornim klanjem?"

Iz Ljubljane so se trudili na Primorskem ustanoviti pokrajinsko Slovensko zavezo, oziroma izpostavo Slovenske legije. Sredinci so se temu upirali in z redkimi izjemami ostali ob strani, tako da jih niso pridobil za enoten desničarski nastop. Trdovratno so zastopali stališče, ki ga je oblikoval Šček in utemeljeval Juvančič, da krščanstva ni mogoče braniti z mečem. Delali so na tem še naprej, da se za vsako ceno

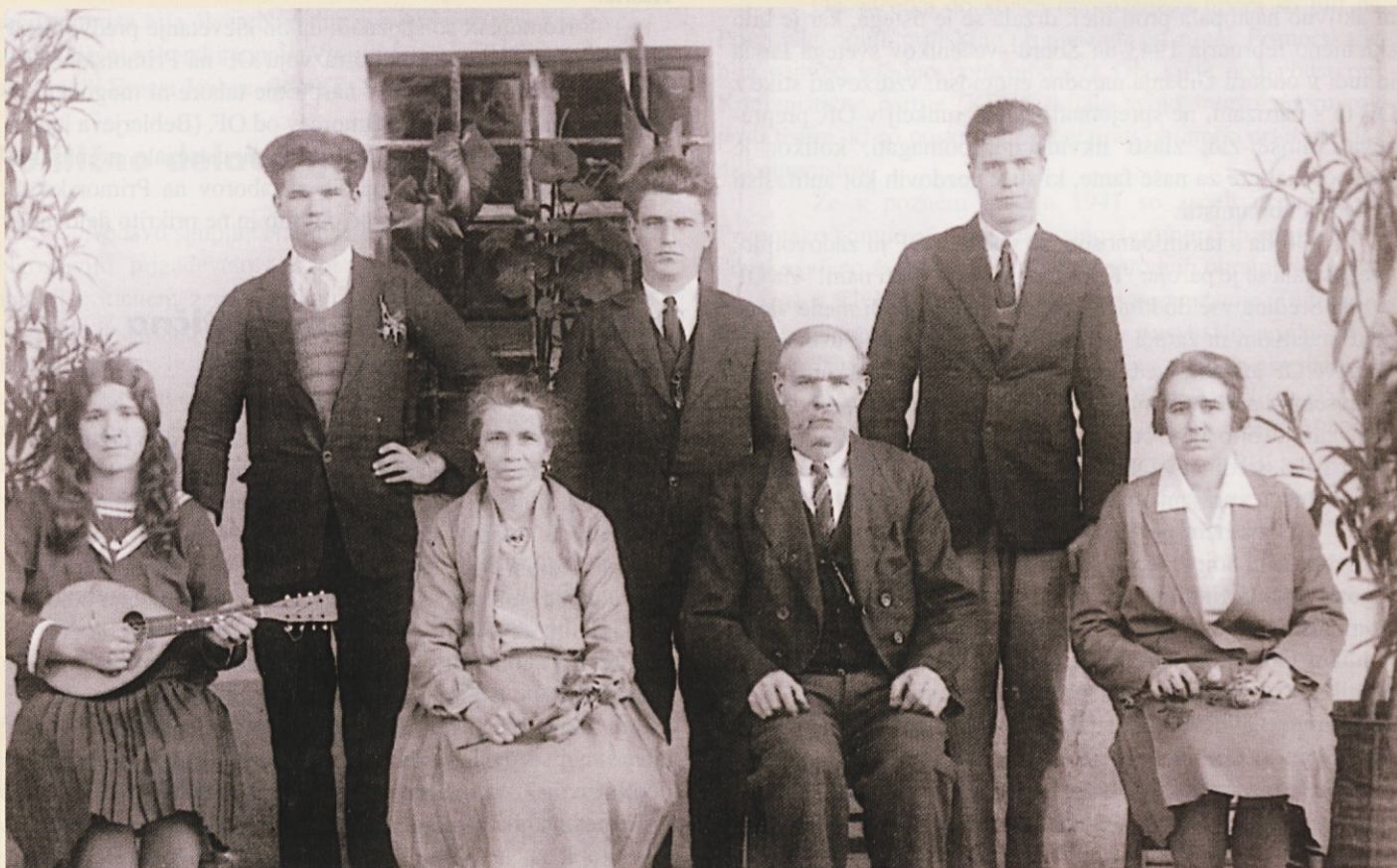
prepreči bratomorni boj. Na tem stališču je sredina vztrajala do konca. Da je bilo to mogoče, je bilo pogojeno z dejstvom, da je bilo na Primorskem manj partizanskega nasilja kot na Kranjskem, in da je bila na Primorskem večja vsaj navidezna ideološka širina.

Domobranstvo, brez pritiskov od zunaj, se na Primorskem nikakor ni moglo razviti. Kraljeva skupina, ki je prestopila v protikomunistični tabor, je bila maloštevilna in šibka. Redke in maloštevilne so bile tudi vojaške protikomunistične enote na Primorskem, ki so se imenovale Slovenska narodna straža ali Slovenski narodni varnostni zbor (SNVZ).

Prav tako so bili tudi četniki na Primorski miselnosti daleč. Preprosti ljudje so še v zimi 1943-44 imenovali partizane za četnike. Čeprav je nekaj četniških enot iz drugih predelov Jugoslavije prišlo na Primorsko, ni uspelo organizirati četništva, razen nekaj kratkotrajnih majhnih četniških skupin. Šele marca 1944 se je tudi na Primorskem organiziral Soški četniški odred, s katerim naj bi bili, po poročilih članov Varnostne obveščevalne službe, povezani tudi nekateri sredinci.

Za oboje, za OF in za bivšo SLS, je bila Primorska sredina enako sumljiva in nesprejemljiva. Pritiski na Primorsko pa so bili čedalje večji. Primorsko sredino so ponovno in ponovno poskušali pridobiti oboji zaradi njene intelektualne in moralne moči, pa tudi zaradi strateškega pomena ozemlja.

Ernest Jazbec iz Svetega z družino, fotografiran pred njihovo hišo, zdaj s hišno št. 29. V prvi vrsti z leve na desno: Katarina, Ivana (mama), Vincent (oče) in Ivana. V drugi vrsti z leve na desno: Ernest, Vincenc in Leopold.

Delovanje po razpadu Italije

Italija je položila orožje. Izgubljen je bil zadnji trenutek za združitev narodnih sil, kot je upal Šček.

Primorski fantje so se vračali iz italijanske vojske in iz taborišč, prostovoljno in zaradi mobilizacije so odhajali v partizane. Iz zaporov in konfinacij so se vračali laični voditelji Sredine in duhovniki so se umaknili v ozadje. Predvojni primorski politiki so bili še vedno pomemben politični dejavnik in tako tekmeč KPS, zato je bilo vodstvo OF zaskrbljeno in moralo je za javnost spremeniti stališča do predvojnega protifašističnega odpora. Spremenila se je taktika, omilil se je revolucionarni naboj in okrepil narodni, kar je ustrezalo čustvovanju primorskega človeka. Komunisti so očitno iskali kompromis in poskušali uskladiti predvojno protifašistično delovanje z medvojnimi odporom in z njim izpostaviti neprekinjeno vez. Bazoviške žrtve so postale simbol in pobuda upora, Janko Premrl je veljal za narodnega junaka. Partizansko gibanje na Primorskem je tako imelo vidne le izrazito narodnoosvobodilne, protifašistične pa tudi protitalijanske značilnosti, je ugotovil zgodovinar Bojan Godeša.

Na velikem ljudskem shodu 17. septembra 1943 v Ajdovščini je bila razglašena priključitev Primorske k "novi Jugoslaviji", uresničevanje upanja vsega primorskega ljudstva. Po vaseh so začeli vidneje delovati odbori OF. Vloga gibanja narodne enotnosti se je začela spreminjati. Postajalo je vedno bolj jasno, kdo vodi OF. Napisi in parole: živel Stalin, živela rdeča armada in ognjevitvi govori so to razodevali, kar je Sredino spet oddaljilo od OF.

Za voditelje Primorske sredine je bilo nerazumljivo in sumljivo, da so se primorski partizani povezovali s italijanskimi vojaškimi enotami, namesto da bi se združile vse narodne sile v enotnem nastopu protu tujcu. Niso mogli verjeti, da bi se okupatorji in tlačitelji pretvorili v zaveznike in sobojevnike "naših fantov", ki se bojujejo za osvoboditev Slovencev izpod italijanskega jarma. "Zastonj ne bodo prelivali kri za Slovence", je zapisal v kroniko črniški župnik. Vendar se Sredina in duhovniki niso odločili nasprotovati Osvobodilni fronti. Videli so, da je primorsko partizanstvo iskreno narodnoosvobodilno in da ga je ljudstvo sprejelo za svoje. Sredina je želela vztrajati na strani ljudstva, s katerim sta se duhovščina in katoliška laična inteligenca ves čas skupaj borili proti raznarodovanju in fašizmu. To je pomenilo, da mora tudi ona sprejeti OF in partizanstvo ter ostati na strani primorskih mož in fantov.

Nadaljevanje in konec v naslednji izdaji Krasa

* Glej tudi sestavka o organizaciji TIGR v reviji Kras: Cencič, Mira, 1996: Just Godnič – narodni junak brez odlikovanja, Kras, št. 16, str. 30-33, in Cencič, Mira, 1998: TIGR v Tomaju, Kras, št. 26, str. 30-35!

Viri

1. Tavčar, Marko; Pelikan, Egon; Troha, Nevenka; 1997: Korespondenca Virgila Ščeka 1918-1947, Egon Pelikan, Virgil Šček in Primorska sredina v letih 1918-1945, Ljubljana
2. AS 1931, OMS, 159: Primorski sredinci - Poročilo Braneta Bravničarja, januarja 1944
3. AS 1931, RSNZ - SRS, OMS: Izpoved Slavka Zoviča na zaslišanju UDBe
4. AS 1931, OMS, Delo bivših meščanskih strank na Primorskem (1941-1945), 61-73
5. Jevnikar, Ivo, 2005: Vosovec Štefan o tigrovcih in padalcih.- Mladika, 1-2, 3-4, 5-6
6. AS 1931, RSR, OMS, 502 - 1/42 - 44: Zapisnik zasliševanja ujetnika, ki je pripadal četnikom
7. Enciklopedija Slovenije: Četniški odredi.- 2, 126-127,
8. Enciklopedija Slovenije: Narodni svet Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini.- 7, 318-319
9. Enciklopedija Slovenije: Slovenski narodni varstveni zbor.- Primorski domobranci, 12, 48
10. Sfiligoj, Avgust, 1948: Boj Slovencev pod fašizmom za narodne pravice, pričevanja.- Gorica
11. Primorski slovenski biografski leksikon.- Goriška mohorjeva družba 1974-1994
12. Pelikan, Egon, 2002: Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom.- Nova revija, Ljubljana
13. Simčič, Tomaž, 1992: Andrej Gosar, krščanstvo in socialno gibanje.- Ljubljana, Slovenec
14. Juvančič, Ivo, 1970: Primorski Narodni svet - Goriška sredina in OF - NOB.- Primorski dnevnik, več člankov, od 5.- 27. avgusta
15. AVLA IV, 1970, Založništvo tržaškega tiska
16. Po sledih tragične usode Jožefa Schiffa, mapa dokumentov, pri Janku Žigon, Vrtojba
17. Zavadlav, Zdenko, 1996: Partizani, obveščevalci, jetniki.- založba Horvat, Ljubljana
18. Maganja, Nadja, 1994: Trieste 1945-1949 - Nascita del movimento politico autonomo sloveno.- Trieste
19. Bandelj, Boris, 1997: Katoliška socialno politična misel Virgila Ščeka.- Trst
20. Novak, Alojzij, 1992: Črniška kronika.- GMD, Gorica
21. Mlakar, Boris, 1997: Goriška sredina.- Prispevki za novejšo zgodovino, Ferenčev zbornik, Ljubljana, 2
22. Pelican, Egon, 1999: Josip Agneletto in njegov čas.- Primorski krščanski socialci v Julijski krajini med obema vojnama, v: Josip Agneletto slovenski kulturnik in politik v Istri in Trstu.- Knjižnica Annales, 19, Koper
23. Godeša, Bojan, 2001: Primorska sredina in predvojni primorski antifašizem v očeh slovenskih komunistov med drugo svetovno vojno, v: Življenje in delo primorskega krščanskega socialca Virgila Ščeka, Annales, 24, Koper
24. Besednjak, Engelberta, 1997: Pismo Virgilu Ščeku leta 1946 (brez datuma), v: Viri, Ljubljana 1997, korespondenca Virgila Ščeka 1918-1947
25. Besednjak, Engelbert, 1997: Pismo Virgilu Ščeku leta 1946 (brez datuma), v: Viri, Ljubljana 1997, Korespondenca Virgila Ščeka 1918-1947, 98-102
26. Cencič, Mira; Rocca, Jurij; 1998: Ivan Rudolf narodni buditelj, Majstrov borec, tigrovec, organizator prekomorcev v Afriki
27. Klinec, Rudolf, 1979: Primorska duhovščina pod fašizmom.- Gorica, 135
28. Cencič, Mira, 1997: TIGR.- Mladinska knjižnica, Ljubljana
29. Kralj, Franc, 2006: Narodnoosvobodilni boj v dnevniku Rudolfa Klineca (1943-1945).- v: Novi Glas, Gorica, januar 2006
30. Slovensko-Italijanski odnosi, 1880-1956, poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije Koper, 2000

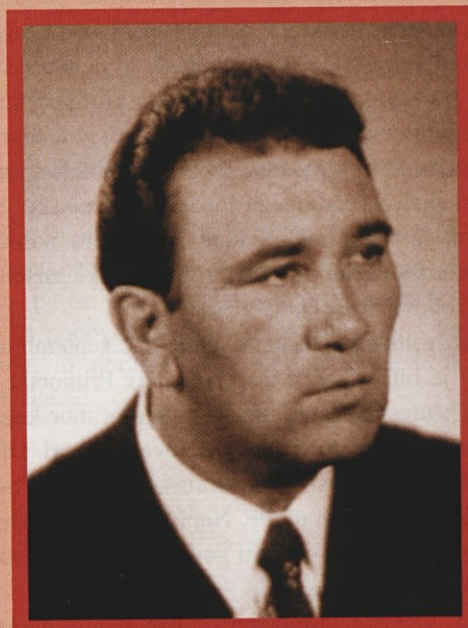
Albert Miklavec, tomajski župnik in pesnik Krasa

NJEGOVE PESMI NAJ BODO POBUDA ... ZA SREČO ČLOVEKA TER NAŠ NARODNI IN KULTURNI OBSTOJ

Mira Cencič

“V letu, ko se Slovenci s hvaležnostjo in ljubeznijo spominjamo Goriškega slavčka (pesnika Simona Gregorčiča op. ur.) ob stoletnici njegove smrti in ko se posebno še Primorci spominjamo Srečka Kosovela ob osemdesetletnici njegovega mnogo pre-ranega slovesa, se dopolnjuje deset let od tistega majskega dne, ko se je na tomajski njivi večnega počitka glavnemu pesniku Krasa pridružil še naš Albet Miklavec”, je zapisal Tomaž Pavšič.

Na pobočju tomajskega griča sta dozorevala dva velika moža. Intuitivno čutimo, pri teh dveh kraških - pravzaprav tomajskih - pesnikih rodno in pesniško povezanost. “Oba sta se namreč rodila v mesecu marcu, ki že obljublja pomlad, in oba sta zapustila ta svet v cvetočem, najbolj pomladnem mesecu maju; oba sta šla k počitku na isto posvečeno zemljo tam za vasjo. Prevzemala in povezovala ju je enako vroča ljubezen do Krasa, do kraških borov, do gmajne in vsega, kar je izjemno lepega, četudi včasih trpkega in kamenitega”. Čeprav imata mnogo skupnega, je Miklavec samosvoj, pristen in ni iskal vzora pri za generacijo starejšem pesniškem velikanu.

Albertu Miklavcu so njegovi sovaščani, pod okriljem domačega kulturnega društva, ob tem jubileju postavili spominsko obeležje kot skromno oddolžitev za veliko ljubezen in zvestobo svojemu rodnemu kraju in Krasu ter izdali pesniško zbirko z naslovom “Bori šumijo, ko burja zapiha”.

Obeležje stoji na hiši, kaplaniji, kjer je bil naš spoštovani rojak rojen in kjer je preživel svoja mlada leta. Od tu se mu je kazala enaka podoba kraja in Krasa, kot se je kazala za generacijo starejšemu pesniku Srečku Kosovelu, in jo je prav tako tenkočutno opazoval, globoko doživljal in jo opeval.

Bil je eden izmed nas, vendar drugačen

Albert je bil najstarejši sin med štirimi otroki Julije in Jožefa Miklavca. Na njegovo doživljanje in pesniško izpoved je vplivalo njegovo življenje. Vrstniki se ga spominjajo kot vestnega osnovnošolskega učenca, na dečka, ki se je podil z njimi, pasel po gmajni in tomajskih senožetih. Zgodnja tragična očetova smrt je močno odjeknila v njegovi duševnosti in tudi spremenila njegovo brezskrbno otroštvo.

Čeprav je bil dijak na koprskem semenišču, je moral kot najstarejši sin pomagati pri preživljanju družine, ki je ostala v težkih vojnih časih brez vsakih sredstev. Tako je oral po tujih njivah in opravljal tudi druga najtežja kmečka dela največ na samostanskem kmetijskem posestvu.

Bil je eden izmed nas, vendar drugačen. Obdarjen s sposobnostjo zbranega razmišljanja, toplega čustvovanja in umetniškega besednega izražanja.

Nedvomno so na Albertovo duševno zorenje, na svet vrednot in na poklicno odločitev vplivali vzgled takratnega tomajskega župnika Albina Kljudra, bližina šolskih sester in razmere tistega časa. Zgodaj je sodeloval pri cerkvenem bogoslužju kot ministrant s svojimi vaškimi vrstniki, pozneje pa v družbi dveh starejših bogoslovcev. V globoko čutečem in miselno preudarnem mladeniču so se rojevale občutljivost za človeka, domoljublje in kulturna širina in želja po ohranjanju občečloveških in krščanskih vrednot. Odločil se je za bogoslovje, študiral v Trstu in Gorici ter leta 1952 pel novo mašo v Ricmanjih.

Njegova skrb za človeka in visoko razvita narodna zavest sta ga gnali v prve vrste med narodnimi in kulturnimi delavci tam, kjer mu je bilo določeno mesto duhovnega vodni-

ka, na skrajnem robu slovenskega narodnega ozemlja, kjer je slovenski človek nenehno v preizkušnji, ali bo vzdržal in ostal sam sebi zvest, bo ohranil svoj jezik, kulturo, svojo samobitnost in narodno dostojanstvo. Tako se ga v Ricmanjih, Bazovici, Katinari, Borštu ter drugod na slovenski zemlji onstran meje spominjajo kot izredno priljubljenega dušnega pastirja, pevca z žametnim baritonom, vodjo skavtov, sodelavca pri Mohorjevi družbi in reviji Mladika, neumornega kulturno-prosvetnega delavca, pisca in pesnika.

Obsežen opus kraških pesmi

Miklavec je začel pesniti že v dijaških letih. Svoje prvece je objavljaval v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe in v reviji Mladika. Njegov pesniški opus obsega več kot 300 pesmi. Doslej so izšle tri pesniške zbirke in sicer: “Prošnja za jutri” (Trst 1970), “Prgišče Krasa”, skupaj s črticami Rafka Dolharja (1983) in najnovejša “Bori šumijo, ko burja zavija” (2006), ki je ljudem na voljo v Kosovelovi domačiji v Tomaju. Pesmi so odsev življanja, časa in ljudi ter izpoved srcâ. Vrele so iz njega, kot je sam napisal:

*Nocoj se mi misli iskrijo,
v poslednjem ognju srca:
pod tihim nebom duha
mi misli pesmi rodijo.*

Zato so napisane s toplino, prizadevnostjo, slikovitostjo. Pesmi so izvirne, enostavne in samorastniške.

V verzih opisuje Miklavec svoja srečanja z naravo, opeva rojstno kraško zemljo, sooča se z odgovornostjo svojega poklica in s stiskami človeka današnjega časa, ter izraža svoje osebne dileme.

Obsežen je opus kraških pesmi. Kraško naravo je idilično občudoval in se globoko vanjo zakoreninil. Domača vas, kraška zemlja - njegov “največji raj”, podoba ljudi in kmečkega dela so ostali v njem, ko je moral še na pol otrok od doma v šole in ko se je za njim za celo desetletje, neprodušno zaprla železna zavesa nove državne meje. Tja za Repentabrom, kjer se čuti bližina morja, tja na tisto stran se je nagnila življenska usoda kraškega otroka Aberta Miklavca.

Ta ljubljena rojstna pokrajina mu je bila navdih. Nosil jo je v sebi in sebe je videl v njej. Opeval jo je, ji izkazoval hvaležnost in v njej našel simbolni izraz svojega notranjega

Tomaj z okolico

Albert Miklavčec kot mlad duhovnik

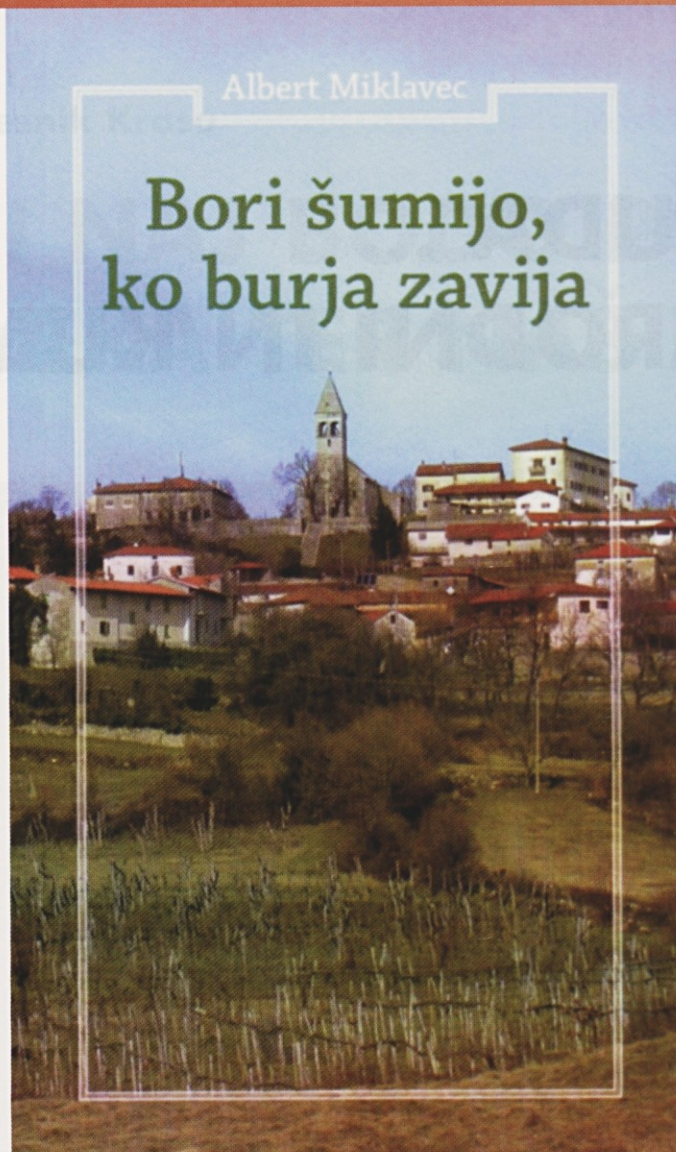
doživljanja; saj sam paravi, da je "slastno pil nje življenski sok in rasel ob človeku, ki se trudi". Zato nastopa v svojih pesmih z osebno izkušnjo in teži po skladju kraške posebnosti in njene trpke lepote, njene skromnosti in rodovitnosti, podobe revščine in dobrote.

Pesnik Albert Miklavčec je povzdignil svojo rojstno pokrajino, naš Kras, v miselno, čustveno in vrednostno prispodobo sile in moči, ki je vtisnila kraškemu človeku značaj pokončnosti, odločnosti in vzrajnosti. Z božanskim odnosom do stvarstva, katerega del se čuti, z verzi slika podobe iz narave, ki so odsev njegove duhovne in čustvene navezanosti. Kljub nekaterim jesenskim in zimskim tonom je osrednja melodija njegove pesmi samo večno in krčevito hrepenenje v pomlad. Njegove pesmi tako ustvarjajo v bralcu čustveni in razpoloženski odnos do te posebne narave in tako spreminjajo in bogatijo predstavo Krasa tudi tistim, ki ga niso vsrkavali vase.

Nekatere Miklavčeve pesmi pa spodbujajo na trezno in poglobljeno razmišljanje o stiskah sodobnega človeka. V svojih razmišljujočih pesmih, kjer z optimizmom kaže svojo predanost za dobro svojih ljudi, realno presoja tudi stiske sodobnega svetâ, občuti tavanje in bridkosti, padce in dvige, radost in bolečino. Tako je v sonetni venec "Jezus odrešenik" vnesel tudi obžalovanje nad konkretnimi razvadami, slabostmi in zablodami modernega svetâ.

Njegovo živo, zaznavno duhovniško in narodno delovanje se je izteklo z njegovo smrtjo, za večno pa ostajajo njegove pesmi - srčne izpovedi iskanja in upanja njegove duše, je napisal uvodničar v zadnjo njegovo pesniško zbirko. Ta je na voljo v tomajskem župnišču za 1500 SIT. Njegove pesmi naj bodo pobuda, da bi tudi mladi začutili tisto vročo ljubezen do Krasa, do domačega kraja, spoštovanje trdega kmečkega dela in odnos do občečloveških vrednot, kar je še kako pomembno v tem razrvanem svetu za srečo človeka in za naš narodni in kulturni obstoj.

Preberite nekaj Miklavčevih pesmi iz njegove zadnje pesniške zbirke!

Miklavčeva pesniška zbirka, ki jo je ob deseti obletnici njegove smrti izdalo letos Prosvetno društvo Tomaj.

ZNANKA BURJA

*Ko na Krasu
zavije burja
okrog vogla
tvoje hiše,
te pozdravi
kot znanka
znanca...*

*In ni ga klanca
po vsem Krasu,
kjer bi burja
ne bila domačije in bi ti ne segla
s svojim skrivnim glasom v dno srca.*

SPOMINI

*Minil je čas,
ko sem na pašnikih igral
brezskrbno na jesenovo piščal
in razodeval sem svoj jaz.*

*Minil je čas,
ko so mi peli bujni bori
molitev jutranjo ko tisočeri zbori
in veter se igral je s kodri mojih las.*

*Minil je čas:
spoznal sem vsako ped zemlje,
saj v njej sem zrasel kot pšenični klas,
za vsako ped bi krvavelo mi srce.*

*Na tisti čas
že dolgo mislim noč in dan
in videti sem te željan,
moj Kras!*

VEČER

*Večer je vtisnil
svoje znamenje
na vse:
na nas,
na zidovje hiš,
na cestno kamenje,
na skalovje
cerkvenih streh...*

*Hribi tonejo
poslednji plamen dneva,
sonce je še ogorek,
ki prehitro izgoreva;
na pokopališču
dolge sence
se objemajo...*

*A vse je bežna slika
v filmu časa:
ko jo uzreš,
je že ni več,
sedanjost je spomin,
prihodnost sanje.*

ČLOVEK

*Živeti moraš
in ne le biti;
tudi kamni so,
a ne žive:
življenje je
največji dar,
doživljaj ga kot človek.*

*Prisluhni sebi
in utihni,
da se skrivni vali ne porazgube
v ropotu preminevanja
in smrti.*

*Postal si brod
z okrvarjenim krmilom
in z raztrganimi jadri
v razpenjenih valovih
iz sedanjosti v prihodnost.*

*Živeti moraš
in ne le biti:
zato popravi krmilo
in zašij si jadro,
ker bliža se vihar.*

KLIC POMLADI

*Sive,
izpite,
otrple roke
golih gozdov
ob kamenitih pečinah
kraških bregov
drhte...*

*Tavam po gozdu
prek kraških poljan,
prek sivih,
ožganih ograd
in kričim;
kričim:
pomlad, pomlad!*

Janezinova hišna kronika

"ZEMLE JE BLA SVIETA" - ZEMLJA JE BILA SVETA

Nada Trebec

"Za bralce revije Kras sem pripravila nekoliko daljši prispevek, v katerem predstavljam vsebino zvezka, v katerega je pred kakšnimi sto leti pisal moj stari oče Franc Krebelj z Ostrožnega Brda. Nekatere strani iz zvezka sem tudi preslikala in posamezne dele zapisov prepisala na hrbtno stran kopije - mislim pa, da "prevod"

kljub težjemu branju ni potreben. Prilagam tudi nekaj fotografij tega zvezka. Uredništvu prepuščam, kako bo gradivo uporabilo"... Tako je avtorica tega prispevka napisala v svojem pismu uredništvu. Seveda smo se v uredništvu odločili objaviti njen zanimiv prispevek, v tej izdaji prvo polovico, nadaljevanje pa prihodnjič.

Prvo šolsko reformo na našem ozemlju je uvedla cesarica Marija Terezija leta 1774. Pri uresničevanju reforme je bilo na ozemlju takratnega avstrijskega cesarstva obilo težav. Število otrok, ki so obiskovali šole, je raslo zelo počasi. Čez približno sto let - leta 1869 - je sledila druga šolska reforma, s katero je bilo uvedeno obvezno osemletno šolanje. Po tej reformi se je število pismenih otrok na Slovenskem hitro povečevalo. Pred prvo svetovno vojno so Slovenci po pismenosti v monarhiji zaostajali le za Nemci, Čehi in Italijani.

Na Ostrožnem Brdu je bil pouk organiziran že pred letom 1869. Poučevanje je potekalo v prostorih Barčenove hiše. Njena lastnica je živela v Trstu in je hišo dajala v najem za šolo in trgovino. Leta 1884 so zgradili novo šolsko stavbo za otroke dveh vasi - za Ostrožno Brdo in Prelože. Kljub novi šolski stavbi pa pouka niso redno obiskovali vsi otroci.

Moj stari oče Franc Krebelj-Janezinov (1859-1918) je v šolo hodil bolj poredko, zato ga je doma učil njegov oče Anton Krebelj (1839-1925); on je namreč pisanje in branje dobro obvladal. Naučil ga je osnove pisanja, sin pa si je omislil zvezek, v katerega je z okorno roko zapisoval pomembne dogodke na kmetiji. Po očetu je postal gospodar velike in trdne kmetije. Družina, ki jo je vodil, je bila izjemno številna. Poleg očeta in matere so do poroke ali odhoda v Ameriko na kmetiji živeli še njegovi štirje bratje in tri sestre, po poroki (leta 1894) pa še žena Frančiška in njunih sedem otrok.

Zanimivo je, da je stari oče ob gospodarjenju in delu na kmetiji našel čas tudi za pisanje. Iz zapisov je razvidno, da je želel imeti s svojimi ljudmi čiste račune, zagotovo pa je z znanjem pisanja v vasi užival ugled in spoštovanje. Po pripovedovanju njegove najmlajše hčerke Antonije (rojene 1917) je bil liberalno usmerjen. Ni mi znano, ali je bil samo privrženec liberalne stranke ali pa tudi njen član.

Zvezek je kupil leta 1890. Očitno je bil nakup zvezka pomemben dogodek v njegovem življenju, ker je na prvi strani

napisal datum nakupa, svoje ime (Franz), priimek, hišno številko, ime vasi, poskušal pa se je tudi narisati. Zvezek ima zanimivo pravokotno obliko in meri 31 cm x 12 cm, ima 100 z roko oštevilčenih listov s črtami; na zadnji strani je napisal, da je "skopecj Vosem in devetdeset in plava dva numare je na usa kimi ena poperji nav sakim poperji ena numara uglih neč več". Vezan je v trdne platnice črno-rdeče barve in zavrt v trd, povoščen papir. Ovojni papir je na več mestih sešit, nekoliko raztrgan, poškodovan tudi od dima. Zanimivo bi bilo vedeti, kje je bil zvezek narejen in kje ga je kupil, vendar mi ti podatki niso znani.

Janezinovo besedje in njegov način zapisovanja

Zapiski o dogodkih v hiši, na kmetiji in širše v vasi se začenjajo z letom nakupa zvezka, zapisoval pa je tudi po spominu od leta 1883 dalje. Zadnji zapis je naredil leta 1918; v tem letu je umrl zaradi španske gripe. Tu in tam je kaj zapisal tudi oče. Njegova pisava je lepša, bolj tekoče izpisana, predvsem pa lažje berljiva. Po letu 1918 pa sledijo v zvezku skromnejši zapisi njegove žene, njegovega sina, redki so zapisi hčera. Zadnji zapis je iz leta 1947. Zvezek zajema približno šestdesetletno obdobje.

V tem prispevku prikazujem vsebino prvega dela, ki ga je v celoti napisal Franc Krebelj. Vsebina je za današnji čas, za sodoben, hiter način življenja presenetljiva. Strani v zvezku so gosto popisane, prostor je popolnoma zapolnjen in izkoriščen. Poleg besedila so ponekod tudi manjše risbice. Jezik je arhaičen; uporabljal je besede, ki so danes že skoraj izumrle. Besede je zapisoval fonetično. Ločil ni uporabljal, zato je branje in razumevanje vsebine oteženo. Marsikatero besedo nisem mogla prebrati in pomena nekaterih nisem razumela. Tudi pravil o deljenju besed ni poznal; besed pogosto ni sklanjal. Nedosleden je bil tudi pri rabi velike začetnice. Velikokrat je predloge vezal s samostniki: "zašulo - za šulo" ali pa je več

besed združil v eno: *"tista kinečejest - tista, ki neče jest"*. Veliko besed je napisal po zlogih: *"sva po ra ču nala"*. Iste besede je pisal na več načinov: *"kromper, krämper, kranper, kremper"*. Za učitelja je uporabil štiri besede: *"učí teln, učenik, vočenik, šolmajster"*, za ovce pa tri: *"vovce, volce, vouce"*. Velikokrat je uporabil trpno obliko glagola: *"kamin ometen, jelen prodan, ukardan, rajtenga narjena, kanal narjan"*.

Manjše težave mu je povzročalo pisanje letnic, posebno tiste po letu 1900. Marsikje je napisal 1092 ali 192 za leto 1902, 19010 pa za leto 1910; za leto 1911 je napisal 19011. Ob letnicah je mesece običajno zapisoval z arabskimi številkami, ponekod pa je dneve in mesece poimenoval: *"pandelek, tork, svečan, sektenb, sektebr, marč; šternajstiga maja, gošta, treki teden"*. Čas je pogosto opredeljeval s cerkvenimi prazniki in svetniki: *"doseh svetih, sveti Mišel, velka nedela, nasve te tri krale, na svete tri krale, ovin košteh, ovinkosteh, vot svetete telesa, na sveta tela, za sveti luka, pomartini, na sveti kocjen, na sveti Anton, zaveliko marijo, zaveliko marijo divico, vo svetimi jakopi, nas hot, na sveti marka, do svet jurija, vot svetimi juri, vosvetem jurji"*.

Števila je zapisoval s številkami, če pa jih je zapisoval z besedami, jih je na takle način: *"dvej, seden, vosem, petdeset inpet, dvejsto"*. Osebna imena je pisal zelo različno: z malo začetnico: *"tone, lovro"* in z veliko začetnico: *"Janes, Merjana"*, nemško zveneča: *"Johan, Franz"*. Ob imenih je ponekod navedel priimek: *"Johan Štrajhar"*, ponekod hišno ime: *"Johana jakovinova"* ali pa kraj, od koder je posameznik prihajal: *"Anton is tatri"*. Posebno obliko zapisa, brez imena, je uporabljal za pastirje: *"Volar is ja var je"* (pastir iz Javorja), *"volar frusce"* (pastir iz Hrušice).

Podobno, kot jih pišemo danes, je zapisoval imena sosednjih krajev, od koder so prihajali dninarji in pastirji: *"Nova sušica", Kozjane, Perlože"*. Zelo drugače kot danes pa je zapisal imena bolj oddaljenih, manj znanih krajev. Čisto na koncu zvezka so namreč po vrsti napisana naslednja imena: *"Pastojna, Rakek, logac, Baronica, presar, Brezovic in lajboh"*. Velikokrat so omenjena imena parcel, saj je bila

kmetija razdrobljena in sestavljena iz velikega števila njiv, travnikov in pašnikov. Pisal jih je z veliko: *"Doužica, Dolgi ret"* in z malo začetnico *"rujevc, sanišče"*. Pri zapisovanju ledinskih imen je pogosto vezal predlog z imenom parcele: *"Uješevci, Uloki"*.

Ker je v zvezek podrobno zapisoval, kdo mu je opravil kakšno delo, kdo mu je bil dolžan in koliko, komu je kaj prodal in za koliko, je veliko prostora namenjeno goldinarjem (1), kronam (2) in vinarjem.

Ne glede na slovnične pomanjkljivosti je zvezek izpolnjen z veliko skrbnostjo in zavzetostjo in ga lahko uporabljamo kot zgodovinski vir. Z njegovo pomočjo se lahko seznanimo z življenjem kmetov na Slovenskem ob prehodu iz 19. v 20. stoletje. Navedeni so tudi vsi problemi, ki jih v zvezi s socialnimi razmerami na podeželju omenja naše zgodovino: razslojevanje (gruntarji, kajžarji, dninarji, hlapci in dekle), prenaseljenost, zadolževanje, težko kmečko delo, ki so ga opravljali ročno, dedovanje, izplačevanje dot in alkoholizem. Zelo malo prostora je namenil osebnim zadevam, hrani, oblačilom, o razvedrilu pa ni nobene besede. Iz zvezka lahko razberemo, da je na vasi potekal težak boj za preživetje, da je bilo življenje na kmetih popolnoma podrejeno zemlji in delu na njej ali *"zemlje je bla svieta"*.

"...kosil 4 dni mlatil 3 dni in po...žela en poldan.. persipala kramper..."

Največ zapisov je namenjenih obdelovanju zemlje. Ker je bila kmetija velika, zemlje niso mogli obdelovati samo družinski člani. Zato so najemali tujo delovno silo: *"žernadnike in žernadnce"*, to je dninarje in dninarice, hlapce in deklet, pastirje, kosce; za druga dela pa tudi kovače, čevljarje, krojače, tesarje in mizarje.

Na kmetiji so delali tudi tisti, ki so bili njihovi dolžniki. To so bili lahko sosedje, vaščani pa tudi posamezniki iz bolj oddaljenih vasi. Iz zapisov se da razbrati, da so postali

dolžniki na različne načine; največkrat tako, da jim je opravil neko delo. Pripeljal jim je drva, kole, zoral njivo: *"da enga kosca kisem pripelel kolce iz boršta"*, *"en dan kosit ki sem derva pripelev"* ali *"dal tri koše gnoja in zvor"*. Druga možnost je bila, da so pri njem kupovali ali si izposojali različne pridelke in dobrine: vino, žganje, krompir, drva, tobak (*"paklc tobaka"*), les, seno, listje, gnoj, *"vogelje, divjake, frodel"*, npr.: posodil *"2 škropnika pšenična"* ali *"uzel kramperje 1 kvantal na upanje"*, *"ze češno jame en dan kosit ali mlatit"* in *"dal dve dvovjaki uloki skopat za eno žensko žernado"*, *"dolžna vot frodle eno žernado"*, *"jema dat še za derva pot steklim berdam"*. Ker so revnejši kmetje - bajtariji imeli skromne dohodke, pogosto so bili tudi brez vprega (običajno so imeli le ovce in koze), so z delom odplačevali svoje dolgovce.

Nekateri so si pri njem izposojali denar. O tem je v zvezku veliko zapisov. Izposojali so si manjše vsote, najpogosteje 10 goldinarjev, redkeje 50 in le tu pa tam 100 goldinarjev. Pri teh zapisih je običajno navedel datum izposoje: *"tone uzal naposodo 10 gol"* ali pa *"Šmagur ta srednji uzal naposodo 50 gol 1887 potem še enajst gol za žganje rajtenga narjena čes use fet plačen 23/6 94"*.

Nekaterim je dal zemljo v najem in so morali z delom odplačevati najemnino. Na primer: *"žernat 27 vot niv"*. V kroniki za leto 1904 je zapisal, da je sosedu dal vinograd v Judeževem brdu v najem za šest let, zato bo moral šest let opravljati šest žernad po košnji po 80 krajcarjev. *"Jakap Maslo na zalat ki niva dana za pet let zastoijn lerva letina jebila leta 1895 Franz Krebel"*. Očitno sta bila z Jakobom v dobrih odnosih, ker mu je dal njivo zastonj.

Zapisov o ustvarjanju novih njiv je precej, kar pomeni, da so tudi še v tistem času krčili gozd in pridobivali nove obdelovalne površine za zelo številno prebivalstvo v vasi.

V zvezek je zelo podrobno zapisoval, kdo je pri hiši delal, koliko časa (celo ure): *"en dan vot devete vure"*, kaj je posameznik delal, koliko je zaslužil, koliko mu je izplačal in koliko mu je kdo že dolžan: *"Janez Katnik leta 1890 jema naredit vosem in pol žernad u košni in eno zimsko žernado zalistje na pekli jema naredit dve žernadi"*.

Poznali so različne vrste žernad: jesensko, zimsko (ker je pozimi krajši delovni dan), žensko žernado pa tudi pol žernade: *"pudrugi dan"* ali *"pol dan"*, *"trikvarte žernade"* in *"četrtnsko žernado"*. Običajno je pod vse zapisano, kar se je nanašalo na posameznega dninarja; napisal je: *"rajtenga narjana"*, kar je pomenilo, da sta naredila obračun. Ko so poračunali za nazaj, je zapisal: *"vot takrat gre drugi fet"*.

Seznami del, ki so jih opravljali na žernadah, so dolgi in zanimivi: *"en dan voral, vokopaval fermetin, persipal fermetin, odkrival fermetin, sadil kramper, vukopaval kranper, persipal kranper, sadil fižolen, kopal korejne, kosil šteri dan, kosil votavo, kosili frodil, kosit za škupe, kosil praprot, mlativ šest dan, kopal terte dva dni. vezal terte en dan, vokopaval terte, vozil grozdne, tergal češpe, prekopaval češpe, tergal jabka, tergal češne dva dni, listje grabil, gnoj vozil, rezal derva, en dan cepil, pot kopal, poti dejlat, kopal kamnje, rubido sekal en dan, šteri dan kril, vogel je zberal en dan"*.

Pri odplačevanju hišnih, družinskih dolgov so možem pogosto pomagale žene. Zapisov o dninaricah je manj kot o moških - dninarjih. Tudi z njimi je napravil poračun: *"rajtenga narjena"* in zapisoval, katera dela so opravile ali pa jih bodo morale opraviti. Dela, ki so jih opravljale ženske, so se razlikovala od moških del; bila so nekoliko lažja: *"Kata šteri po poldan voko pa vala kran per"* ali *"Kata sadila fežol en poldan"*. Tudi ženske so odkrivate koruzo, kopale krompir, grabile seno ali listje, veliko so žele, plele, *"ruvale lan"*, mlatile in čistile pšenico, pobirale so fižol in češpe. Navajam zapis o eni izmed dninaric: *"tri dni in pol kopala per kranperje en dan trebla en dan zberala vogelje tri dni fermentin votkri-vala šteri dni plela korejne an dan in pol persipala in pol dan grabla plejla en dan snažla en dan"*. Ali pa zapis o Francki iz Kozjan: *"Francka iz Kozjan je per šla k nam leta 1906 mesca 2/12 šla proč vot nas 2/4 leta 1907 prav glih dva dni jebila men koker šteri mesece"*. Ob zapisu jo je poskušal tudi narisati.

"...rumeni začel dajet drobtine...vot hile junček ta treki..."

Zelo veliko prostora v zvezku je namenjenega živini. Pri hiši so imeli 20 glav goveje živine. Največkrat omenja krave, redkeje vole, konje in prašiče. Krave in junice so imenovali na dva načina: z običajnimi imeni, na primer: *"hile, liška, sivka, Serna, plavka, vela, rjavka"* ali *"rujavka, verba, Risa"*. Imenovali pa so jih tudi po značilnostih, barvi, starosti ali pa glede na mesto, kjer so stale v hlevu: *"taveča junica, tamala siva, tista kinečejest, bela junica, taveče junica bela, takije pri trahtari"* ali *"serna pri trahtari"* ali *"tista kije pri trahtari, sivka stara, sivka ta večje, rubasta rujavka, stariše"*.

rujavka, pešenične dlake, junica tastara, taveče junica, Siva Stara, bela, rumena". Za vole sta navedeni dve glavni imeni: "Jelen" in "Plave", za konja pa "Šimeln".

V zvezi s kravami je največ zapisov o tem, da je gnal kravo k biku, lahko v domači vasi ali pa v sosednjih vaseh. Običajno je o tem dogodku napisal datum in pozneje dopisal, da je krava dobila telička: "Per pustil jest hilo Dne 18/2 1903 Pervič" ali pa: "sivka otelila na sveti Kocjan leta 1906".

Pogosti so zapisi z naslovom: "Zamerk telet". Največji je na sedmi strani v zvezku, na kateri je za obdobje od 1889. do 1894. leta napisal trinajst teličkov in junic: "sivček veči, bela junička, junček tamali, vot hile junček ta treki, junček tabev, vit sivke testare junica...". Le en zapis se nanaša na hranjenje živali: "rumeni začel dajet drobtine 18/5 l 1914". Tudi glede prodaje živali zapisov ni prav veliko: "Voli prodal 7/2 1906 uzel gol 400 in 12 gol. Prodani so u kne žak jakopi".

"...stopil uslužbo kardan je gol 88 in nove čevle z botami..."

Veliko zapisov je v zvezi s pastirji, kar je glede na število govedi razumljivo. Pomemben dan za pastirje in drugo služinčad je bil 24. april - sv. Jurij. Na ta dan so lahko zamenjali službo, torej zapustili starega gospodarja in nastopili službo pri novem. Zapisi v zvezi s pastirji so si zelo podobni. Najprej je zapisano, za katerega pastirja gre, da so z njim naredili dogovor, do kdaj bo služil in koliko mu bo plačal za delo. Običajno je navedeno tudi, da mu je dal "kaparo". Plačilo je izraženo v denarju in oblačilih. Oblačila omenja skoraj samo v povezavi s pastirji. Z volarjem iz Kozjan so se dogovorili za plačilo v denarju (32 goldinarjev) in v oblačilih: "seknem gvant dva klobuka in dva lajbelca domače srajco in ena kuplena in fanela in hlače tenke". Na podlagi ostalih zapisov domnevam, da je bilo to plačilo za eno leto oziroma za eno pašno sezono. Pri nekaterih pastirjih omenja tudi "čevle koker rasterže" ali pa "čevle z botami, koret, seknene hlače, srajco koteninasto".

Navajam tri najbolj zanimive primere. V prvem piše, da je pastir "ukardan doseh svet nastopi slošbo", da je "en dan fraj", dal je "kapare u znesku gol 30 krone". To je edini zapis, v katerem omenja, da ima pastir prost dan. "Volar is javorje ukardan gol 35 in koker rasterže čevle kapare gol 12 dal... fanela... žgajne en liter in pol klabuk...". "Franc Krebel is ostrožno berdo Jože Kopichev volar za leto 1899 ukardan 12/3 za gol 40 in cvern cajh gvant hlače fanela lajbelc srajca klabuk čevle koker rasterže in kapare en gol l".

Nadaljevanje in konec v naslednji izdaji revije Kras!

Opombe

(1) Goldinar ali florint je poznan že iz 15. stoletja. Takrat je bil srebrn goldinar vreden 60 krajcarjev; od leta 1857, ko so v Avstriji uvedli denarno reformo, pa je bil vreden 100 krajcarjev.

(2) Krone so v Avstriji uvedli leta 1892. Takrat so v obtok prišli zlatniki za 20 in za 10 kron, kovanec za eno krono pa je bil iz srebra. Stotinka vrednosti krone je bil vinar iz bakra. Tiskali so tudi bankovce v različnih vrednostih.

Nada Trebec, univ.dipl. prof. zgodovine - Ostro no Brdo pri Premu

vino na rešetli bell
idrol tline in en ceher vin
kno tri tri ceher vade in
15 ki locukra in en Rata
vade rezret dasecukor
sta pi in Denit u ceher
in smeg et zvilumii
vosemdan semaril Rukal
nadrol tinah

redne 31/190140 92
12

previhojje

1 253 k 60 vino

3 140 k 4 vi

4 87 k 12 vi

Sma 9. 5.30 Thome Andrej

28 li kintal

Thome Andrej

tone rojen 9/6 leta 1892

Mica rojena 1/22 leta 1908

Jahana Rojena
4/3 l 1895

Franz rojen 8/3 l 1892

Franca Rojena 23/8 l 1899

Toma Rojena 12/6 1903

Dr. Marjan Dolgan je napisal knjigo s krasa

DOLNJA KOŠANA IN OKOLICA

V založbi ljubljanskega uredništva Celjske Mohorjeve družbe je izšla zajetna knjiga dr. Marjana Dolgana "Dolnja Košana in okolica" s študijami in dokumentarnimi in literarnimi besedili o tem kraškem predelu Slovenije. V uvodu vanjo je zapisano, da je namen knjige biti prva pomoč vsakomu, ki ga zanima to območje jugozahodnega dela naše države. Zato je avtor v prvem delu knjige povzel iz strokovnih publikacij različnih ved pomembnejše in zanimivejše podatke, ki so povezani z Dolnjo Košano in okolico. Ker za mnoge vidike ni na voljo natančnejših raziskav ali obravnav, na katere bi se bilo mogoče opreti, nista niti količina podatkov niti zastopanost ved ali strok

v knjigi enakomerni. Nekatera poglavja, o pomenih zemljepisnih imen, priimkih, krajevnem govoru in umetnostnih vidikih župnijske cerkve, so posebej za to knjigo napisali strokovnjaki mag. Silvo Torkar, dr. Jožica Škofic in mag. Luka Vidmar. Poglavje o dolnjekoškanskem kamnoseštvu - o katerem ni bilo doslej še nikjer nič objavljeno - je pionirsko, saj je plod dolgoletnih terenskih in arhivskih raziskav Božidarja Premrla. Druga poglavja so delo avtorja knjige. Da bi bralec dobil bolj slikovito podobo kraja in njegove okolice, sta drugi in tretji del knjige antologiji dokumentarnih in literarnih besedil različnih vrst, ki so povezana z njima.

Knjiga *Dolnja Košana in okolica* je domoznanska. Ta kraški predel prikazuje z vidikov različnih ved. Največ novih dognanj prinašajo poglavja o: zgodovini kraja, pomenih tamkajšnjih zemljepisnih imen, zasnovah priimkov iz 15. stoletja in priimka Kette, umetnostno zgodovinskih značilnostih dolnjekošanske župnijske cerkve*, kamnoseških družinah Sever in Bitenc iz 17. in 18. stoletja, šegah in navadah ter krajevnem narečju. Prvikrat so knjižno objavljeni prevodi: odlomkov iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, članka o dolnjekoškanskem protiturškem taboru in poročila o vizitaciji tržaškega škofa iz 17. stoletja. Prvič so knjižno objavljeni deli težje dostopnih spominov na Dragotina Ketteja ter fotografije Vavpotičevega portreta pesnikove novomeške oboževanke in celotne Černigojeve poslikave prezbiterija dolnjekošanske župnijske cerkve z njegovim avtoportretom iz leta 1944.

Knjiga dr. Marjana Dolgana je zanimiva za vse, ki jih zanima Kras - zgodovina, jezikoslovje, umetnostna zgodovina, etnologija, književnost (posebno Dragotin Kette) in dokumentarna pričevanja. Torej je namenjena vsem, ki radi odstirajo dogodke preteklosti, da bi bolj razumeli tokove sedanjosti.

V tretjem delu Dolganove knjige so objavljena tri literarna besedila o slovenskem pesniku Dragotinu Ketteju. Za bralce revije Kras smo izbrali prvo poglavje besedila "O Ketteju", ki ga je napisal Alojzij Merhar (1876-1942):

...

Trije kraji oklepajo Kettejevo mladost: Prem, Zagorje in Košana. Prem ga je 19. januarja 1876 postavil na beli dan, Zagorje mu je vzbudilo otroško domišljijo, a Košana ga je navdala z najboljšimi mladostnimi spomini na njegovega očeta.

V Košani so bile zopet tri hiše, ki so bogatile Kettejevo dovetno dušo: šola, Dominikova hiša in župnišče.

V zagorski šoli je dobival Kette prvi pouk ob roki, pa še bolj ob srcu svojega nepozabnega očeta učitelja. Pripovedujejo, da je bil oče velikokrat v zadregi zaradi odgovora, ki naj bi ga dal svojemu radovednemu in radovidnemu sinčku. "Kako visoko stojé zvezde? Kam bi prišel, če bi se pomikal z oblaki naprej? Zakaj reka nikoli ne preneha teči?" To so bili že kar pesniški pogovori z mladim dečkom, ki mu je oče včasih zložil kako pesem, da sta jo potem oba pela ob klavirju.

Dominikova hiša mu je s četvero dece v približni Kettejevi starostni dobi skrbela za kratkočasno zabavo in tovarišijo. Pri Dominikovih si videl po steklenih omarah dragocene starinske predmete, zapuščino pokojnega hišnega strica in prejšnjega župnika v Košani, Jožefa Berganta. Poleg dragocenih posod in svečnikov so v posebnem predalu hranili tudi knjige, n.pr. "Drobtinice", ki so spominjale na Slomška. Košanski župnik Bergant, odličen in izvrsten gospodar, je bil namreč Slomškov sodobnik in njegov prijateljski dobrotnik, ki ga je pri izdaji "življenja svetnikov" podprl z znatnim denarnim darom.

...

Košansko župnišče je tudi rado in večkrat videlo dijak Ketteja. Tedanji župnik Matija Torkar je ljubil šolsko deco, zlasti dijake in pa take, o katerih nadarjenosti se je na prvi mah prepričal. Župnik je nekoč sedel pri pisalni mizi in pisal, morebiti prav za Mohorjevo družbo "življenje svetnikov". Šolski Karelček je vstopil brez besed in gledal gospoda, kako hiti pisati. Čez nekaj trenutkov pa je prekinil molk in pomotil župnika z imenitnim sklepom: "Kadar bom jaz velik, bom tudi pisal kakor vi". Župnik Torkar ni mogel pozabiti teh besed. "Na vsak način, gospod učitelj, vaš Karelček obeta veliko," je dejal župnik Torkar učitelju Filipu Ketteju. Obeti so se začeli kmalu izpolnjevati.

Marjan Dolgan

Dolnja Košana in okolica

V uredniški predstavitvi piše, da se je dr. Marjan Dolgan rodil 31. marca 1950 v Dolnji Košani. Tam in v Pivki je obiskoval osemletno osnovno šolo. Po gimnaziji v Postojni je na ljubljanski Filozofski fakulteti študiral slovenski jezik s književnostjo in primerjalno književnost, tam diplomiral, magistriral in doktoriral. Študijsko se je izpopolnjeval v Ciessnu v Nemčiji. Zaposlen je v Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede pri ZRC SAZU v Ljubljani. Med drugim je objavil knjige: Pripovedovalec in pripoved (1979), Kompozicija Pregljevega pripovedništva (1983), Tri ekspresionistične podobe sveta: Pregelj, Jarc, Grim (1996), Slovenska književnost tako ali drugače (2004) in več komentiranih antologij. Za dve izdaji leksikona Slovenska književnost (1982, 1996)) je napisal večje število prispevkov.

V Kettejevi in Murnovi nežni mladosti je stal na Poljanski cesti (v Ljubljani) zavod, v katerem in ob katerem je tekla zibel slovenske moderne lirike. Marijanišče je namreč tedaj pod vodstvom dr. Frančiška Lampeta sprejemalo večidel samo sirote in tudi tedanja slovenska je bila v slovstvenem pogledu: sirota. Treba ji je bilo novih moči.

Kar je bilo Marijanišče ubogi slovenski mladini, to naj bi bil po Lampetovi želji "Dom in svet" mlademu slovenskemu slovstvu. Kar je novega, mladino vsak čas pritegne k sebi; enako je Dom in svet mlade in najmlajše bralce privabil v svoj krog. Med njimi je bil tudi Karel Kette. Kmalu pa se je pokazalo, da hoče biti Kette ne samo bralec, marveč tudi sodelavec mladega slovstvenega lista.

"Kako se pa ti pišeš?" ga je vprašal dr. Lampe. - "Kette Karel," je odgovoril dijak v silno nagli izgovorjavi in s krepkim glasom.

Ko so se v Marijanišču za božičnico priredili "Letni časi", ki so jih stihoma predstavljali gojenci, je Mladi Kette s posmeškom kritiziral pesniško besedilo. Dr. Lampe je takoj spoznal darovitost mladega pesnika, vendar se je bal, da bistrega potoka ne bo mogoče zajeti v pravo strugo...

*V reviji Kras št. 71, str. 18, je objavljen prispevek dr. Marjana Dolgana "Obnova župnijske cerkve sv. Štefana v Dolnji Košani".

Uredništvo

Ivan Vavpotič, Dragotin Kette.

Slikar je oljni portret naslikal na platno po spominu in fotografijah okoli leta 1935 ali pozneje. Ob pesnikovem obrazu obris profila Novomeščanke Angele Smola (1881-1973), hčerke sodnega svetnika, v katero sta bila Kette in Vavpotič zaljubljeni. Kette se je vanjo zagledal maja 1897, ko je imela petnajst let. Pisal ji je pismo, ki se ni ohranilo. Ona mu ni odgovorila, vendar ji je laskalo, da jo v pesmih opeva. Nikoli nista govorila drug z drugim. Angela se je poročila leta 1908 in prizela priimek Vojska. Pozneje je z družino živel v Ljubljani; pokopana je na ljubljanskih Žalah. Lastnik portreta je Dolenjski muzej v Novem mestu.

Še vedno poučna in priročna monografija o zgoniški občini

ZGONIK - NARAVA IN LJUDJE

Pred časom smo se na upravi Občine Zgonik (Comune di Sgonico) s tamkajšnjimi sodelavci pogovarjali o tem, kako v reviji Kras kar najbolj celovito in uravnoteženo predstavljati bralcem tudi Tržaški Kras in v tem smislu tudi občino Zgonik. S ponosom so nam pokazali monografijo »Zgonik - narava in ljudje«, ki je izšla leta 1999 v uredništvu Mirana Košute v slovenskem in italijanskem jeziku (za prevode iz italijanščine sta poskrbela Borut Kodrič in Miran Košuta), za koordinacijo znanstvenega dela pa je poskrbela Marinka Pertot.

Na 145 straneh je poleg predgovora takratne županje zgoniške občine **Tamare Blažina** zanimiva predstavitev splošnih značilnosti občine izpod peresa **Marinke Pertot**. O geologiji in morfologiji

tega prostora pišeta **Franco Cucchi** in **Nevio Pugliese**, njegovo floro in favno predstavlja **Livio Poldini**, favno pa **Fabio Perco**. Kras kot antropogeno pokrajino predstavlja **Milan Bufon**, o urbanističnem razvoju - od kraške hiše do vasi - piše **Peter Furlan**. Arheološko podobo občine opisujeta **Stanko Flego** in **Matej Župančič**. Zgoniško občino skozi čas predstavlja **Marta Verginella**, o krajevnih imenih v občini piše **Pavle Merkú**, ljudske običaje, praznike in navade ljudi pa opisujejo **Andrej Furlan**, **Živa Pahor** in **Katja Pasarit**. Knjigo bogati 88 črnobelih in 50 barvnih fotografij, risb in kart.

Uredništvo

V srcu Krasa, s Krasom v srcu

Tamara Blažina v uvodnem besedilu »V srcu Krasa, s Krasom v srcu« pove, da se je zamisel o publikaciji porodila ob načrtovanju didaktično-naravoslovne pešpoti »Riselve«, saj je zbrano gradivo o njej preseglo potrebo po njenem opisu v obliki brošure. Nastal je obširen zbornik prispevkov različnih avtorjev-strokovnjakov, ki ne obravnavajo le značilnosti občine Zgonik, ampak predstavljajo širši kraški teritorij. Zaradi začetne naravnosti publikacije po avtoričinem mnenju sicer ni zaznati tesnejše povezave med objavljenimi prispevki, pa tudi ne homogenega pristopa do obravnavane snovi. Nekateri so bolj znanstveni, drugi manj; v nekaterih gre celo za posodobitev že objavljenih besedil na določeno temo. Vse to pa ne zmanjšuje pomena, ki ga ima publikacija v prvi vrsti za občino Zgonik, pa tudi za celotno kraško območje. V vsakem poglavju so zanimivi podatki, ki bralcu omogočajo globlje poznavanje preteklosti zgoniškega prostora ter odkrivanje okolja, ki ga obdaja.

O Krasu je bilo že veliko napisanega in povedanega; kljub temu pa predstavlja knjiga novo obogatitev ter celovit pregled, ki daje raznim stališčem in tezam o tem območju konkretnjšo podlago. Zbornik ne postavlja v ospredje le narave in njenih značilnosti, ampak tudi ljudi, ki na Krasu živijo že stoletja in so ga z lastnim delom sooblikovali ter prispevali, da se je ohranil v vsem svojem veličastju in lepoti. Poleg nas, poudarja avtorica, ki smo s Krasom tesno povezani, ga ceni in spoštuje še marsikdo, ki je spoznal njegove lepote: od doline do travnika, od ruja do kraškega zidka, od vrtače do portala... Knjiga zaobjema vse te posebnosti in je zato zanimiva za publiko.

Potem, ko se zahvali vsem sodelavcem, ki so prispevali avtorska besedila, uredniku in koordinatorici znanstvenega dela ter ustanovam, ki so finančno poprle tisk knjige, Tamara Blažina končuje predgovor z željo, »da bi postale s pomočjo te knjige vaše vezi s Krasom še tesnejše in intimnejše; po drugi strani pa si želim, da bi knjiga prispevala k širjenju poznavanja Krasa in njegovih lepot izven našega območja. Občina Zgonik bo z njo prav gotovo še bolj utrdila pomembno vlogo, ki jo ima pri vsestranskem razvoju tukajšnjega teritorija«.

Splošne značilnosti občine Zgonik

V sestavku »Splošne značilnosti« Marinka Pertot navaja, da zgoniška občina leži v osrednjem delu Tržaške pokrajine in da ima izrazito kraški značaj. »Na severu sega,« nadaljuje, »od grebena dolomitiziranih apnencev, ki poteka vdolž državne meje, skoraj do kraškega roba. Od tod teče južna občinska meja mimo Devinščice do Božjega polja in po tako imenovani Napoleonski cesti do Križca pri Križu. Na vzhodu poteka meja od Golega vrha mimo Zagradca do Globočnjaka in naprej do ceste Opčine-Repen, na zahodu pa prečka bivšo državno cesto št. 202, gre čez Nabrežinski hrib, pokrajinsko cesto št. 9 in Dol do državne meje.

Kljub temu, da meja občine ne sega do kraškega roba, je vpliv morja na podnebje zelo občuten. Srednja letna temperatura dosega vrednost 11,9°C, srednja januarska 3,1°C, julijska pa 21,2°C. Srednja količina padavin je 1368 mm letno z dvema viškoma; septembra (135 mm) in novembra (144 mm). Predvsem v zimskih mesecih je močno občuten vpliv hladnega in sunkovitega vetra (burje), ki piha z vzhoda-severovzhoda.

Z G O N I K

N A R A V A I N L J U D J E

Občina Zgonik - Comune di Sgonico

Zgoniška občina meri 31,31 km² in ima približno 2.200 prebivalcev. Na severovzhodu meji na Republiko Slovenijo, na vzhodu z občino Repentabor, na jugu z občino Trst in na severozahodu z občino Devin-Nabrežina.

Čeprav sestoji območje iz kraških apnencev, njegova litološka zgradba ni homogena. V glavnem gre za kredne apnence in dolomje, ki jih uvrščamo med različne, največkrat starejše formacije apnencev Tržaškega Krasa. Prav sosledju različnih litoloških formacij je treba pripisati izredno bogato reliefno raznolikost, ki odlikuje majhno občino. Celotno ozemlje meri 31,31 km², kar predstavlja 14,8% ozemlja Tržaške pokrajine. Na njem srečamo na eni strani vzpetine, ki dosega z Volnikom višino 546 m, na drugi strani pa se občinsko ozemlje v bližini Križa spusti do 200 m nadmorske višine.

Celotno ozemlje je bogato posejano z vrtačami različnih velikosti in oblik, najlepše razvite in najgloblje pa so na območju med Gabrovcem in Briščiki. Med »velikanke«, kot so npr.: Šeginov dol, Mornjak in Školudnjek, uvrščamo tudi vrtačo Riselce, po kateri je speljana naravoslovna pot. Omenjeno področje se odlikuje tudi po številnih podzemnih kraških pojavih. Veliko je brezen, spodmolov in kraških jam najrazličnejših velikosti. Tu je tudi največja in najbolj znana jama na Tržaškem Krasu - Briškova jama (it.: Grotta Gigante), ki je tudi turistično urejena in si jo letno ogleda 100.000 obiskovalcev. Poleg bogatih kapniških struktur in zasiganih površin nas v njej prevzame predvsem veličastna osrednja votlina, ki ima obliko nekakšnega elipsoida s kupulastim stropom. Zaradi izrednih dimenzij osrednje votline (v višino meri 107 m, dolga je 280 m, široka pa 65 m) so na dno jame postavili vrsto znenstvenih inštrumentov za preučevanje podzemne mikroklimne in meteorologije, geofizikalnih zakonitosti, predvsem pa za študij 'zemeljskega plimovanja' in kraških pojavov. V bližini Briščikov, kjer je apnenec še posebno čist in kompakten, je opaziti veliko lepo razvitih površinskih kraških pojavov, kot so

npr.: skladovne mize, pa tudi veliko mikroelementov, kot so škavnice, škraplje, in žlebiči.

Podobno kot velja za ves kraški svet je rastlinska odeja občine Zgonik stkana predvsem iz dveh rastlinskih formacij: iz gozda in gmajne. Nadrobnejše opazovanje gozda kaže, da je treba slednjega razčleniti na različne združbe, ki predstavljajo prilagoditev različnim pedološkim in klimatskim razmeram. Proti jugu obrnjena pobočja in površine, na katerih je plast prsti nad debelo apnenčasto podlago plitva ali se celo izmenjuje z rebričastimi, do površja segajočimi apnenčastimi skladi, so porasle s klimatskim gozdom, ki ga sestavljajo puhasti hrast (*Quercus pubescens*), črni gaber (*Ostrya carpinifolia*) in mali jesen (*Fraxinus ornus*). Ravne površine na globlji, zrelejši in bogatejši podlagi, ki ima sposobnost boljšega izkoristka zemeljskih vodnih zalog, porašča visok hrastov gozd, kjer prevladujeta graden (*Quercus petraea*) in cer (*Quercus cerris*). Glavni predstavnik lesnih vrst v gozdovih, ki poraščajo proti severu obrnjena pobočja obsežnejših vrtač, je črni gaber, ob njem pa srečamo tudi že omenjenene velike hraste.

Drugi bistveni element kraške krajine predstavlja gmajna. Tu je osredotočenih največ z naravoslovnega vidika dragocenih in pomembnih vrst, kot so: redke vrste, endemske vrste in subendemske vrste ter tiste, ki se nahajajo na meji svoje razširjenosti. Trenutno pa smo priča naglemu naravnemu zaraščanju gmajne, kar daje slutiti njeno skorajšnje izginotje. V poglavju, ki je posvečeno vegetaciji, so omenjeni gozdovi in travnati sestoji podrobneje prikazani.

Značilnosti kraškega razstlinstva si lahko ogledamo tudi v botaničnem vrstu Carsiana med Gabrovcem in Zgonikom*. Tu so zbrane najrazličnejše rastlinske vrste.

Geološka lega in raznolikost kraške krajine sta botrovali nastanku posebnih ekoloških niš, v katerih so se razvile značilne rastlinske združbe in našle zavetje različne živalske vrste. Posebnost sedanje kraške favne je prav v njeni raznolikosti, čeprav so na Tržaškem Krasu nekatere vrste zastopane le s posameznimi osebki. Primerjalni študij kraškega živalstva pa že kaže na postopno obubožanje števila živalskih vrst, kar gre pripisati spreminjanju kraške krajine, predvsem zaraščanju gmajne. Celovitejšo sliko o živalstvu na tem koščku kraškega sveta prinaša temu posvečeno poglavje, ki obravnava tudi problematiko njegovega spreminjanja.

Najstarejši dokazi človekove prisotnosti v občini Zgonik segajo v srednji paleolitik. Našli so jih v jami Peca na Sv. Lenartu pri Samatorci in v Čotarjevi pečini pri Zgoniku. Ostanke iz mezolitika in neolitika so odkrili v Ciganski jami med Briščiki in Repničem ter v jami v bližini Briščikov. V neolitik segajo najdbe v Pečinki pri Gabrovcu, v Pečini pod Muzarji in v Briškovi jami. V bronasti in železni dobi so se pojavila na ozemlju štiri gradišča; Sv. Lenart, Leskovec ter Gradec in Gradišče nad Saležem. Pozneje, ob koncu 2. stoletja pred našim štetjem, so se na tem ozemlju naselili Rimljani. O njihovi prisotnosti pričajo najdbe iz nekaterih jam in iz gradišča pri Sv. Lenartu. V obdobje preseljevanja ljudstev sodijo grob s pridatki in razne keramične najdbe iz jame Pečinka pri Gabrovcu. Nimamo pa arheoloških dokazov o naseljevanju Slovencev. Samo iz zapisa o posvetitvi cerkve sv. Mihaela lahko domnevamo, da sodi slednja v obdobje slovenske naselitve.

Vinogradi v zganiški občini

Zimske koline na Krasu

Že v 13. stoletju je bila na obravnavanem območju pisno izpričana prisotnost nekaterih zaselkov, in sicer Zgonika, Repniča, Gabrovca, Koludrovice, Samatorce in Saleža. Pozneje so se razvili še Briščiki, Božje polje in Zagradec. V 14. stoletju je ozemlje celotne občine pripadlo oglejskemu patriarhatu, ki ga je dal v fevd tržaškim družinam. Pozneje je prišlo pod devinsko gospodo.

Prvi organi krajevne samouprave se pojavljajo v poznem srednjem veku. Leta 1494 je postal Zgonik središče župe. Občina v modernem smislu pa se je razvila sredi 19. stoletja.

Celotno področje je bilo do nedavnega v glavnem kmetijsko, samo v nekaterih zaselkih je cvetelo tudi kamnoseštvo, zato so vsa stara naselja v svojem zgodovinskem jedru gručasta. Kljub temu, da se je obseg kraških vasi v zadnjem desetletju močno razširil, prevladuje v jedru posameznih vasi še vedno kraška arhitektura. Njene značilnosti so najlepše vidne v Repniču.

Velike spremembe v občinskem tkivu so se pojavile po drugi svetovni vojni, najprej z izgradnjo državne ceste št. 202 v času anglo-ameriške uprave. Med to cesto in proseško železniško postajo se je pozneje razvilo nekaj manjših industrijskih obratov. Kljub temu je občina ohranila pretežno agrarni značaj. Kmetijstvo, ki doživlja v zadnjem času revitalizacijo ter intenzifikacijo, se usmerja v cvetličarstvo in vinogradništvo.

Pogled na jedro Zgonika

Ob prometnicah se je znatno razširila tudi naseljenost, posebno pri Briščikih, kjer je nastal zaselek Girandole. Priliv zlasti italijansko govorečega prebivalstva je močno spremenil tudi etnično sestavo občine, v kateri je ob ljudskem štetju leta 1910 99 % prebivalstva izrazilo svojo pripadnost slovenski narodnosti.

Prvo šolo so odprli v Zgoniku, na pobudo tamkajšnjega vikarja, leta 1805. Nato so zrasle šole še v drugih zaselkih, pod fašizmom pa so slovenske šole ukinili in jih nadomestili z italijanskimi. Slovensko šolsko dejavnost so obnovili leta 1943-44 z ustanovitvijo partizanskih šol, redno šolanje v slovenščini pa se je začelo takoj po osvoboditvi.

Bogato kulturno dejavnost občine oblikuje danes Kulturno društvo Rdeča zvezda, ki ima svoj sedež v Saležu, vendar deluje na občinski ravni. Športne pa tudi kulturno-družbene dejavnosti se odvijajo v zgoniški telovadnici, ki ni le športno-rekreacijski center, saj ima tudi druge, večnamenske prostore.

Streha s skrlami, ki je bila nekdaj značilna kritina stare kraške hiše

Vse fotografije so iz monografije "Zgonik - narava in ljudje".

* Opis botaničnega vrta "Carsiana" pri Zgoniku na Tržaškem Krasu je objavljen v 4. številki revije Kras, 1994, str. 14-17.

V Šepuljah pri Sežani kljubuje zobu časa najstarejša trta na Krasu

KRAŠKA KRALJICA TERANOVKA

Tine Kristan

Znano vinogradniško domačijo pri Turkovih je že pred pol stoletja obiskal francoski profesor agronomije Rene Dumont in jo v svojem članku v pariškem časopisu *Le Paysan* predstavil vinogradnikom zahodne Evrope - članek je ilustriral z zanimivo risbo Turkove domačije v Šepuljah

Vas Šepulje leži nad regionalno cesto Sežana-Štanjel-Nova Gorica sredi valovite kraške planote. Slikovito vas obdajajo vinogradi, ki poganjajo iz plodne rdečkaste zemlje, jerovice. Tudi Turkovo domačijo obkrožajo vinogradi s trto terana. Obiskali smo jo po letošnji trgatvi. Sestri Duša in Ana Marija skrbno bdita nad očetovo dediščino, obdelujeta vino-

grade, posebej pa sta ponosni na skoraj tristoletno trto teranovko, ki raste ob zidu domačije. Vsi trije registrirani trsi teranovke ali refoška, kot jih imenujeta v svoji knjigi *Vinska trta* prof. dr. Lojze Hrček in dr. Marijan Kotar, so posajeni in razpeljani v obliki pergole ob kamnitem zidu. »Kot vsako leto doslej je teranovka tudi letos obrodila,« nam je pojasnila gospa Ana Marija, univ. dipl. ing. agronomije.

Vas in okoliški vinogradi so sicer v zavetju nizkega hriba, ki varuje pred vetrovi s severa in pred kraško burjo. Teranovka je preživela katastrofalni pojav trsne uši, ki je konec 19. stoletja prišla iz Amerike. Pri nas se je pojavila najprej na Bizeljskem leta 1880. V kratkem času je uš uničila skoraj vse

Risba Turkove domačije, ki je bila objavljena v francoskem časopisu *La Paysan*

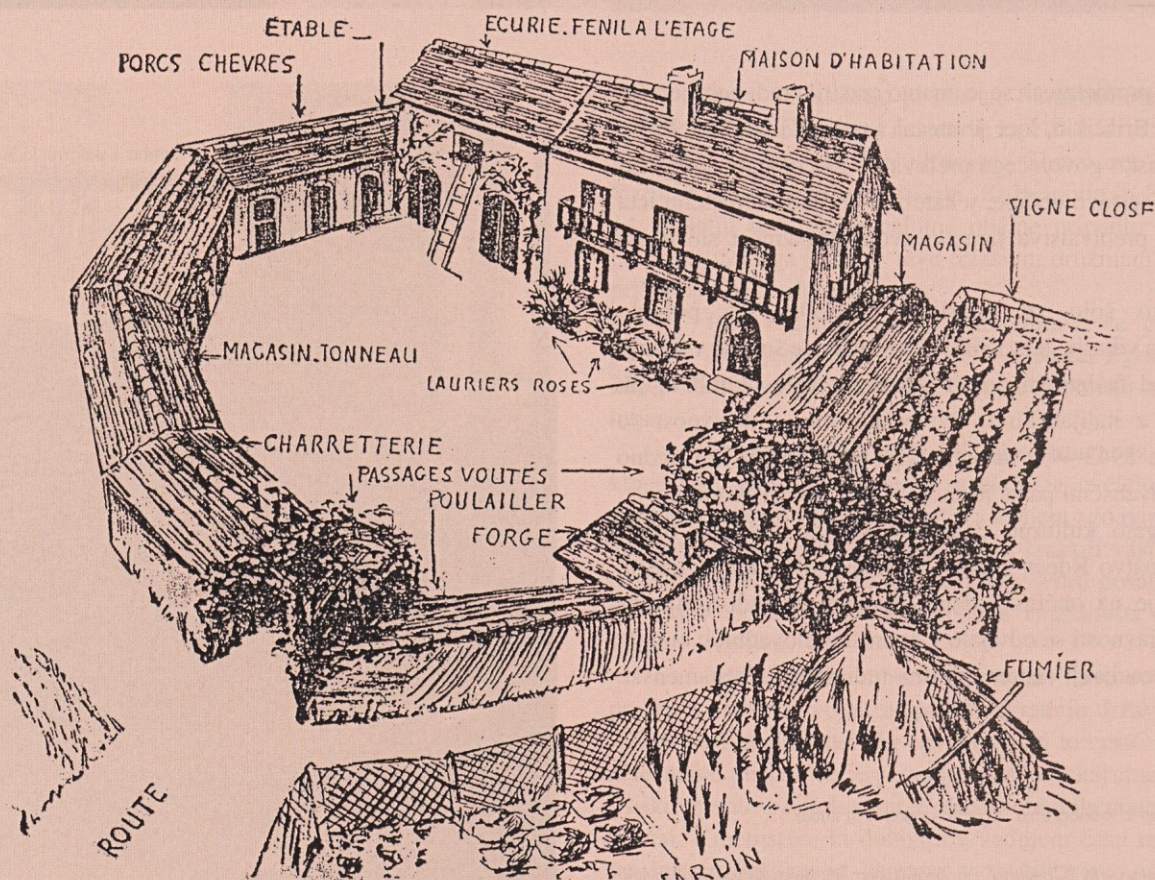

FIG. 2. — La ferme à cour fermée de M. Turk ressemble en certains points à celle-ci...

Skoraj tristo let stara trta teranovka v obliki pergole ob Turkovi vinogradniški domačiji

naše vinograde z žlahtno vinsko trto. Turkovi teranovki doslej ni prišel do živega niti sneg, ki vsako leto obiše to kraško območje. Preživela je tudi hudo zimsko pozebo leta 1929.

V petdesetih letih prejšnjega stoletja se je vinogradniška domačija Turkovih predstavila kmetijstvu in vinogradništvu zahodne Evrope. Konec leta 1954 jo je obiskal Rene Dumont, francoski profesor agronomije, ki je v pariškem časopisu *Le Paysan* (kmet) objavil obširen članek o vinogradniški domačiji Antona Turka. Ocenil jo je kot najboljšo na tem območju. Pogovor prof. Dumonta z Antonom Turkom, gojencem slovite vinogradniško-sadarske šole v avstrijskem Kloster Neuburgu, je prevajal France Adamič, univerzitetni profesor agrotehnike in nekdanji vodja Inštituta za sadjarstvo v

Mariboru ter Kmetijskega inštituta Slovenije, doma iz Spodnjega Blata pri Grosupljem. France Adamič, ki tudi ni več med živimi, je brat Louisa Adamiča, znanega pisatelja, esejista in publicista, ki je v nepojasnjenih okoliščinah na svojem domu v Ameriki umrl nasilne smrti.

Vinogradniška domačija pri Turkovih je vredna ogleda in slovi predvsem po odličnem teranu. Pokojnega Antona Turka niso brez razloga imenovali »kralj terana«, kot nam je povedal univ. dipl. ing. gozdarstva Janko Kalan z Bleda, ki je še kot študent obiskal Turkovo domačijo.

Po poteh Ramsarske konvencije

MREŽA KRAŠKIH MOKRIŠČ

Vanja Debevec Gerjevič

Škocjanske jame so bile leta 1999 uvrščene na seznam mokrišč svetovnega pomena kot eno izmed prvih podzemnih mokrišč. Tedaj se je uprava parka zavezala uresničevati določila Ramsarske konvencije, ki poleg varovanja vodâ, ohranjanja biološke pestrosti in spodbujanja trajnostnega razvoja narekuje

dosledno spremljanje stanja mokrišč ter izobraževanje. Javni zavod Park Škocjanske jame je še posebej izpostavil skrb za vodo z različnimi projekti, v sklopu katerih se je oblikovala tudi mreža šol parka Škocjanske jame, ki vključuje šole ob Reki in nad njenim podzemnim tokom ter pri izlivu v morje v Italiji.

V letu 2005 smo se v parku odločili za svojevrsten projekt. V sodelovanju z Ministrstvom RS za okolje in prostor ter z Notranjskim regijskim parkom smo pripravili predlog o strokovnem sodelovanju pri izobraževanju in izmenjavanju izkušenj med obema upravljalcema zavarovanih območij. Projekt, ki so ga odobrili na sedežu konvencije v Glandu, kot Ramsar Small Grants Fund for Wetland Conservation and Wise Use, je bil obenem spodbudno priznanje Škocjanskim jamam in navdušujoča popotnica Cerknškemu jezeru kot novi ramsarski lokaciji v Sloveniji.

Delovne usmeritve je v skladu z razpisno dokumentacijo pripravila in prilagajala strokovnim izzivom projektna skupina v sestavi: dr. **Gordana Beltram** z Ministrstva za okolje in prostor, **Minka Vičar** iz Zavoda RS za šolstvo, **Leon Kebe** iz Notranjskega regijskega parka in **Vanja Debevec Gerjevič** iz JZ Park Škocjanske jame.

Med glavnimi cilji velja izpostaviti in povzeti izboljševanje ozaveščanja javnosti o vrednotah in smotni rabi mokrišč. V ta namen sta bili izdelani zgibanka, ki predstavlja Cerknško jezero in Škocjanske jame, ter spletna stran www.ramsar.si, na kateri so podrobne informacije o slovenskih ramsarskih lokalitetah.

Po zgledu mreže šol parka Škocjanske jame so tudi v Notranjskem regijskem parku povabili k sodelovanju dve šoli.

Tako so svoje strokovno naravoslovno in pedagoško znanje na delovnih srečanjih združevale mentorice iz osnovnih šol **Jana Smajla** in **Vera Frank** (OŠ Kuteževo, Podgora), **Nada Šircelj** in **Nežica Celin Dovgan** (OŠ Antona Žnideršiča, Ilirska Bistrica), **Lidija Bačič** in **Anica Brožič** (OŠ Dragotina Ketteja, Ilirska Bistrica), **Mirjam Trampuž** in **Monika Rebec** (OŠ Dr. Bogomirja Magajne, Divača), **Xenia Cante** (OŠ Pinka Tomažič iz Trebč v Italiji) ter **Dragica Udovič** (OŠ Notranjskega odreda, Cerknica) in **Irena Peteh Kranjc** (OŠ Jožeta Krajca, Rakek).

Naslovu projekta »Mreža kraških mokrišč - komunikacija, izobraževanje in ozaveščanje javnosti za smotno rabo mokrišč« so mentorice dodale delovni naslov »Mokrišča tudi jutri«, ki zelo zgovorno opiše bistvene izobraževalne cilje, kakršne smo si zadali. Spoznavanje različnih tipov mokrišč ob Reki in Cerknškem jezeru naj bi obsegalo opredelitev biološke pestrosti in trajnostnega razvoja kot splošnih pojmov. V povezavi s tem pa prepoznavanje kraških posebnosti, izzivov in načinov za njihovo ohranjanje skozi trajnostni razvoj.

Eden izmed ciljev je obsegal izredno pomembno nalogo, to je spodbujanje uporabe naravoslovnih in družboslovnih znanj za kakovostno ohranjanje mokrišč. Tako smo k sodelovanju povabili priznane slovenske strokovnjake, ki so nam predstavili posebnosti in funkcije mokrišč.

Ekskurzija šolarjev ob Reki

Terensko delo s prof. dr. Borisom Sketom iz Biotehniške fakultete v Ljubljani

Takole so učenci predstavili Cerkniško jezero

Prof. dr. **Boris Sket** z Oddelka za biologijo Biotehniške fakultete v Ljubljani je mentoricom na terenu in v laboratoriju predstavil podzemeljsko favno, vzorčenje, določevanje ter izjemno biološko pestrost prav podzemnih mokrišč. Prof. dr. **Alenka Gaberščik** z Biotehniške fakultete je predstavila funkcije mokrišč tudi s primeri s svetâ, dr. **Gordana Beltram** je spregovorila o pomenu Ramsarske konvencije in o sredstvih za njeno uresničevanje. Dr. **Tanja Pipan** z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni pa je v Škocjanskih jamah ponazorila vzorčevanje v pronicajoči vodi. Zavedajoč se pomena izbire pravega načina komunikacije s šolsko mladino in širšo javnostjo, smo na delovno srečanje z mentoricami povabili tudi **Marjeto Svetel-Keršič**, ki je predstavila pomen in načine interpretacije naravnih vrednot. Projektna skupina se je udeležila več strokovnih in delovnih srečanj, ki so bila dokaj strnjena, saj je projekt trajal od aprila 2005 do aprila 2006.

Najmlajši udeleženci v projektu so se poleg raziskovalnega dela za spoznavanje bližnjih mokrišč z mentoricami na svojih šolah udeležili tudi ekskurzij ob Reki, na Cerkniško jezero ter v Škocjanske jame.

Zunanji sodelavci **Andrejka Cerkvenik** iz Razvojnega centra Divača, **Aleš Sedmak** iz ustanove Kaverljag, predstavnik nevladnih organizacij za Slovenijo **Milan Vogrin** ter **Katja Fedrigo** in **Romina Dovgan** iz JZ Park Škocjanske jame so se ustvarjalno pridružili pripravi strokovnih usmeritev za pedagoško delo, komunikacijo z domačini in načrtovanje evalvacije izobraževanja pa tudi smotrne rabe mokrišč in zavesti o naravni dediščini kot vrednoti.

Izdelali smo delovni liste, ki predstavljajo različne tipe mokrišč od izvirov Reke, studencev, ponora do jezera. Poleg so zadane naloge za spoznavanje in oceno biološke pestrosti določene lokacije ter trajnostnega razvoja, ki se navezuje na obravnavano območje. Posebna navodila za učiteljice in učitelje omogočajo, da lahko uporabljajo naloge tudi šole, ki pridejo v naše kraje le na izlet. Druga posebnost teh delovnih listov pa je, da so učenci in njihove mentorice naprošeni, naj vsebino ali poročila s terenskega dela posredujejo upravama JZ Park Škocjanske jame in Notranjskega regijskega parka. Na ta način bomo v zglednem času pridobili svojevrstne podatke za spremljanje stanja na terenu ob obeh kraških mokriščih.

Demonstracija delovanja čistilne naprave
Vse fotografije: JZ Park Škocjanske jame

Zaradi lažje primerljivosti podatkov smo vsaki šoli podarili set kemijskih reagentov, s katerimi bodo učenci analizirali vode v določenem obdobju. Podatke bomo nato skupaj obdelali in predstavili širši javnosti.

Prav izobraževalne dejavnosti bodo tudi v prihodnje bolj definirane, saj smo v okviru projekta pripravili tudi strategijo komunikacije in izobraževanja za obdobje petih let. Dejavnosti se bodo v glavnem opravljale v okriljih obeh parkov, a so zasnovane tako, da omogočajo vključevanje širše javnosti.

Vzajemno sodelovanje šol in obeh parkov pa zaključek projekta ni omejil, saj bi lahko rekli, da gre pravzaprav za nov začetek povezave dveh parkov v slovenskem prostoru. JZ Park Škocjanske jame in Notranjski regijski park sta 15. septembra 2006 ustanovila mrežo kraških mokrišč zaradi skupnega sodelovanja, ki bo pripomoglo h kakovostnejšemu varovanju in ohranjanju mokrišč na Krasu:

- promocija raziskovalnega dela na območju Škocjanskih jam in Cerkniškega jezera, ki bo zajemala hidrološka, biološka, speleološka, sociološka, etnološka, geološka in meteorološka spoznanja ter aplikacijo rezultatov v načrte upravljanja zavarovanih območij;
- spodbujanje izobraževanja, ki z interdisciplinarnim pristopom omogoča pridobivanje kakovostnega znanja za utemeljevanje in zagotavljanje trajnostnega razvoja;
- krepitev komunikacije med zavarovanima območjema in lokalnim prebivalstvom, ki bo pripomogla k dvigu zavesti o smotni rabi vode in mokrišč.

JZ Park Škocjanske jame in Notranjski regijski park upravljata z dvema izjemnima mokriščema, ki predstavljata temelj znanstvenih raziskav krasa in vode v Sloveniji ter oblikujeta v njenem prostoru dva izredna simbola naravne in kulturne dediščine. Z novoustanovljeno mrežo kraških mokrišč želimo združiti strokovno vedenje in izkušnje v skrbi za ohranjanje ekosistemov, biološke pestrosti in spodbujanje trajnostnega razvoja za prihodnje dobre dni, za ljudi in za vodo na Krasu.

Razstava v Kraški hiši v Repnu

GRAZIANO PODRECCA

Iztok Ilich

Tudi najbolj dragocen arhitekturni biser, v najrazličnejše kataloge in prospekte vključen spomenik kulturne dediščine, ne more služiti namenu - je le mrtva muzejska postavitev - če ne privablja obiskovalcev, ki med starodavne zidove in skrbno razporejene predmete prinesejo življenje! Kraška hiša v Repnu s svojo Galerijo in s

celotnim ambientom je že eden takšnih srečnih prostorov. Seveda, najprej zaradi ljudi, ki znajo poskrbeti za vse potrebno in jim pri tem ni žal ne časa ne truda. To so predvsem požrtvovalni in nadvse gostoljubni domačini, Martina Repinc in člani Zadruga Naš Kras, ter Milan Pahor in sodelavci Inštituta za etnologijo iz Trsta.

Prvega septembra so v Kraški hiši pometli borjač, zakurili na starodavnem ognjišču, prižgali luči, pogrnile mize z izbranimi domačimi dobrotami in prijazno povabili k odprtju imenitne razstave fotografskega ciklusa VAS : ŠOLA; UN PAESE : LA SCUOLA beneškega fotografa Graziana Podrecca. Razstavo, ki je bila spomladi že na ogled v Beneški galeriji v Špetru, so obnovili s sodelovanjem Študijskega centra Nediža ter s pomočjo občine Repentabor in Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Pokraviteljica dogodka je bila Pokrajina Trst. Za prav posebno razpoloženje med pozdravnimi nagovori gostiteljev je poskrbel virtuoz na harmoniki Aleksander Ipavec - Ipo.

Fotografije, ki so bile štiri tedne na ogled v Galeriji Kraške hiše, so bile premišljeno razporejene in osvetljene. Posamezne in v pomenske skupine združene so pripovedovale

v črno-belih kontrastih in lestvici odtenkov med njimi shranjeno zgodbo o nekdanjem skupnostnem življenju v Nadiških dolinah pred rušilnim potresom leta 1976. Zanimanje Graziana Podrecca je posebej pritegnila majhna šola v Dolenjem Tarbiju, vasici v občini Srednje, kjer je poučeval v začetku sedemdesetih let. V objektiv svojega fotoaparata je ujel vrsto podob, ki gledalca popeljejo v svet, ki ga že dolgo ni več: po tesnih vaških uličicah, med hiše s starimi kamnitimi zidovi, na širne travnike okrog vasi in predvsem med preproste domače ljudi.

Fotografu-kronistu so bili za vodnike tamkajšnji otroci s svojo sproščeno brezskrbnostjo pri igri, s skromno srečo in z neposrednim stikom s svojim življenjskim okoljem, zlasti z živalskim svetom; med nekdanjimi domačimi deli in opravili je še posebej impresiven "filmski" prikaz klanje prašiča. Ta

Z odprtja razstave - z leve na desno:
fotograf Graziano Podrecca, Martina Repinc
in predsednik Študijskega centra Nediža
Beppino Crisefig

sprehod tudi pokaže, kako sta se vas in šola v Dolenjem Tarnju prekrivali oziroma spajali in spet ločevali, se med seboj oplajali in bogatili.

Graziano Podrecca je (povzeto po predstavitvenem katalogu) v tistih letih začel svojo tridesetletno pot neopaznega poslušalca podob. V njegovih fotografijah zasledimo prefinjenost avtorskega pogleda, poznavanje izraznih možnosti fotografije in vrednost dokumentarnega pričevanja. Brez kakršne koli sentimentalnosti in nostalgije nam kaže podobe kmečkega svetâ, ki je danes bistveno drugačen, in podobe otrok, ki so res lahko bili predvsem otroci.

Vse fotografije Slavka Ilich

Iztok Ilich, urednik in publicist- Ljubljana, Štanjel

Ob slikarjevi osemdesetletnici več preglednih razstav

FRANCE SLANA V ŠTANJELU

V petek, 6. oktobra so v Galeriji Lojzeta Spacala v gradu v Štanjelu odprli pregledno razstavo akademskega slikarja Franceta Slane. Pripravili so jo Galerija Prešernovih nagrajencev Kranj, Gorenjski muzej in Občina Komen. Bila pa je to ena izmed Slanovih razstav ob njegovem življenjskem jubileju, saj so v Kranju ta čas še štiri umetnikove razstave, ena pa tudi v Ljubljani. Zakaj Slanova razstava tudi na Krasu v Štanjelu, je na njeni

otvoritvi spregovoril župan občine Komen Uroš Slamič, medtem ko je razstavo udeležencem predstavila Tina Jazbec iz Turistično-informacijskega centra Štanjel. Ker je slikar Slana ljubitelj jazzovske glasbe, je razstavo pospremil jazzovski trio Vrabec. V nadaljevanju povzemamo uvodni nagovor Uroša Slamiča in oznako Slanovega slikarskega ustvarjanja, ki ga je za katalog njegovih razstav napisal likovni kritik Damir Globočnik.

V uvodu v je župan občine Komen **Uroš Slamič** najprej ogovoril slikarja Franceta Slano: »V veselje in čast mi je biti z vami na otvoritvi razstave. Pa ne samo biti z vami na razstavi, marveč biti z vami tudi ob vašem posebnem življenjskem jubileju! Ob obletnici, za kakršno so stari Grki rekli, da jo dosežejo samo res vredni in trdni. In to vi ste, gospod France Slana!«

Potem je Uroš Slamič poudaril, da je umetnik - slovenski slikar in grafik - v slovenski in mednarodni likovni prostor vpet že več kot pol stoletja in da je v teh desetletjih ustvaril ogromno likovnih opusov, raznolikih in inventivnih, v barvnem razkošju in z neverjetno atmosfersko in domišljjsko energijo. In nadaljeval: »Samo mojstrstvo in likovna dovršenost pa mu nikoli nista zadosti. Njegovo delo vodi izjemna zvedavost, želja, da vselej poskuša nekaj novega in da ne zapade v ustaljene tirnice. Slana je Slana: s prepoznavno likovno govorico in z značilno barvitostjo, s polno strukturo in premišljeno gradnjo. A dela se vselej loteva z radoživim nabojem, razpetim med realizmom in abstrakcijo, med prepoznavnostjo in subjektivnimi videnji. Naj bo to na grafičnih listih, v olju ali akvarelu, v katerem še posebej prihaja do izraza njegov perfekcionizem...

Veseli me, da smo v večni hiši kraškega likovnega velikana Lojzeta Spacala v štanjelskem gradu, v tem prekrasnem kraškem biseru, postavili bogato razstavo zagotovo enega izmed najbolj cenjenih in poznanih likovnih umetnikov današnjega časa gospoda Franceta Slane. In veseli me, da je lani sodeloval v naši mednarodni likovni delavnici ESPRIMA, kakor me tudi veseli, da je spet z nami, in to v čudovitem jesenskem času s čudovitimi kraškimi barvami, kar lovi na svoja platna tudi naš slavljenec!«

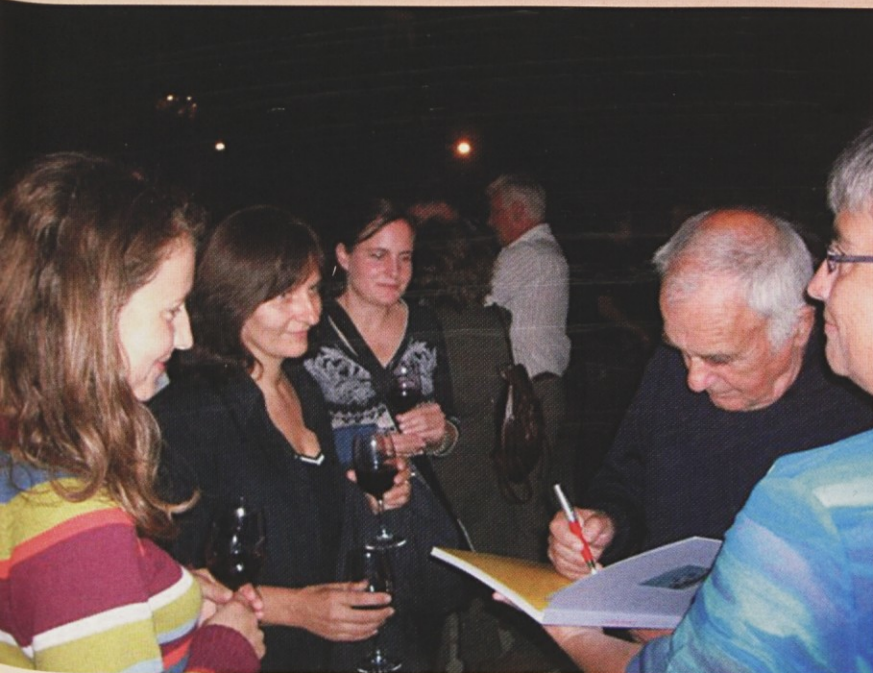
Likovni kritik **Damir Globočnik** pa je o Slanovem umetniškem ustvarjanju napisal za razstavní katalog, ki so ga izdali za več njegovih sočasnih razstav v Kranju Galerija Prešernovih nagrajencev, Gorenjski muzej in Galerija Hest, naslednje:

»Pogledi in oznake, ki se želijo približati slikarstvu Franceta Slane po formalni in vsebinski plati, si marsikdaj nasprotujejo, kar nas glede na raznolikost motivov in možnosti njihovih slikarskih interpretacij ne bi smelo presenetiti. Lahko bi dejali, da je pri izboru slikarske teme za Franceta Slano najpomembnejše osebno doživetje, medtem ko je uporabljena slikarska izdelava odvisna od trenutnega avtorjevega razpoloženja.

Morda bi veljalo v široki motivni paleti Franceta Slane označiti cvetlična tihožitja za ikonografsko oziroma zlasti za likovno-formalno témo, v kateri je zajet najširši razpon slikarskih in risarskih postopkov, ki jih v mojstrski maniri uporablja likovnik in na katere se navezuje tudi dovršen del njegovih aktualnih ustvarjalnih presežkov. Ob tem je treba poudariti, da ima geneza likovnega rokopisa Franceta Slane trdno notranjo logiko in se navezuje na celotno slikarjevo motivno paleto (krajine, vedute, marine, podstrešja, mlini, kozolci, portreti, figure, akti, mačke, ribe, konji, petelini, Don Kihot, žanr, glasbeniki ...).

Ena izmed stalnic Slanovega slikarskega odzivanja na okolje, naravo ter obujanja spominov na potovanja, vsakdanje dogodke in preteklost je temeljito obvladovanje risbe. Ne nazadnje sta bila med njegovimi učitelji osrednja predstavnika domače risbe oziroma ilustracije prve polovice preteklega stoletja Hinko Smrekar in Nikolaj Pirnat. Pomen risbe mu je morda prvi odkril Smrekar, pri katerem je Slana med vojno začel obiskovati likovni tečaj, razvijal jo je v partizanih, kot predstavnika prve generacije študentov na ljubljanski likovni akademiji ga je poleg Gabrijela Stupice, enega izmed velikih interpretov tihožitja v slovenskem slikarstvu, poučeval tudi Nikolaj Pirnat, zlasti intenzivno pa se je Slana posvečal risbi v po akademijskih letih, ko se je uveljavil kot ilustrator.

Naklonjenost do risbe ohranja Slana tudi pri akvarelnem in oljnem slikarstvu. V akvarele, ki so pogosto kombinirani s črnim tušem, vpleta risarske elemente in pušča barvi, da se vpije v vpraskane raze, rastre in strukture ... Kot osrednji

Z odprtja Slanove razstave v Štanjelu:
Umetnik med podpisovanjem razstavnega kataloga.
Fotografija: Mitja Zornada

France Slana se je rodil 26. oktobra 1926 v Budislavcih pri Mali Nedelji. V Splitu je obiskoval osnovno šolo in nato še prvi razred gimnazije, ki pa jo je nadaljeval v Ljubljani. Na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani je študiral slikarstvo pri prof. Gabrijelu Stupici. Diplomiral je leta 1949. leta 1964 je prejel nagrado Prešemovega sklada za ciklus umetniških stvaritev z motiviko po potresu porušenega Skopja. Živi in dela v Ljubljani in v vasi Krka na Dolenjskem.

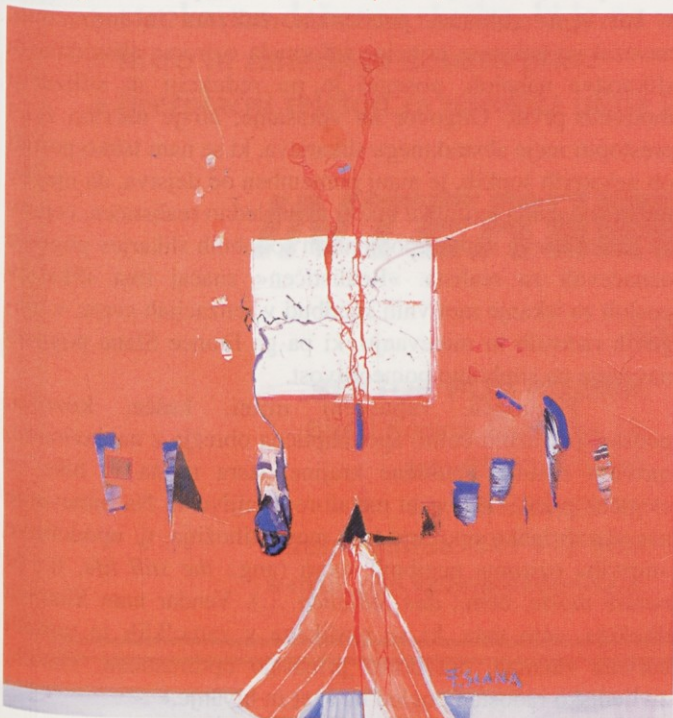
mojster kombinirane tehnike akvarela v sodobnem slovenskem slikarstvu dosega raznovrstne likovne učinke z nanašanjem akvarelnega pigmenta na poprej obdelano površino papirja; barvo spira, briše, suši, škropi, ponovno poslikava in doslikava, akvarelne nanose dopolnjuje z risarskimi posegi.

Nič manj slikovito in harmonično niso urejena njegova platna, ki so prav tako nastala v mešani tehniki. Slana je virtuozi mojster udejanjanja dinamičnega in homogenega sožitja niza likovnih posegov: različno oblikovani in debeli nanosi barve, spretna poteza čopiča, bežeča linija, nasičena barvna ploskev se zgostijo v ubrano celoto. Pri tem se neredko

srečujemo s kompozicijskimi ritmi, kaskadami, barvnimi akcenti, akordi in orkestracijami, vibriranjem, melodičnostjo linije - kot da bi slikar s svojimi podobami želel slediti svojevrstni likovni melodiji. Vzorednice med slikarskimi in glasbenimi kompozicijami lahko podkrepimo tudi s podatkom, da je France Slana spoštljiv in občutljiv poslušalec glasbe in da ga zlasti pritegne jazz, ki glasbenikom omogoča improvizacije.

Likovno sintezo in prav tako skladje med likovnim in literarnim je mogoče doseči šele po zaslugi temeljitega in raznovrstnega preizkušanja in izpopolnjevanja likovnih postopkov. France Slana spada med slikarje, za katere bi lahko

Melodija v rdečem, 2004, olje na platnu, 95x95 cm

V rdečem, 2000, olje na platnu, 70x80 cm

uporabili misel latinskega pisatelja Plinija starejšega o grškem slikarju Apelu: »*Nulla dies sine linea*« (lat.: noben dan brez črte). Ustvarjalno zadovoljstvo je mogoče poiskati v discipliniranem, nepretrganem in intenzivnem delu, ki naposled ponudi užitek v nastalih podobah, barvnih harmonijah, svežini kompozicij ...

Ker so nekateri izmed šopkov nastali v premorih med upodabljanjem drugih motivov (*after hours*), se srečamo s pravcatim uživaškim načinom slikanja. Slana si pri šopkih, ki jih uvrščamo v širši sklop tihožitij, praviloma izbira povzemajoč slikarski prijem. Baročni šopek, šopek posušenega ali svežega cvetja, šopek v vazi, posamezni cvet, čarobni vrt, cvetlični vrtiček, ki nas spominja na posliskano stranico kmečke skrinje, se spreminjajo v impresijo, asociacijo, v spomin na šopek. Motiv postane podlaga za študij součinkovanja intenzivnih in kontrastnih barvnih kombinacij, koprenasto nežnih in zadržanih likovnih skladij, barva pridobi vlogo izrazne prvine ... »Pravzaprav so 'suhi šopki' le pogojno ime za abstraktno urejenost tonskih lis in črt. Včasih povzamejo strukturo razpadajočega zidu revnih bivališč, drugič vzkipe v pastozni barvi kakor zamolkel email ali nabreknejo v čisti belini kot sončen, a ranjen sad, dokler se nazadnje ne razpletejo v žalostinko tenkega tkiva, podobnega lasem, ki razpadajo v svetel prah.« (Emilijan Cevc, »Slikarska balada Franceta Slane«, France Slana, Ljubljana 1981, str. 8) Proces redukcije naturalističnih elementov slikarja lahko pripelje skorajda do abstrakcije: z enim zamahom roke položi slikar v barvno polje krožno barvno liso in z njo zaobjame silhueto šopka.

Zaradi pozornosti do cvetličnih tihožitij in prenašanja nekaterih postopkov, ki jih je France Slana odkril med slikanjem šopkov v drugo motiviko, ga je Noël Fevrelie opredelil za »slikarja šopkov«. »Dogaja se mi celo, da se sprašujem, ali nisi morda zmeraj slikal samo šopkov, celo pri slikanju svojih petelinov, ki so šopki perja, aktov, ki so šopki razcvetelega mesa, klovnov, ki so šopki obrazov, tihožitij, ki so preminuli šopki minljivega .../ Kaj pa šopek sploh je? Nič drugega kot nekaj, kar izbereš, ker imaš to pač rad, in držiš v roki ali celo v obeh, da lahko komu ponudiš v dar.« (N. Fevrelie, »Pismo prijatelju (Aigrefeuille, 9. marca 1998)«, po: France Slana, Maribor 2000, str. 17–18)

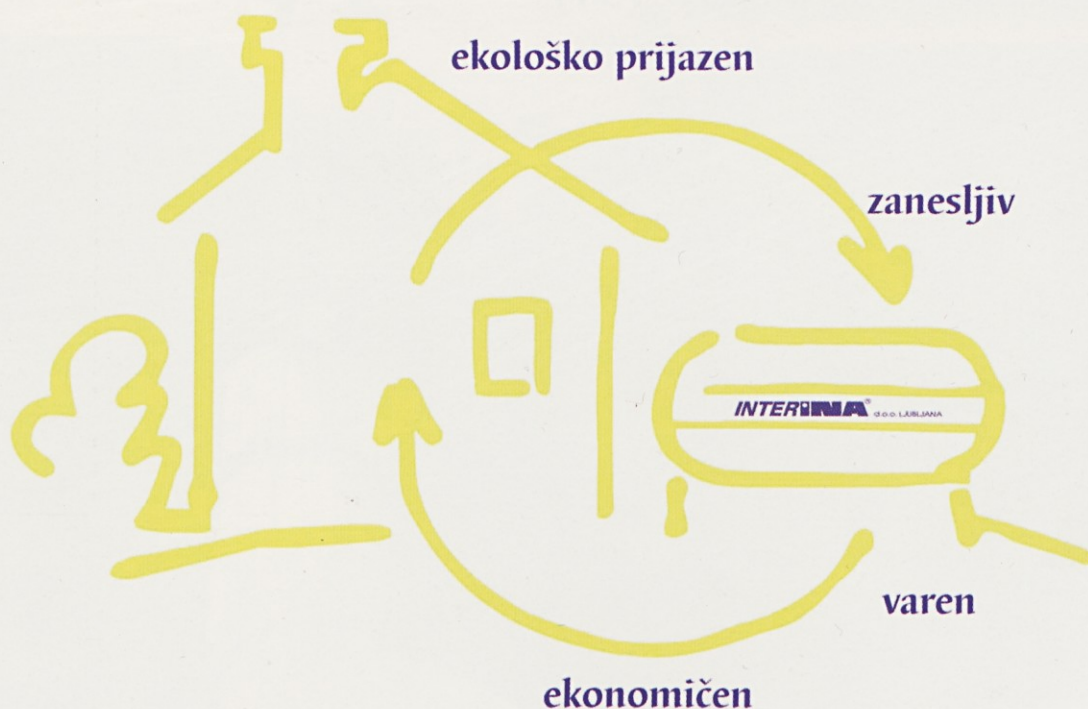

Iz črnega v rumeno, 2003, olje na platnu, 45x45 cm

France Slana je postopke oblikovanja likovnega polja, ki so sprva (v obdobjih barvne zadržanosti) posredno temeljili v barvnem realizmu, poetičnem realizmu in intimizmu, navezal na nekatere principe informela oziroma abstraktnega slikarstva nasploh, posegal je po redukciji in stilizaciji motivnih prvin. Odgovor na vprašanje, ali je načrtno želel prestopiti meje abstraktnega slikarstva, ki se nam lahko porodi ob nekaterih šopkih, je manj pomemben od dejstva, da njegov način podajanja motivike nikoli ni dosledno realističen, čeprav so ga kot enega najbolj popularnih sodobnih slikarjev pogosto označevali za realista. »Realističen« značaj ima slikarjev posluš za iskanje motivnih spodbud v senzacijah sveta, v njegovih radostih in minevanju, ki pa ga France Slana pogosto navezuje na simbolno pomenljivost.

Pogorišča, zapuščeni mlini, kašče, kozolci, podstrešja, razbiti čolni, apokaliptična obrežja z naplavinami, mrtvimi ribami, opuščene krajine, stara mesta in hiše so elegične priče, sledovi in metafore minljivosti. Na minevanje nas včasih lahko opozarja tudi motiv tihožitja, tj. upodobitve »mrtvih« oziroma negibnih stvari (ang.: *the still life*, fr.: *la nature morte*, nem.: *das Stilleben* ...). Vendar nam Slanova tihožitja, celo tista, ki so naslikana v zamolklih in temnih barvnih shemah, praviloma prinašajo optimističen, vitalen, življenjsko radosten pogled na svet in bivanje.»

ENERGIJA SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI
UTEKOČINJENI NAFTNI PLIN
v malih plinohramih

Nudimo vam:

- najem nadzemnih in podzemnih plinohramov pod ugodnimi pogoji
- svetovanje, montažo in vzdrževanje plinskih postaj
- strokovno dežurno službo, ki je na voljo 24 ur na dan
- hitro in zanesljivo dobavo plina
- brezplačni telefon za naročila plina 080 2290

INTERINA[®] d.o.o. LJUBLJANA

informacije:

SEKTOR PLIN KOZINA

6240 Kozina, Dolinska 14

tel.: 05 618 10 00

fax: 05 680 20 31

dežurna služba: 041 772 956

e-mail: plin.kozina@interina.si

PLINARNA TRZIN

1236 Trzin

tel.: 01 564 11 45

fax: 01 564 11 44

dežurna služba: 041 668 144

Aerodrom Ljubljana

Dober začetek vaših potovanj!

www.lju-airport.si

Amsterdam	Dublin	London	Podgorica	Split
Beograd	Dunaj	Moskva	Praga	Tel Aviv
Berlin	Frankfurt	München	Priština	Tirana
Bruselj	Istanbul	Ohrid	Sarajevo	Zürich
Budimpešta	Kopenhagen	Pariz	Skopje	...

SAMO KDOR USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

Varčevanje

Banka Koper d.d., Pristaniška ulica 14, 6502 Koper - Slovenija

Banka Koper
Z odprtim pogledom.

ZADRUŽNA KRAŠKA

D 73779/2006
KRAS

WWW

COBISS

SIK KOPER - BIB CAPODISTRIA

Podružnic

Sedež:

Opčine

Ul. Ricreatorio, 2

Tel. 040 21491 - Fax 040 211879

Podružnice:

Trst

Trg Libertà, 5

Tel. 040 2149357 - Fax 040 2149352

Trst

Ul. Molino a Vento, 154

Tel. 040 2149850 - Fax 040 2149855

Nabrežina

Trg sv. Roka, 106

Tel. 040 2149401 - Fax 040 201133

Sesljan

Sesljan, 44

Tel. 040 2149523 - Fax 040 291500

Bazovica

Ul. I. Gruden, 23/c

Tel. 040 2149551 - Fax 040 2149553

Domjo

Domjo, 38

Tel. 040 2149571 - Fax 040 2149576

Dolina

Obrtna Cona Dolina, 507/13

Tel. 040 2149804 - Fax 040 2149805

V različnosti je naša moč

